

TRADIȚII ALE RROMILOR DIN SPAȚIUL ROMÂNESC

București, 2004

Coordonator

GABRIELA ALEXANDRESCU
Președinte Executiv – Organizația Salvați Copiii

Consilier pentru limba romani: Prof. Dr. Gheorghe Sarău

Redactor: Miralena Mamina, Coordonator program Organizația Salvați Copiii

ISBN 973-0-03353-6

Cuvânt înainte

Un popor se deosebește de altul prin tradițiile sale care-i caracterizează modul de a trăi și gândi. Acestea reprezintă emblema și mândria lui. Chiar dacă evoluția societății influențează aceste tradiții, le schimbă, ele rămân în mentalul colectiv al neamului ca marcă de valoare, de recunoaștere, de identificare. Multe națiuni dezvoltate regretă pierderea tradițiilor anihilate de civilizație și încearcă revigorarea lor, dovadă fiind numeroasele festivaluri folclorice organizate periodic.

Rromii, popor fără un stat sau o guvernare proprie care să-i protejeze, au supraviețuit de milenii tocmai prin păstrarea, aproape intactă, a tradițiilor. Chiar și acum, în secolul XXI, cei aproape 8.000.000 rromi care trăiesc în Europa constituie o etnie net distinctă, cu reguli și legi proprii, printre care mobilitatea, starea de permanentă căutare a unui loc care să le asigure o viață mai bună, constituie, credem noi, principala caracteristică ce le conferă, de altfel, statutul de popor transnațional.

Numeroasele subdiviziuni ale etniei rrome aduc în tezaurul cultural al Europei tot atâtea tradiții. Și totuși, chiar în rândul rromilor se face simțită schimbarea, adaptarea la viața modernă.

Rromii din România nu fac excepție. Există grupuri care, renunțând la vechi obiceiuri, încep încet, încet să se alinieze majorității, adoptând un mod de viață asemănător acesteia, dar și familii conservatoare care doresc să-și mențină tradițiile ancestrale.

Cu tot respectul și admirația pentru modul în care rromii au supraviețuit vicisitudinilor vremurilor, pentru istoria lor zbuciumată și plină de privațiuni, trebuie totuși să ne exprimăm opinia că o parte din aceste tradiții aduc atingere copilului privându-l, în unele cazuri, de accesul liber la drepturile sale fundamentale: educație, opinie, dezvoltare, împlinire. Chiar dacă a avut rațiunile ei în vremurile de demult, căsătoria la vârsta copilăriei – practică – e adevărat și în rândul altor popoare în urmă cu secole – constituie o piedică în dezvoltarea și formarea copiilor.

Suntem încrezători că, prin facilitarea accesului la educație al tuturor copiilor și tinerilor rromi, în timp, aceste tradiții se vor schimba spre binele tinerelor generații.

Derularea unor campanii de promovare a educației părinților, de conștientizare a riscurilor pe care le reprezintă această tradiție pentru sănătatea copiilor, poate contribui la schimbarea acestor mentalități. Este însă nevoie de timp și de voință.

Prezentarea tradițiilor câtorva neamuri de rromi, din cele peste 40 care trăiesc pe teritoriul României – obiectul acestei lucrări – se dorește o dovadă de respect și apreciere și o contribuție la mai buna cunoaștere și înțelegere a etniei rrome. Așa cum am spus, unele tradiții vor dispărea, altele se vor schimba dar vor rămâne totuși ca parte a istoriei și culturii rrome de care cei mai tineri trebuie să-și amintească.

Autorii acestor prezentări fac parte din neamurile despre care ne-au dat informații. Conștienți însă de marea diversitate de familii și obiceiuri, chiar și ei s-au limitat la anumite zone sau localități.

Suntem convinși că tezaurul culturii rome, al filosofiei acestui neam este mult mai bogat decât ceea ce este cuprins în această broșură; de asemenea, există mulți alți autori care vor să contribuie la prezervarea lui. Acesta este un început, continuarea este deschisă tuturor.

Gabriela Alexandrescu
Președinte Executiv
Salvați Copiii

Prezentarea generală a ramurii de rromi ursari

Rromii ursari reprezintă un număr însemnat din categoria rromilor sedentari, sedentarizarea lor realizându-se cu multe secole în urmă.

Majoritatea acestora și-au desfășurat activitatea în vetrele localităților, pe lângă curțile boierești sau pe lângă mănăstiri sau la curțile domnești. De aceea li se mai spune (în unele zone ale țării) rromi vătrași. Mai existau și alte grupări de rromi vătrași, dar la unii gradul de asimilare fiind foarte avansat, au uitat chiar și să vorbească limba rromani, aceștia fiind așa ziiși „*kaštalé*“. Între ursari și „*kaštalé*“ există diferențe relativ mari referitoare la păstrarea tradițiilor, culturii și istoriei civilizației rrome. De altfel, și între ursari și alte categorii de rromi, cum ar fi de exemplu căldărarii, există deosebiri destul de evidente în ceea ce privește conservarea tradițiilor, obiceiurilor, folclorului etc. (la căldărari aceste valențe s-au păstrat relativ mai bine deoarece ei au trăit până în anii șaptezeci-optzeci în sistem nesedentarizat și „închis în cadrul castei“).

Rromi ursari, având contact direct cu populația majoritară, nerromă, au pierdut foarte multe obiceiuri, tradiții, elemente de cultură și educație proprii etniei rrome, asimilând o serie de elemente de civilizație, tradiții culturale, obiceiuri caracteristice populației nerrome lângă care și-au dus existența (aculturație). Cu toate acestea, o serie de elemente proprii culturii, tradițiilor și civilizației rromilor ursari au rămas neschimbate de-a lungul secolelor.

Referitor la meseriile tradiționale, se constată că cei mai mulți ursari sunt lăutari (muzicanți), dar mai există și ursari care practicau și încă mai practică alte meserii tradiționale. Aceștia sunt: pieptănari (cei ce confecționau piepteni și alte obiecte din os sau din coarne de animale); ceanari (cei ce se ocupau cu prelucrarea metalelor, având mici turnătorii de fontă și confecționând ceaune, cratițe și oale de fontă); negustori ambulanti care, de regulă comercializau prin târguri și bălciuri produse confecționate de ei înșiși (în timp au început să comercializeze produse realizate de alții); vindecători de boli (aceștia foloseau plante medicinale pe care le preparau într-un mod numai de ei cunoscut în combinație cu diverse descânțe și cu masaje asemănătoare cu presopunctura practică de popoarele din Extremul Orient); artiști ambulanti (circari) care dădeau reprezentații de regulă prin bălciuri și târguri.

Ursarii constituie una dintre grupările de rromi (pe lângă multe altele), care aveau meserii cu care puteau să-și câștige existența.

De unde vine denumirea de ursari?

Se poate avansa ideea că rromii talentați la muzică erau solicitați de dresori (circari) pentru a realiza dresajul urșilor. Astfel, puil de urs adus din sălbăcie era pus cu picioarele pe jăratec în timp ce muzicantul îngâna o melodie la un instrument. După un timp jăratecul era îndepărtat, rămânând doar muzicantul cu melodia, care declanșa mișcarea ursului ca și cum ar fi fost tot pe jăratec. După ce se realiza dresajul, circarul și lăutarul dădeau mici reprezentații prin diferite localități, târguri și bălciuri adunând

bani sau produse necesare existenței. Grupului respectiv, însoțit de urs, i s-a dat numele: grupul de ursari. Pentru a realiza un spectacol mult mai amplu și mai atractiv, pe lângă acest număr de dresaj au mai introdus în program

dansatori și cântăreți vocali. Unii spectatori au început să aprecieze arta interpretativă a muzicanților pe care i-au solicitat separat să cânte la diferite petreceri. Astfel, lăutarii aveau posibilitatea să-și câștige existența prestând servicii diferitelor categorii de populație și fără să-i însoțească pe circari.

Rromii care practicau alte meserii tradiționale pentru a-și vinde marfa își instalau atelierile în preajma grupului de ursari. Aceștia li s-a spus tot ursari. O justificare a ultimei idei este faptul că în localitățile cu rromi ursari lăutari, se găsesc și ursari de alte profesii (ceanari, negustori, vindecători etc.), toți vorbind același dialect.

Subdiviziuni

Ursarii sunt împărțiți pe bresle fiind denumiți după meseria pe care o practicau: lăutari (muzicanți); pieptănari; vindecători sau/și vrăjitori; ceanari; argintari și aurari (cei ce confecționează bijuterii din argint și din aur) etc.

Ursarii sunt în general oameni blajini, pașnici, prietenoși și cooperanți. Iubesc muzica și dansul. Conviețuiesc în relații foarte bune cu celelalte etnii. Muzicanții alcătuiesc, după cum spunea un coleg căldărar, „Aristocrația rromilor“, nu sunt bogați, dar prin comportament și grad de civilizație, sunt apreciați de societate. Lăutarul este cel care cu generozitate și respect pentru „consumatorul de muzică“ cântă cu multă pasiune, instrumentul și vocea sa vibrând pe aceeași lungime de undă cu bucuria sau tristețea celui care-l ascultă. Amintesc doar câteva dintre versurile grăitoare despre lăutari: „Cântă-mi lăutare de jale și de dor“; „Țigane cântă-mi romanța/ unei femei ce-am iubit“; „Cu opinca de mai vreu / cu tilinca tot mă ieu“; „Ceteraș cu struna ta/ mi-ai alinat inima“ etc.

Aria de răspândire

În toate județele țării există ursari. În județele Moldovei, în comparație cu restul țării, ponderea ursarilor este cu mult mai mare decât a altor grupări. De exemplu, în județul Bacău, sate cum ar fi Bacioi comuna Corbasca; Pădureni comuna Berești Bistrita; Basca comuna Berzunți; Rădoia comuna Parava; Temelia comuna Gura Văii; comuna Valea Seacă; Prăjoaia comuna Livezi; Serbești comuna Saucești; comuna Dofteana; comuna Asau comuna Podu Turcului; comuna Pancești; orașe cum ar fi: Buhuși; Bacău; Târgu Ocna; Dărmănești; Moinești; Onești; Comănești, sunt doar câteva dintre localitățile unde locuiesc rromi ursari. În aceste localități și în altele din județul Bacău locuiesc și alte grupări de rromi care nu sunt ursari.

Un număr real privind populația rroma din țara noastră și în speță numărul de ursari, nu se poate preciza deoarece, în general, rromii nu doresc să-și declare apartenența la o etnie căreia i se reproșează cele mai multe lipsuri comportamentale. Nu există însă nici o educație suficientă în spiritul identității și apartenenței la etnie. În ultimii ani, elita rroma existentă și cea în formare, fac eforturi susținute în educarea spiritului de apartenență la o etnie atât de controversată, de identificare a culturii, tradiției și istoriei acestei populații. Rezultatele încep să apară, din ce în ce mai mulți tineri studiază la nivelul diferitelor instituții școlare pe locuri alocate de Ministerul

Educației, Cercetării și Tineretului, în cadrul măsurilor afirmative pentru romei, din ce în ce mai mulți cetățeni romei își declină apartenența la etnia roma, tot mai mulți cetățeni ai României realizează că, deși există diferențe specifice, există unitate în conviețuire, în relații pașnice și toleranță reciprocă.

În localitățile enumerate mai sus au existat și continuă să existe formații de fanfară sau tarafuri arhicunoscute atât în țară cât și în străinătate. Lăutari de seamă sunt solicitați de populația nerromă la petreceri. Nici o petrecere nu are suficient farmec dacă nu este „stropită“ cu un vin bun și cu sunetele duioase ale lăutelor romeilor ursari lăutari. La fel și în celelalte județe ale Moldovei și Basarabiei, există lăutari renumiți care prin măiestria lor fac să vibreze cântecul și dansul românesc, precum și cântecul lăutăresc, atât pe meleagurile țării noastre cât și pe meleagurile altor țări.

Dacă meseria de muzicant se mai păstrează, părinții transmitând meșteșugul cântatului la diferite instrumente și copiilor lor, nu același lucru se poate spune despre celelalte meserii tradiționale cum ar fi confecționarea de podoabe din os și coarne de animale, turnatul de ceane, cratițe și oale din fontă, confecționarea de bijuterii din argint și aur și altele. Aceste meserii sunt pe cale de dispariție, deoarece produsele respective se produc acum la nivel industrial de către întreprinderi mici sau mijlocii. Nu se poate să nu amintim de valoroșii meseriași, turnători în fontă, de la Toflea, județul Galați, unde a mai rămas un număr foarte mic de romei care cunosc și practică această meserie. S-ar părea că și meseria de lăutar încet, încet nu va mai fi transmisă din generație în generație, deoarece locul lăutarilor este luat din ce în ce mai mult de aparatura electronică sofisticată de producere a pieselor muzicale. Se poate observa și o diminuare a gustului generațiilor mai tinere pentru muzica autentică populară și lăutărească și se poate avansa ideea că este necesară tragerea unor semnale serioase de alarmă în ceea ce privește dispariția autenticului din muzica populară și lăutărească.

Familia

Familia de romei ursari este compusă, de regulă, din părinți (tatăl și mama) și copii. În trecut, chiar și după al-II-lea război mondial, cei doi soți, în majoritatea cazurilor, nu-și ligiferau căsătoria, conviețuiau în consens. Începând cu anii șaizeci ai secolului trecut, romeii ursari au început să se căsătorească legitim, cu certificat de căsătorie. Chiar dacă se căsătoreau la vârste fragede, 14-15 ani, când împlineau vârsta legală, se prezentau la ofițerul stării civile pentru a legaliza căsătoria. În cele mai multe comunități de romei ursari, la ora actuală căsătoria nu se mai realizează la vârste fragede, deja tinerii sunt cuprinși în procesul instructiv-educativ la diferite niveluri și ca atare amână realizarea căsătoriei la vârste rezonabile, după ce-și termină studiile. În general, un băiat de ursar se putea căsători la 14-15 ani, dacă la această vârstă ar fi demonstrat că este în stare să asigure existența viitoarei familii, dacă știa să cânte bine la un instrument și dacă deja începuse să cânte la nunți, botezuri, baluri și alte petreceri de unde câștigă bani. (În cele mai multe cazuri un băiat începea să cânte la vârste cuprinse între 8 și 13 ani). Dacă după această vârstă nu și-a însușit deprinderea de a cânta la vreun instrument, ceilalți copii de vârsta lui îl ignorau, i se puneau eticheta de „*ghiogares*“ sau de „*buccios*“. Acestor „*ghiogares*“ sau „*buccios*“ nici nu trebuia să le treacă prin cap ideea de a-și disputa șansele cu un tânăr lăutar privind cererea în căsătorie a unei fete de lăutar înstărit din comunitate. Aceștia își căutau soarta, de

multe ori, în alte comunități de rromi, printre lingurarii sau *kastalé* care aveau o stare materială precară.

Cei doi soți nu concepeau să nu aibă cel puțin 3-4 copii și în general își doreau să fie băieți. Copiii locuiau la un loc cu părinții, apoi când fetele se măritau plecau la casa socriilor. Când se căsătoreau, băieții locuiau un timp la un loc cu restul familiei până când reușeau să-și construiască propria casă. Nora devenea un membru al familiei cu drepturi și îndatoriri egale cu ale celorlalți copii din familie. Soacra stabilea ce activități va desfășura nora, aceasta preluând cea mai mare parte din activitățile casnice. Soacra se lăuda în comunitate că are o nora harnică și frumoasă și ca băiatul ei merita o astfel de soție fiind cel mai valoros fecior din comunitate. Baniile câștigați prin muncă de către fiu, ca și de către ceilalți membrii ai familiei erau administrați de tată. Întreaga familie se sacrifică pentru a-l sprijini pe băiatul care s-a căsătorit, să-și construiască casa în vecinătatea părinților. După ce tânăra familie se muta în casa proprie, băiatul devine cap de familie cu drepturi depline. Soția începe să acorde mai mult timp propriei gospodării, dar nu uită că are obligația de a o ajuta în continuare pe soacra sa. Următorii băieți procedau la fel ca și primul care s-a căsătorit. Ultimului fecior nu i se mai construia casa, de regulă rămânea să locuiască la un loc cu părinții, iar după moartea acestora, fără nici o obiecție, acest fiu rămânea moștenitor cu drepturi depline. Nora cea mai mare este considerată persoana cu cea mai mare autoritate după soacră, ea având grija ca celelalte nuroți și cumnatele sale care încă nu s-au măritat, să ajute la menținerea curățeniei și ordinii în casa părinților, să aibă grijă ca surorile soțului să-și păzească cinstea, să nu întreprindă acțiuni pe cont propriu care ar știrbi onoarea familiei soțului său. Între familiile nou formate nu există nici un fel de divergențe. Dacă totuși se ivea vreun motiv de dispută, tatăl era autoritatea care impunea încetarea oricăror disensiuni. La rromi în general și la ursari în mod cu totul special, părinții își iubesc foarte mult copiii. Copiii, la rândul lor își iubesc părinții enorm. Pentru mamă, copiii de ursari au un adevărat cult. Jurământul de căpătâi este „*te merel mi daörri*” („să moară măicuța mea”). De asemenea frații între ei se iubesc foarte mult. De regulă, toți membrii familiei se jură cu formula „*te merel mo phralorro (mi phenorri)*!” („să moară frățiorul meu sau surioara mea!”).

În familia de ursari cea mai importantă persoană este tatăl, considerat ca aducătorul de noroc pentru toată familia, aducătorul surselor celor mai importante de trai, el asigură liniștea și echilibrul familiei. Vasul în care se spală tatăl pe față și pe cap nu poate fi folosit de nici un membru din familie și în acest vas nu se spală nici măcar o batistă. Despre acest vas soția spune: „*te owel kurățuto, te n-a mai thowel pes nikhon anθ-e lesθe k-aś-tena lel e baxt me romesqiri!*” („să fie curat, să nu se mai spele nimeni în el ca să nu-i ia norocul bărbatului meu!”). Mama din familia de ursari se mândrește în comunitate spunând deseori că „*mo rrom si baxtalo thaj lowalo!*” („soțul meu este norocos și bănos!”). În orice problemă tatăl consultă întreaga familie, în urma discuțiilor purtate, decizia finală este cea a tatălui, din acel moment nimeni din familie nu mai comentează decizia și se trece la aplicarea ei.

Tatăl se preocupă ca fii săi să învețe să cânte la un instrument (sau după caz, să învețe meseria tradițională a tatălui). De regulă se ținea cont și de dorința copiilor în alegerea instrumentului, dar în multe cazuri tatăl decidea că ar fi bine să învețe instrumentele ce-i lipseau în orchestra care îi purta numele. Economisea cu o

strictețe drastică orice bănuț în vederea achiziționării celui mai bun instrument pentru fiul (fiii) său. Printre primele lecții ce le făcea tatăl cu copilul său, erau (și sunt chiar și în zilele noastre) următoarele: respectul pentru meseria de lăutar (să aibă grijă de instrument ca de lumina ochilor; să nu dea instrumentul său la altcineva, căci e posibil să-și piardă din norocul ce-l are); să respecte „consumatorul de muzică“ în primul rând prin îmbogățirea repertoriului (în general un lăutar nu are voie să spună că nu știe un anumit cântec ce i s-a cerut); să-și perfecționeze permanent tehnica interpretativă (într-o petrecere este de ajuns să fie măcar un ascultător care știe piesa interpretată, de aceea să nu se facă rabat de la calitate); să se poarte elegant și îngrijit atât din punct de vedere vestimentar, cât și din punct de vedere al limbajului și al conversației pe care o poartă cu ascultătorii; să interpreteze melodiile cu claritate, să respecte linia melodică, să nu facă abuz de apogiaturi (așa zisele „floricelă“). Când se consideră că este suficient de bine instruit, va fi luat alături de ceilalți membri ai orchestrei la cântare. A doua zi când vine de la cântare, mama ia banii care i s-ar fi cuvenit pentru munca sa și îi dă prin cenușa („*sperla*“ sau „*uçar*“) din vatră spunând „*te os lowalo te anes parades tar-o basaimates sode uçar o si anØe ke và tra!*“ („să fii bănos și să aduci atâția bani de la cântare cât cenușe este în vatră“).

Mama este cea care are grijă ca fetele să învețe din fragedă copilărie (6-7 ani) cum să spele rufe, cum să gătească, cum să deretice prin casă. Pentru fata din familiile de lăutar îngrijirea viitorului soț (referire la vestimentație) este un adevărat ritual pe care îl exersează având grijă de frații săi („*mo phral 3al k-o basaipe urăvdo kuratu zo sar ekh paháros*“ - „fratele meu merge la cântare îmbrăcat curat ca un pahar“). Tânărul lăutar din altă familie, nu lasă neobservat acest amănunt și în mintea lui își face un simplu calcul „dacă de frații ei are grijă să plece la cântare îmbrăcați curat, cu atât mai mult o să aibă grijă de vestimentația soțului când îi va fi soție“, deci astfel fata va avea un atu în plus.

În general între tinerii lăutari din diferite familii, exista o prietenie deosebită, ei colaborează, studiază uneori împreună. De multe ori un tânăr vine la prietenul său să învețe împreună o melodie nouă, dar acest lucru este doar un pretext, el venind de fapt să o vadă și să o cunoască mai bine pe sora acestuia.

Copilul

Când află de la soția sa că este însărcinată, deși este extraordinar de bucuros, tânărul căsătorit evită din jenă să-și anunțe părinții că în curând vor fi buni. Este de datoria soacrei să o chestioneze pe noră despre acest lucru. Nora își informează soacra cu oarecare sfioșenie că este însărcinată. Prima reacție a soacrei este să-i ureze „*te owel baxtalo thaj te resel lautăres lacho sar lesqoro dad, thaj te owela chajorri te owel baxtali thaj te prandezel jekh çhaworreça laçho!*“ („să fie norocos și să ajungă lăutar bun ca tatăl său, iar de va fi fată să fie norocoasă și să se mărite cu un băiat bun!“) -mama soacră este deci o primă ursitoare pentru pruncul abia zămislit. Mama soacră caută cel mai propice moment să-l informeze pe soțul ei despre această mare bucurie. Acesta adună întreaga familie și-i va anunța pe toți, că în curând băiatul lui cel mai mare va avea un copil, apostrofându-l cu blândețe „*çhaworana sas tuqe lazawo te phenes amençe ke-s te owel-tut jekh kurdorro?*“ („hoțomane, ți-a fost rușine să ne spui că o sa ai un copil?“). Tânărul își lasă fruntea în jos mustăcînd. Din acest moment întreaga familie

este atentă cu viitoarea mămică. Nu mai este lăsată să meargă la fântână să aducă apă, nu mai este lăsată să meargă la prășit nici măcar în grădină, nu este lăsată să ridice greutatea, cel mult este lăsată să gătească mâncare pentru întreaga familie, dar permanent însoțită de cea mai mică dintre cumnate sau cel mai mic dintre cumnați. Nora, la rândul său, nu trebuie să treacă prin fața socrului; de fiecare dată când apare acesta, trebuie să-și acopere burta cu brațele. În cazul nurilorilor mai mici aceste lucruri trebuie respectate și în fața fratelui mai mare.

Până prin anii șaizeci ai secolului trecut, femeia năștea acasă asistată de o moașa. Întreaga familie în frunte cu socrul și soacra făceau rugăciuni să nască ușor și copilul să fie băiat („*De Devla te uleol jekh chaworro*”). Viitorul tată este extrem de emoționat gândind la soția sa și la copil, ceilalți frați îl încurajează spunându-i tot felul de glume pentru a-i îndrepta gândurile în altă parte. El speră să aibă un băiat. După ce s-a născut copilul, moașa, care de altfel este deosebit de respectată de către membrii comunității, îl înduplecă pe tânărul tată să accepte copilul, fie fată, fie băiat. Dacă copilul este fetiță îi va spune: „ai o fetiță frumoasă, seamănă leit cu mama ta!”. Dacă însă este băiat, moașa spune: „ai un dolofan de băiat, seamănă leit cu tine!”. În ambele situații, tânărul tătic intră în camera unde s-a produs nașterea “celui mai frumos copil din lume” și își sărută soția și copilul, apoi dă de băut la toată lumea. Tânăra mamă primește o băutură specială pregătită din timp de moașă - rachiou cu miere de albine.

De regulă, dacă pruncul este băiat, i se dă numele bunicului său cu scopul perpetuării atât a numelui cât și a norocului acestuia sau numele unuia dintre frații tatălui. Dar nu de puține ori, familia de rromi ursari alege nume românești (Vasile, Ion, Mihai, Gheorghie etc.). În unele situații se aleg nume de personaje din filme, iar pronunțarea acestora se face așa cum se scrie (Pardaïlan, Manix, Bobi, Suraj, Piedone, Fantomas etc.). Alții dau nume de fructe sau flori (Merișor, Vișinel, Ghiocel, Viorel, Agurel, Phabalın etc.). Deseori se dau numele unor mari instrumentiști cum ar fi Băluță, Prisada, Budală, Onoriu etc. Dacă este fată, i se da numele bunicii dinspre tată sau al uneia dintre surorile tatălui. Se dau și nume românești (Ileana, Maria, Ana etc.). Se întâlnesc deseori nume de personaje din filme cum ar fi: Suelen, Pamela, Samanta, Madona etc. Uneori se folosesc denumiri de capitale de țări: Sofia, Barcelona, Viena, Atena etc. Sunt întâlnite și nume de flori și fructe cum ar fi: Lămâița, Vișinica, Alunica, Crenguța, Frăguța, Mura etc.

Majoritatea ursarilor din România sunt ortodocși, dar există și ursari catolici, penticostali, evangheliști, adventiști etc. Cea mai mare parte dintre ursari sunt foarte credincioși, respectă cu sfințenie sărbătorile religioase, merg la biserică, sunt evlavioși. Mai există o parte dintre ursarii ortodocși, în general lăutarii, care au un fel aparte de a fi credincioși: cred în Dumnezeu, în biserică, au teamă de Dumnezeu, în schimb nu intră prea des în biserică.

În Moldova la familiile de ursari ortodocși, botezul se desfășoară ca și la alte etnii de religie ortodoxă. După ce a fost botezat copilul în biserică, nașii aduc pruncul învelit într-o bucată de pânză numită „*crișmă*” și este ținut în ea până a doua zi când nașii, în prezența mai multor persoane au o anumită semnificație: pene pentru a fi ușor toată viața; bani pentru a fi bănos; zahăr pentru a fi dulce; petale de diferite flori pentru a fi

atrăgător etc. Lângă scăldătoare se așează diverse obiecte, de exemplu, un instrument muzical dacă e băiat sau un șort al bunicii dacă e fetiță. Nașii trebuie să spele pruncul foarte bine pentru a-l curăța în primul rând de păcate, dar și pentru ca atunci când va fi mare să nu aibă diverse mirosuri neplăcute. După ce nașii scot copilul din scăldătoare, îl lovesc ușor de spatele uneia dintre persoanele aflate în preajmă (nașă, naș, bunic, bunică, frate sau soră a mamei sau tatălui), pentru a semăna în viață cu acea persoană (să fie norocos, bănos și sănătos ca și persoana de care a fost lovit).

Nașii sunt aleși în funcție de starea materială a părinților copilului. Dacă tatăl copilului este un lăutar vestit și bogat, atunci va avea pretenții ca nașul copilului său să fie o persoană de același rang cu el. Nu de puține ori, românii cei mai înstăriți din localitate își exprimă dorința de a boteza copilul acestui tânăr, talentat și valoros lăutar al localității, angajându-se pentru aceasta încă înainte de nașterea copilului, cu ocazia diferitelor petreceri unde cântă tatăl copilului. Pentru tată și respectiv pentru naș este prilej de mare fală în comunitate: tatăl spune „*Me kurdorres bolel-les o kutares gadzo, cel maj barvalo gadzo!*“ („Pe copilul meu îl botează românul cel mai înstărit din localitate!“), iar nașul spune „Mă mândresc că-i botez copilul lui cutare lăutar din comunitate!“. Dacă familia copilului este mai nevoiașă, atunci naș va fi tot un rrom sau român nevoiaș din localitate. La familiile de ursari (la lăutari dar și la argintari sau ceanari), în funcție de starea materială, la petrecerea ocazionată de botez, sunt aduși să cânte cei mai vestiți muzicanți din zonă sau din alte localități ale țării. Invitații la petrecere aduc cadouri sau bani pentru noul născut dar și pentru mama copilului. Relația dintre părinții copilului și nași este una deosebită la ursari. Părinții copilului îi invită la toate sărbătorile pe „*kirve*“ („cumetri“) și îi cinstesc cu ce au mai bun. La fel procedează și nașii copilului. La familiile de romi ursari nevoiașe, petrecerea se reduce doar la o întâlnire a câtorva femei din comunitate, prilej la care se bea de regulă rachiu și femeile sporovăiesc despre toate cele ce se întâmplă în comunitate. Astfel de petrecere se numește „*culugos*“.

De îngrijirea copilului se vor preocupa atât mama cât și bunica acestuia, în schimb, pentru toată familia acesta este un boț de aur și se îngrijesc să nu-i lipsească nimic. El va fi în centrul atenției până va veni pe lume un alt copil. La împlinirea vârstei de un an, nașii și părinții copilului, invită pe cei mai apropiați prieteni la „tăierea părului și a unghiilor“ (în alte zone „luarea din moț“). Pe o tavă se pun mai multe obiecte printre care și un teanc de bani, apoi copilul este îndemnat să alegeă ceva de pe tavă, în funcție de obiectul ales, se preconizează viitorul acestui copil. Nu de puține ori copilul alege banii, atunci în entuziasmul tuturor se decretează clar ca acest copil va fi „*lowalo*“ („bănos“). Copilul de ursar este învățat încă de mic să fie prietenos și să aibă cât mai puține prejudecăți (probabil și din această cauză în satele unde sunt rromi ursari alături de români, nu există nici un fel de disensiuni).

Căsătoria

Încă din primii ani în care a început să realizeze venituri prin propria muncă (de exemplu, când a început să meargă cu tatăl sau în formația de orchestră sau taraf la diferite petreceri), comunitatea începe să-i acorde băiatului de ursar importanța cuvenită, fiind considerat un om de viitor, un om care va avea cu ce să-și întrețină viitoarea familie. Având exemplul celor care deja și-au întemeiat o familie, tânărul ursar

va realiza cu aproximație cam aceleași activități în comunitate, pentru a dovedi tuturor că este în stare să-și aleagă mireasa. Împreună cu alți băieți de vârste apropiate, va face parte din colectivul de organizare a unor hore și baluri ale rromilor din localitatea lor, dar unde vor invita tineri și din localitățile învecinate (se spune despre acești tineri că „*thol žokos khelipen sau balos!*“ („organizează hora sau bal!“). La aceste petreceri de regulă participă și tineri români din localitate și aici se leagă cele mai trainice prietenii între rromi și români. La aceste petreceri este adusă cea mai buna orchestră din zonă și banii care se încasează doar de la băieții care vin la horă sau la bal (este o mare rușine pentru organizatori să le ceară fetelor bani la intrare), se dau aproape toți la orchestră și doar o mică parte este folosită pentru diversele cheltuieli de organizare. Alteori se aduc câteva instrumente (saxofon, acordeon, tobe, vioară) și cântă pe rând cei ce știu deja să cânte. Este de fapt un prilej de a-și etala în public valoarea interpretativă la instrumentul ales. Mamele fetelor care stau pe scaunele așezate în jurul sălii, ținând în brațe hainele fiicelor lor venite la horă sau bal, comentează cam în felul următor: „*bašavel šukar o čhaworro..., meritizel te kerel bālos!*“ („cântă bine băiatul..., merită să facă bal!“). Cu ocazia acestor hore sau baluri se înfiripă adesea idilele ce duc la prietenii puternice și ulterior la căsătorie. În jurul fetelor frumoase, roiesc cei mai mulți băieți, dar fata este cea care decide căruia dintre ei îi va da inima.

Uneori părinții abordează discuții de genul: „*amala, me čhaworresqe si lesqe drāgo ti čhajori, so phenes keras-amen kuskrea (xanamika)?*“ la care tatăl fetei răspunde evaziv: „*sar kamena o hurdore!*“ („prietene, băiatului meu îi este dragă fata ta, ce spui ne facem cuscri?“ răspunsul fiind „cum vor dori copiii!“). Nu se poate pune problema unor angajamente categorice între cei doi părinți, ci mai degrabă seamănă cu o tatonare a terenului. Probabil într-un trecut foarte îndepărtat, aceste tratative erau categorice, dar la ora actuală în cele mai multe cazuri tinerii hotărăsc. La baza realizării căsătoriei tinerilor ursari stă în primul rând iubirea. Rareori se realizează căsătorii pe baza unor interese economice. Nu de puține ori, fete de români se îndrăgostesc de tineri rromi ursari lăutari și se leagă căsătorii care sunt foarte trainice deoarece ambii vor face eforturi în plus să nu se ivească discuții care ar putea fi puse pe seama apartenenței la altă etnie. De cele mai multe ori când doi tineri din etnii diferite se iubesc și apoi se căsătoresc, mai de fiecare dată, datorită prejudecăților, se produc tot felul de discuții contradictorii între cele două familii, în schimb puterea dragostei învinge în mai toate cazurile (discuții se ivesc și când copiii sunt din grupări diferite de rromi). Există în unele cazuri, dar foarte rar, și căsătorii aranjate de către mături prin jocuri abile de culise, dar de cele mai multe ori aceste căsătorii se desfac după un timp.

Odată ce băiatul s-a hotărât că-i place o fată și că ar dori să se căsătorească cu ea, atunci părinții lui transmit prin cineva mesajul că ar dori să meargă la părinții fetei pentru discuții preliminare. Părinții fetei transmit prin același mesager ziua și ora când pot veni. Părinții băiatului împreună cu acesta se duc la familia fetei, ducând de băut, de regulă țuică. Ore în șir se discută despre orice, numai despre căsătorie nu. Într-un final tatăl băiatului spune: „*amala, tu n-a pučhes-man sosqe awileam?*“ („prietene, dar tu nu mă întreb de ce am venit la voi?“). La care tatăl fetei spune „*puchaw tut akana, sosqe awilen?*“ („te întreb acum, de ce ai venit?“). Apoi tatăl băiatului începe cu tot felul de pilde și istorioare care în final se termină cu cererea fetei pentru a fi soție fiului sau. Tatăl fetei va proceda la fel, va relata tot felul de povestioare din viața lui și a soției, iar

în final este de acord. Acum stabilesc data logodnei și a nunții, acum nu vorbesc mai nimic despre probleme materiale. În acest timp cei doi tineri nu spun mai nimic.

Logodna este prilej de mare petrecere unde participă rudele cele mai apropiate, se aduce orchestra și se cântă cântece de petrecere, muzică lăutărească, dar și muzică de dans. La început doar femeile dansează. Într-un târziu încep și bărbații să intre în joc. Când orchestra face o pauză pentru a servi masa, încep discuțiile despre nunta propriuzisă. Se stabilește data, locul unde se va face nunta, cine vor fi nașii, ce orchestră va cânta. Spre finalul discuțiilor se stabilește cu ce vor fi ajutați copiii de către cele două familii. De regulă, familia băiatului se angajează ca într-un termen relativ scurt copiii se vor muta în casa lor, dar deocamdată vor sta împreună cu ei. Părinții fetei se angajează ca în momentul când se vor muta în casa lor le vor mobila casa. Apoi, începând cu părinții și terminând cu invitații, se fac tinerilor logodiți diverse cadouri, de la vase de bucătărie până la aparatură electrocasnică. Bucuroasă toată lumea că s-a realizat înțelegerea, se trece iarăși la dans.

Nunta, de obicei, se face în curtea mirelui, prilej cu care socrul mare se fălește ce gospodărie frumoasă are el. Prin anii șazececi, șaptezeci, nunțile la țară se făceau la căminul cultural. La ora aceasta cei mai mulți fac nunta la restaurante din localitatea respectivă sau dintr-o localitate mai apropiată.

Nunțile în familiile de muzicanți nu se deosebesc prea mult de nunta tradițională românească, explicația fiind influența exercitată asupra lăutarilor care au cântat la zeci de nunți românești. Deosebirea esențială este muzica de la nunta rromilor ursari, De exemplu, în zona Moldovei se cântă sârbe rare cu inflexiuni deosebite, hore la fel, rare, hore mai mișcate („ruseasca“, în unele sate i se spune „*baxtali*“= „norocoasa“), muzicanții scoțându-și în evidență cele mai valoroase tehnici interpretative. Aceste jocuri se dansează în cerc cu mâinile petrecute pe după corp. Majoritatea ursarilor, când dansează, se uită la picioare parcă ar admira cât de mărunți pași știu ei să facă în timpul dansului, spre deosebire de români care tot timpul dansului țin fruntea sus. Când se așează mesenii la masă, orchestra va cânta multe piese de café-concert, muzică lăutărească, romanțe și piese de virtuozi din genul jaz.

În general la nunta de ursari nu se fac prea multe orații și strigături. La îmbrăcatul miresei se cântă melodii duioase care de cele mai multe ori produc cascade de lacrimi. În timpul dansului, se folosesc strigături de la dansurile românești. Totuși oamenii în vârstă mai aveau și strigături în limba rromani, ca de exemplu: „*Haj rromalen te khelas, te khelas té bašawas*“, „*O pr-o plai ko zéleno, khelel biaw rromano, haj mo rom si rrom baro*“, „*khere san rrom choro, thaj ke krišma rrom baro*“, „Douăzeci și cinci de lei, s-au îmbătat țiganii măi“ și altele.

Dacă tatăl fetei este un lăutar vestit în comparație cu tatăl băiatului, atunci tânărul căsătorit va intra în orchestra socrului său, acesta arătându-se mândru de ginerele său. De cele mai multe ori îl sprijină să devină șef de orchestră. Titlul de șef de orchestra este râvnit de aproape orice lăutar. Acest titlu se capătă dacă respectivul lăutar este de regulă un bun instrumentist, dar mai ales dacă are o voce plăcută și interpretează cântecele cu o anumită dăruire sufletească. Odată ajuns șef de orchestră, el este cel ce negociază orice tranzacție privitoare la angajarea orchestrei pentru diferite petreceri. Când este cunoscut și apreciat, ceilalți lăutari din zona i se vor adresa cu formula „nene“ (nu pentru că este mai în vârstă, ci pentru că este cel mai bun lăutar din zonă).

Casa

Ursarii își construiesc, de regulă, case în stilul arhitectonic al zonei. Rareori câte un ursar mai adaugă diferite ornamente deosebite față de celelalte case din zonă. Rromii ursari lăutari care sunt mai des solicitați la diferite petreceri, evident că vor avea ceva mai mulți bani și astfel vor construi case mai mari, cu mai multe camere și vor avea în curte mult mai multe acareturi. În schimb, cei mai mulți dintre lăutari își construiesc case mici. Cele mai multe case ale rromilor ursari din zonele rurale sunt construite din lut galben amestecat cu paie de grâu (vălătuci sau chirpici). În ultimii ani și rromii au început să folosească și alte materiale de construcții (cărămidă, bolțari). Majoritatea rromilor ursari își împrejmuiesc casa cu gard din scânduri.

Printre acareturi, în curtea rromilor ursari se află și o bucătărie de vară, unde se gătesc bucatele zilnice, dar și servitul mesei se face tot aici. La gospodăriile mai modeste, această bucătărie este doar un acoperiș fără pereți, iar cuptorul cu plita pe care se gătește mâncarea este format din patru stâlpi de lemn și o mica platformă cu vatra și plita, cu un coș din tablă. Pe ușița cu astfel de bucătărie improvizate, vara se degajă mirosuri foarte plăcute amestecându-se de-a valma (mâncărurile gătite de gospodinele rromilor ursari sunt extraordinar de apetisante, aproape zilnic consumă carne „mas“). Foarte puțini ursari își construiesc și un cuptor pentru pâine și cozonac sau colaci, de aceea se roagă pe la românii din zonă să le dea voie să-și coacă cozonac, pască, colaci sau pâine cu ocazia diferitelor sărbători.

Pentru zidirea pereților caselor, rromii ursari, angajează frecvent rromi rudari din zonă, iar pentru acoperiș și pentru geamuri și uși, dulgheri români. Rareori rromii ursari își construiesc singuri casa.

În general casele de ursari lăutari (și nu numai), sunt îngrijite (în casa lăutarului intră foarte multă lume pentru a-l angaja la petreceri și e firesc să fie tot timpul ordine și curățenie). Femeile de ursarii trebuie să știe să văruiască, să vopsească. Prin satele de lăutari circulă zicala: „o fată este pregătită de măritiș dacă știe să văruiască și dacă știe să facă mămăligă!“.

Până prin anii șaizeci ai secolului douăzeci, rromii ursari își mobilau camerele cu paturi și dulapuri făcute de meșterii români din zonă. Salteaua era confecționată din pânză de sac, umplută cu paie. Problema cea mai dificilă era să facă rost de paie. Rromii ursari nu cultivau păioase și cereau paiete de la români (uneori plăteau paietele, dar de cele mai multe ori românul le dădea de pomană). După anii șaizeci majoritatea își cumpără mobila din comerț.

Îmbrăcămintea

Femeile mai tinere purtau fuste și bluze colorate viu. Cu cât înaintau în vârstă femeile de ursari purtau fuste și bluze mai închise la culoare. Fustele erau crețe și lungi (era criticată de întreaga comunitate femeia care purta fusta ceva mai scurtă; dacă i se vedeau gleznele era considerată neserioasă). În față purta un șorț (*pestelka*), iar pe cap tot timpul un batic legat sub bărbie sau la spate. Femeia de rromi ursari trebuia să degaje prin vestimentație foarte multă seriozitate. Era o deosebit de mare încântare pentru femeia de ursar să îmbrace haina bărbatului său în deplasările de ici colea. La sărbători sau la petreceri se îmbrăcau foarte curat. Felul cum era îmbrăcată soția unui lăutar demonstra cât de bogat era acel lăutar, deci cât de solicitat era de lume la cântări.

Bărbații ursari se îmbrăcau cu costume de culori închise, negru, maro sau gri. Ursarii purtau pălării tot de culori închise și modelate în așa fel că imediat realizai că este pălărie de ursar (nu seamănă cu pălăriile căldărarilor sau ale gaborilor și nici cu ale plugarilor). Lăutarii purtau cravată și cămașă albă mai tot timpul, indiferent cât de cald ar fi fost afară, când mergeau la cântare. Lăutarul se îngrijea să arate impecabil (de exemplu, pantofii erau foarte bine lustruiți). În șifonierul celui mai modest lăutar se află un costum negru sau/și unul alb. Uneori mai îmbrăcau și sacouri de culoare roșie sau bleumarin. De regulă, cei mai valoroși muzicanți aveau cel puțin o pereche de pantofi albi.

Meserii tradiționale

Cei mai mulți ursari sunt *lăutari (muzicanți)*. De mici copii, rromii ursari sunt atrași de instrumentele muzicale. Dacă unui copil de rrom ursar îi dai în mână un instrument muzical, dintr-odată va încerca să cânte câteva sunete ce ar putea semăna cu o melodie. Aproape toți lăutarii încep să cânte la tobe, dar foarte puțini continuă cu acest instrument. În schimb, se fixează foarte bine în mintea aceluși copil ritmurile și măsura. Tatăl lăutar va da propriului copil primele lecții la instrumentul la care s-a decis să cânte. Apoi copilul studiază singur fără să i se impună de către cineva, ore și zile în șir. Fiecare melodie pe care o învață, o va cânta în toate tonalitățile posibile, pentru virtuozitate și pentru adaptabilitate cu orice orchestră ar fi nevoit să cânte. La fiecare melodie va încerca să introducă o serie de apogiaturi (așa zise „floricelă”), astfel va căpăta originalitate și personalitate. Genul predominant pe care-l abordează orice „ucenic” în ale cântatului este muzica populară românească. După aceasta va încerca și alte genuri muzicale, cum ar fi muzica lăutărească, muzica ușoară, muzica de jazz și altele.

În ultimii douăzeci-treizeci de ani, majoritatea copiilor de rromi care au vrut să devină muzicanți, s-au înscris la diferite școli cum ar fi licee de muzică, școli de artă și chiar la conservator. Cu toate acestea, cei mai mulți dintre ei nu vor cânta în orchestre simfonice, ci în tarafuri sau în orchestrele din restaurante.

Un alt lucru important care trebuie amintit este faptul că majoritatea tinerilor rromi lăutari vor cânta și vocal. Vocea unui lăutar ursar are o anumită tânguire ce place foarte mult consumatorului de muzică.

Ursarii pieptănari confecționează tot felul de obiecte cum ar fi: piepteni, mărgelă și cercei din oase și coarne de animale, cuiere din coarne de berbec, taur, cerb și altele, nasturi și alte obiecte de ornament, bibelouri din oase și coarne de animale etc. Acești rromi au talent și la confecționarea unor obiecte utile, din alte materiale cum ar fi tabla sau lemnul. Am cunoscut un ursar într-un oraș al Moldovei care confecționa manual saxofoane din tablă de alamă folosită la talerele de la cântare.

Ceaunarii au mici turnătorii de fontă și, urmând tehnologia din fabricile siderurgice, confecționează ceaune, cratițe, dar și policandre extrem de frumoase pentru biserici și clopote de biserică. Aceștia mai confecționează și diferite unelte și scule.

Atât meseria de pieptănar cât și cea de ceaunar, încet, încet, dispar deoarece obiectele confecționate de ei se fac actualmente pe scara industrială.

Argintarii și aurarii, sunt acei rromi pe care nu de puține ori îi admirăm lucrând diverse podoabe din argint și aur, așezându-și atelierul pe străzi. Sunt meseriași

talentați, cu un atelier improvizat și, deși au în dotare un număr minim de scule, reușesc să realizeze bijuterii foarte frumoase. Cetățenii români care apelează la serviciile acestora, au observat de fiecare dată că rromii argintari și aurari sunt serioși și nu se fac de râs față de clienți. Datorită faptului că au apărut foarte multe ateliere de confecționat bijuterii din argint și aur, numărul aurarilor și argintarilor se micșorează pe zi ce trece, deci încă o meserie tradițională este pe cale de dispariție.

Arta tradițională

Rromii ursari sunt deosebit de talentați la muzică, „au ritmul în sânge“. Cei mai mulți dintre ursarii lăutari au învățat să cânte la un instrument fără a fi școliți. Deseori se folosește expresia „a învăța să cânți după ureche“ sau „nu cântă după note“. Cele două sintagme sunt pseudo-adevărate. Nimeni nu va putea să cânte la un instrument de coarde dacă nu are „ureche muzicală“ iar orice sunet realizat de un instrument muzical reprezintă de fapt o nota muzicală. De altfel, încă de la prima lecție, copilului i se arată grifura instrumentului respectiv apoi i se dau primele noțiuni de ritm, tonalitate etc. În ultimele 4-5 decenii, copiii rromi se școlesc la licee de specialitate, iar un număr din ce în ce mai mare studiază la conservator. O parte dintre absolvenți vor îmbrățișa cariera de instrumentist în orchestre simfonice sau de estradă, profesioniste. Dar cei mai mulți, vor practica meseria de muzicant ca liber profesionist. Vor cânta în restaurante sau la diverse petreceri. După revoluție, foarte mulți muzicanți au emigrat în occident unde cântă pe strada, pe terase sau în diverse restaurante sau cluburi. Puțin dintre ei dau spectacole în săli, dar cei care se deplasează prin diverși impresari realizează spectacole de mare succes, lucru dovedit de articole din presa occidentală.

Până prin anii nouăzeci, muzicanții cei mai valoroși erau examinați de o comisie națională de atestare, iar atestatul eliberat de aceasta comisie îi dădea dreptul de a fi angajat în orchestre profesioniste sau în restaurante. La ora actuală în restaurante sau la petreceri, în cel mai bun caz, cânta doar doi muzicanți, o orgă cu ritmuri și armonii și un solist vocal (la foarte multe petreceri se folosește muzica pe calculator). Încă există un număr mare de „consumatori de muzică“ care nu acceptă muzica pe calculator, asemuită cu o floare artificială confecționată din materiale sintetice.

Iată un motiv să acredităm ideea că numărul de lăutari tradiționali, este în continuă descreștere. Cam așa s-a întâmplat și cu fanfarele prin anii șaizeci-șaptezeci, când orchestrele formate din vioară, acordeon, saxofon, tobe, au câștigat teren în detrimentul fanfarei.

Muzicanții ursari interpretează, de regulă, sârbe rare, hore rare sau, după zonă, piese ce predomină folclorul românesc în acel loc. De exemplu, în Moldova se dansează „ruseasca“ și „pe bățăi“, în Muntenia „geamparaua“ și „ca la Breaza“. Dansatorii se țin cu brațele pe după corp și pașii sunt foarte „mărunți“. Nu vom vedea vreodată un ursar sau o ursăriță care să nu știe să danseze sau să piardă ritmul, ei dansează cu mult patos.

Rromii ursari, la petreceri, se îmbracă cu hainele cele mai curate, nu le lipsește cravata, vesta și pălăria, iar pantofii strălucesc. Femeile se îmbracă la fel, cu cele mai curate și elegante haine pe care le au. Chiar și la ora actuală, romițele de ursari poartă la petreceri batice legate de regulă la spate. Nu le lipsesc cerceii sau mărgelele și inelele. Rochiile sunt lungi și nu exagerat de colorate. Poartă ghete sau pantofi cu un toc jos bine lustruiți.

Limba/dialectul folosit

Dialectul folosit de ursari este cel **ursăresc**. Se poate avansa ideea că acest dialect folosește, în ultimele decenii, cele mai multe cuvinte din limba română în comparație cu alte dialecte. Oamenii mai în vârstă încă mai folosesc cuvintele originale din limba romani, unele se regăsesc și în alte dialecte. Iată câteva exemple: *dzandzir* = lanț, acum spun *lantos*; *vurdon* = căruța, acum spun *căruța*; *uleol* = se naște, acum se spune *naştizél*; *bašno* = cocoș, acum se spune *kokòsos*; *papin* = găscă, acum se spune *găska*; *gošneali* = mămăligă, acum se spune *mamuliga*; *péteardei* = friptura, acum se spune *friptura*; *buzni* = capra, acum se spune *kapra*; *taxtaj* = pahar acum se spune *paharos*; etc.

În zona Romanului se întâlnește des în vorbirea curentă o particulă pe care nu am auzit-o la alte grupări „*mori*” un fel de echivalent al particulei „bre” din graiul popular moldovenesc (exemple: „*sun mori!*”=“auzi bre!”; „*so kamés mori?*” = “ce vrei bre?” etc.).

Există unele deosebiri între dialectul ursăresc și alte dialecte. Iată, de exemplu, că ursarii spun: „*men*” în loc de „*kor*” pentru cuvântul gât, „*gošneali*”, în loc de „*xewic*” pentru cuvântul mămăligă, „*rukh*” în loc de „*kašt*” sau „*ambrin*” pentru cuvântul copac, „*okowkha*” în loc de „*kadava*” pentru cuvântul acesta, „*tam*” în loc de „*ja*” sau „*va*” pentru cuvântul da, „*ou*” în loc de „*vov*” pentru cuvântul el, „*varo*” în loc de „*anro*” sau „*vanro*” pentru cuvântul ou, „*miro*” în loc de „*mînro*” pentru cuvântul al meu, „*tu borizés rromanes*” în locul expresiei „*tu des dûma rromanes*” (sau *tu vakàres rromanes*) care se traduce tu vorbești limba rromani etc.

Dicționarele, abecedarele și multe alte cărți în limba rromani apărute în ultimii ani sub semnătura prestigiosului filolog, profesor doctor, Gheorghe Sarău de la Universitatea București sau sub îndrumarea domniei sale, sunt redactate în grafia internațională a limbii rromani. Indicațiile metodice realizate de către autori în vederea predării limbii rromani, conțin sfaturi către profesorii care predau acest obiect, astfel încât elevii să cunoască pentru cuvintele care diferă de la dialect la dialect toate variantele din cele patru dialecte (ursăresc, căldărăresc, spoitoresc, carpatin).

Foarte mulți oameni nerromi (uneori și rromi) cred că limba rromani nu ar fi decât o limba vorbită, adică nu cred ca se poate scrie în această limbă. Apariția unui număr impresionant de lucrări de specialitate, dovedește contrariul.

Pentru toți cititorii acestor rânduri voi scrie în cele ce urmează alfabetul internațional rom, preluat din prefața Dicționarului român-rrom, București Editura VANEMONDE, 2003, autor profesorul Gheorghe Sarău .

Litera	Valoarea literei (pronunția)	Obs.
a,,b,d,e,f,g,h,i,l,m,n,o,p, r,s,t,u,v,z	Ca și în alfabetul limbii române	
k	Ca un c românesc	
c	Ca un ț românesc	
kh	k aspirat (urmat în pronunție, fără pauză, de un h)	

ph	p aspirat (urmat în pronunție, fără pauză, de un h)	
th	t aspirat (urmat în pronunție, fără pauză, de un h)	
rr	Ca un r românesc, dar vibrat și nazalizat	
w	Semiconsoana -w-, percepută ca un u	
x	Ca un h dur, pronunțat ca ch din limba germană	
j	Ca un i semivocalic	
ś	Ca ș din limba româna	
ź	Ca j românesc	
ʒ	Ca grupurile ge, gi(în unele dialecte se pronunță j)	
	Ca grupurile ce, ci din limba româna	
ć	Ca grupurile ce,ci din limba româna, dar cu h aspirat. În funcție de dialect, se pronunță și ca un ș românesc	
θ	Se echivalează la singular prin litera t din limba română, iar dacă urmează după n se pronunță ca d românesc	
ç	Se echivalează la singular prin s din limba română, iar dacă în față se află litera n, atunci se pronunță ca ț din limba română	
q	Se echivalează la singular cu litera c din limba română, iar dacă urmează după n, atunci se pronunță ca ț din limba română	
ă	Se pronunță ia	
ě	Se pronunță ie	
ĩ	Se pronunță îi	
õ	Se pronunță io	
ũ	Se pronunță iu	

Detalii se pot găsi în lucrarea amintită mai sus, dar și în *Cursul de limba rromani*, autor profesorul Gheorghe Sarău, Editura Dacia, 2000.

Interferențe culturale

Față de alte grupuri de rromi, ursarii reprezintă categoria care a preluat foarte multe elemente din cultura majoritarilor (în speță din cultura românilor), dar au și lăsat deschise „porțile“ pentru a fi preluate de către populația majoritară unele elemente de tradiție, folclor, cultură.

Cu toate acestea nu se poate spune că ursarii au fost asimilați, aceștia având suficiente valențe culturale ce-i diferențiază față de majoritari (lucru care nu se poate spune despre lingurari, care nici limba rromani n-o mai vorbesc).

Rromii ursari, și în special lăutarii, nu mai păstrează portul tradițional, ei se îmbracă (și femeile și bărbații), cu aproximație ca și românii.

Muzica populară a rromilor își are seva în muzica românească. Iată, ca în satele Moldovei și rromii dansează sârba, hora, bătuta etc. În Muntenia și Dobrogea și rromii dansează geamparaua. Muzica oltenescă sau bănățeană este foarte gustată de rromi.

Gradul de civilizație al rromilor ursari este sensibil apropiat de cel al majoritarilor. Cei mai mulți copii de ursari frecventează cursurile scolii generale de opt clase, iar o parte însemnată dintre aceștia își continuă studiile. În schimb, există cartiere mărginașe ale orașelor unde locuiesc și ursari care din diferite motive nu-și trimit copiii la școală (de regulă se invocă motivul economic, sărăcia, cei mai mulți copii fiind opriți acasă pentru a practica diferite activități cum ar fi cerșetoria, comerțul cu deșeuri de hârtie sau metale feroase și neferoase). În familiile acestor rromi nici nu se mai poate vorbi de practicarea meseriilor tradiționale. În aceste zone se întâlnesc și conviețuiesc împreună diferite categorii de rromi și români care de regulă sunt respinși de societate.

Cetățenii majoritari au preluat multiple valori culturale de la rromi. La hora satului, în localitățile rurale unde se află ursari, mai ales lăutari, nu de puține ori vezi tineri români dansând sârbe, hore, rusești și altele din folclorul lăutăresc.

Situația generală în prezent

În relatările acestui material s-a folosit și timpul trecut, dar și timpul prezent. În mare parte rromii ursari și-au păstrat unele tradiții culturale, dar destul de multe dintre acestea au fost influențate de cultura majoritarilor. Majoritatea ursarilor au o situație materială asemănătoare cu cea a cetățenilor români. Rromii ursari din mediul rural practică și agricultura. Ei nu au fost, nu sunt și nici nu vor fi niște agricultori în adevăratul sens al cuvântului, se pricep foarte bine doar la anumite lucrări, în funcție de solicitările și specificul zonei unde locuiesc. În perioada colectivizării agriculturii, rromii în general, și ursarii în mod special din mediul rural, aveau un loc de muncă, realizau venituri relativ suficiente deoarece participau la muncile agricole mulți membri ai fiecărei familii. După revoluția din 1989, majoritatea rromilor, neavând pământ, iar meseriile tradiționale fiind pe cale de dispariție, situația lor materială a devenit din ce în ce mai precară. La ora actuală mulți dintre rromi lucrează ca zilieri în agricultură la cetățenii satului care au pământ.

Rromii ursari care, după colectivizare (1962) au părăsit satul, și-au găsit un loc de muncă în diferite întreprinderi din orașe, deși nu aveau la baza calificări specifice sectorului respectiv. Fiind buni muzicanți, erau folosiți la brigăzile artistice ale întreprinderilor. Majoritatea nu a profitat să se califice într-o meserie sau alta, specifică întreprinderii unde erau angajați. După revoluție, aceste activități artistice de amatori nu au mai funcționat și astfel printre primii disponibilizați au fost rromii. Cum nici meseriile tradiționale nu le mai ofereau suficiente resurse materiale, au ajuns în momentul actual la o stare materială extrem de precară.

Există cartiere mărginașe ale orașelor unde locuiesc și ursari care duc o viață sub limita sărăciei. În familiile acestor rromi nici nu se mai poate vorbi de practicarea meseriilor tradiționale. Îndeletnicirile de bază ale acestor oameni fiind cerșetoria, comercializarea deșeurilor și altele. În aceste zone se întâlnesc și conviețuiesc împreună diferite categorii de rromi și români lăutari marginalizați.

Un număr însemnat de ursari lăutari au emigrat în occident de unde au revenit în țară și au investit sumele realizate în diferite afaceri, de regulă comerciale.

În conjunctura socio-economică existentă la ora actuală în țara noastră, situația economică a rromilor și în speță a rromilor ursari, pare a se redresa o dată cu redresarea economiei întregii țării. Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației rromilor cuprinde o serie de măsuri ce se impun pentru a schimba viața cetățenilor aparținând acestei etnii. Iată, de exemplu, realizările din domeniul învățământului reprezintă garanția că generațiile ce vor veni vor fi capabile să-și identifice statutul cultural, tradițiile și obiceiurile, să-și cunoască istoria în contextul socio-economico-cultural al întregii societăți.

Bibliografie

Dicționar român – rrom (Lexicul rrom modern, rar și vechi), Cuvânt înainte - Gheorghe Sarău“, Editura VANEMONDE, București, 2003

Sarău, Gheorghe, *Curs de limba rromani*, Cluj, 2000

Marcuș, Olga, *Abecedar limba rromani*, Academprint, 2001

Zătreanu, Mihaela, *Abecedar limba rromani*, Veritas, 2001

Casete audio: *Istoria rromilor (Le maj šukar rromane paramičă thaj svátur)*, UNICEF-MEC-MEDI PRO MUSIC /ed. 2001,2003/.

ROMII CĂLDĂRARI

Camelia Stănescu

Rromii căldărari sunt răspândiți în zona Olteniei în județele: Vâlcea, Dolj, Olt, Gorj și Mehedinți, dar și în zona Ardealului cu precădere în Sibiu și Alba-Iulia. Ei se ocupă cu confecționarea cazanelor din cupru pentru făcut țuică și confecționarea căldărilor din tablă pentru făcut săpun. Tot ei spoiesc aceste căldări și cazane cu cositor. Din tablă sau aluminiu confecționează, de asemenea, fărășe, pe care le vând prin piețe sau târguri.

Familia

În șatră, un loc aparte îl are familia. Cu cât o familie este mai numeroasă, cu atât ea este mai respectată. Capul familiei este bărbatul; el este acela care aduce banii în casă. Femeia trebuie să aibă grijă de copii, să-i spele, să le gătească, să-i educe și să-i învețe și limba rromani. Ea își învață fetele să coasă, să spele, să gătească, să-și coasă fustele și șorțurile și să ghicească. Toate acestea trebuie învățate de foarte devreme deoarece fetele se „mărită” de la 12-13 ani. Și femeia aduce bani și mâncare în casă de la ghicit și descântat. Tatăl își învață fiii să confecționeze căldări și cazane. Când se însoară, băiatul de rrom își aduce, nevasta să locuiască în casa tatălui său. Nurorile stau cu soacra, ele trebuie să-și ajute soacrele în gospodărie.

Galbenii și banii se strâng la un loc și tatăl este acela care are grijă de ei, iar după moartea acestuia băiatul cel mare (dacă sunt mai mulți băieți) e cel care are grijă de bani și galbeni și de ceilalți membri ai familiei.

Locuința

Înainte cortul și căruța erau totul pentru rrom. Se spunea că rromul fără cal și căruță nu era rrom. Acum, în locul cortului și-au făcut case mari, cu multe camere și intens colorate, drept urmare, cine are casă mare și galbeni mai mulți, acela este bine văzut în șatră.

Unii rromi și-au făcut pe acoperișurile caselor niște turnulețe, acestea pentru a-i aminti lui Dumnezeu să nu uite acea familie și s-o binecuvânteze. Astăzi rromii își construiesc vile frumoase, ce seamănă foarte mult cu cele ale gagiilor. Doar vara mai întâlnim corturi așezate la marginea satelor sau a pădurii; aici vin rromii să-și câștige banii din confecționarea cazanelor. Toamna se întorc la casele lor, cumpărându-și porci pentru Crăciun și tot ce le trebuie pentru iarnă. Alții și-au deschis magazine sau baruri, având vânzători gagii(români).

Portul

În ceea ce privește portul rrom, acesta este foarte colorat, predominând culorile roșu, verde și galben. Fustele căldărăreselor sunt frumos încrețite, cu panglicii multicolore, cu bănuți și nasturi cusuți pe poalele fustelor și șorțurilor. Cămășile sunt strânse, frumos încrețite în jurul gâtului cu un volanaș; au mânecile largi și sunt făcute din stambă cu flori mari sau mărunte (stamba fiind de culoare roșie, galbenă sau verde). Femeia măritată trebuie să poarte batic pe cap; o femeie cu capul descoperit aduce

jignire (necinste) unui bărbat, baticul reprezintă un semn de respect pe care femeia îl aduce bărbatului. Fata nemăritată nu poartă batic fiindcă aceasta este curată, virgină. Ea își poartă părul împletit în două codițe; înaintea fetițele rrome își purtau părul împletit în trei codițe, două subțirele în față și una mai groasă pe spate. În împletiturile de păr fetele și femeile au sfori roșii pe care sunt înșirați bănuții de argint, acest argint fiind aducător de noroc, ferindu-le de rele. La gât fetele și femeile au salbe de aur și lănișoare de aur.

Bărbații au pantaloni largi, confecționați din catifea verde sau neagră, pe care sunt cusute, în lateral, panglici colorate. Au veste făcute tot din catifea sau velur, pe partea din față a vestei fiind cusuți nasturi colorați și bănuți de argint. Cămașa este viu colorată, de preferință de culoare roșie cu flori mari de culoare albă sau galbenă. Cămașa bărbătească este și ea cu mâneci largi. Aceste cămăși sunt cusute de fetele și femeile rrome. Pălăria este, la rândul ei, împodobită cu mărgele sau pene de păun, ca semn al măreției. Rromul poartă iarna căciuli de astrahan și vara pălării verzi împodobite. Încălțăminte se aseamănă cu cea a gagiilor. Bărbații poartă și ei lănișoare și inele mari de argint sau aur.

Înainte bărbații purtau părul lung și aveau bărbi. Bătrânii erau văzuți ca sfătuitoarii șatrei și ei erau cei care își dădeau verdictul împreună cu bulibașa atunci când se făcea „i criss rromani“ – judecata rromă, dacă se iveau probleme în șatră.

Copilul

Copilul, la rromi, e văzut ca un dar ceresc, de aceea rromii fac mulți copii. O casă fără copii e o rușine pentru rromi. Când o femeie rămâne însărcinată, zvonul se duce repede, femeile anunțându-se una pe alta și se strâng toate în jurul gravidei; dacă e iarnă se adună în jurul focului din casa sau cortul gravidei, dacă-i vară, se strâng în fața casei. Apoi soacra se duce la biserică și ia apă sfințită și stropește cu ea pe bărbații din fiecare cort/casă. Atunci când durerile nașterii o apucă pe gravidă, aceasta e luată de femeile bătrâne de braț și o pun să sară peste o copaie mare de spălat rufe. Când durerile se întetesc, femeile tinere și bătrâne încep să bată din palme și fac gălăgie mare, făcând ca gravida să nască mai mult de frică și rugându-se la Sfânta Maria să o ajute. Bărbații n-au voie să intervină, căci se spune că nu vor mai avea noroc.

Când copilul se naște toată șatra se bucură. Femeile bătrâne strigă: „Chav, Chav, Chav!“ sau „Chei, Chei, Chei!“ („Băiat, Băiat, Băiat!“ sau „Fată, Fată, Fată!“ „Dăm de băut și de mâncat!“). Bărbații îl saltă pe brațe pe tatăl copilului, bat din palme și pleacă cu acesta la cârciumă, ca să le dea de băut. Soacra mare se duce la biserică să ia apă sfințită cu care stropește corturile/casele șătrarilor, căruțele și caii acestora, apoi le toarnă apă sfințită șătrarilor ca să se spele pe mâini și pe față, pentru ca lehuza să nu-i spurce. Dacă mama soacră nu se duce la biserică să ia apă sfințită, toată ziua nimeni nu mănâncă nimic și nu pune apă la fiert în oală, deci nu se gătește, nu se mănâncă, toți strigând către soacra aceea: „Fă, du-te la biserică să iei apă, că ne spurci șatra!“. Stropirea se face cu un buchet de busuioc. După ce copilul a fost născut, i se taie buricul cu un cuțitaș făcut dintr-un bănuț de argint. Acest lucru îl face moașa, care trebuie să aducă daruri pentru copil și pentru mama copilului. Copilul e înfășat de nașă în scutece și dat mamei lui la alăptat. Tot acum i se face copilului un „Baier“ de către mama soacră și moașă. „Baierul“ este o bucată de stambă roșie (culoarea e roșie

pentru ca pruncul să nu fie deocheat), în această bucată de stambă în formă de pătrățel cam de 10 cm, se pune un bănuț de argint (argintul este aducător de noroc și ferește pe cel mic de rele), o cruciuliță tot din argint, tămâie ca să fugă Diavolul din preajma copilășului, pir, pin, vărsat de drac și se coase sub formă de bănuț, această formă fiind dată de bănuțul de argint. Se leagă acest baier de o sfornică roșie și se pune la gâtul copilului. Copilul poartă acest baier până la vârsta de 4 ani, apoi mama lui ia acest baier de la gâtul copilului și-l păstrează în casă până când fata sau băiatul se căsătorește. După însurătoare/măritiș fata/băiatul trebuie să-și păstreze acest baier în casa lor, pentru că acesta este considerat ca purtător de noroc în casă.

După ce a născut, lehuza nu are voie să iasă afară din cortul ei timp de nouă zile, iar timp de șase săptămâni nu are voie să pună mâna pe vasele de mâncare, nu are voie să scoată apă de la fântână. După șase săptămâni babele o descântă, o ung cu mirodenii și o afumă cu tămâie, ca să nu se atingă dracul de ea și apoi o sfințesc cu apă sfântă, semn că ea și-a terminat sorocul.

Botezul se face după șase săptămâni. Nașii sunt din rândul lor, rude apropiate: soră, frate, unchi sau veri după cum se dorește... Cine botează trebuie să-i dea copilului, dacă-i fată: stambă roșie înflorată 100 m și un galben mare, dacă-i băiat să-i dea 5 (mahmudele) galbeni mari și să-i facă cadou un ciocan și o nicovală. Dar și tatăl copilului născut trebuie să-i dea nașului un costum de haine și nașei trebuie să-i dea bani sau materiale să-și facă o fustă lungă și creață, un șorț și o cămașă, să-i cumpere și un batic; mai trebuie să-i aducă nașului și un curcan și o burtă de porc umplută cu pecie („rânză”). Această vizită se numește „Govie”; ea se face la zile mari: de Paști sau de Crăciun. Această vizită se face la naș; dar și nașul dă daruri finilor săi. Govia se păstrează aproximativ până când copilul împlinește 20 de ani. Așa cum am mai spus mai sus și nașul vine la zile mari la copilul pe care l-a botezat și la finii lui. Apoi când acest copil este însurat/măritat și are și el la rândul lui copii, nașul lui este și nașul copiilor lui și așa mai departe. La botez ca și la gagze, se bea, se mănâncă, se joacă, se dau daruri. În ceea ce privește numele dat copiilor lor, rromii au nume tipic rrome precum ar fi: LULUDY (Florea), O Phabaj (Mărul), O PRIBOI, O MAZILI, O URDA, KALI (Neagra), CALIUCA (Negruța), I LĂMÂIA, LUBA, O FRANȚ, O MĂRARI, O EDRĂLEA, I MARIȚA, O MELO (Mielul), O BRATI, I LEANCA, I TINCA, O HULIO, O ISTRATI, O PICULO, I VERDEANA, I LULICA, dar și nume luate de la gagii cum ar fi Luminița, Daniel, Dorinel, Lucia, Camelia, Florin, nume de orașe sau râuri: Timișoara, Sighișoara, Oradea, nume luate din lumea telenovelelor, filmelor: Tarzan, Sandocan, Zorro, Casandra, Fernando, Rosaura, Van Dame și altele asemenea.

Tradiții referitoare la căsătorie

Logodna

Mireasa e aleasă încă din pruncie, din scutece, sau de la 2-3 ani. Se organizează o petrecere mare, se bea, se mănâncă și se dansează, astfel rromii știu cu toții că aceasta-i viitoarea mireasă a lui cutare, prin urmare, nimeni nu mai intervine în acest târg; importantă în această alegere este doar înțelegerea între cuscri. Fetita este urmărită de către cei ce au logodit-o, iar dacă există inconveniențe se adună rromii, ca să se știe că logodna a fost ruptă. Dacă nu intervine nimic ca să rupă această logodnă, viitorii socri ai

fetei vin de sărbători și petrec cu viitorii cuscri și aduc daruri pentru cea care va fi nora lor: îi aduc cercei, lanț și brățări de aur, câte un galben mare (de Paști sau de Crăciun) sau hăinuțe. Până la căsătorie, deși se știe că fata lui cutare va lua pe cutare băiat, aceștia nu se întâlnesc pe furis să se sărute sau să meargă împreună la film sau în oraș.

Nunta

Când s-a hotărât nunta, părinții băiatului vin cu toți galbenii lor și cu o sticlă de vin roșu legată la gât cu o fundă roșie. Rromii strigă: „Aven mo, baro foro!“ (Veniți mă, mare târg!“). Părinții băiatului își arată averea în fața părinților fetei și dacă aceștia sunt de acord, atunci cuscrii (bărbații) își schimbă pălăriile și cele două cuscre își schimbă baticele între ele. Apoi se scot țipete de bucurie și este adusă băutura și mâncare pentru nuntași.

Fata este îmbrăcată mireasă de către fetele virgine și de femeile care au avut sau au un singur bărbat, cele „divorțate“ nu sunt primite la îmbrăcatul miresei, pentru că aduce ghinion în noua căsnicie. Mirele poartă în piept flori, batiste rrome cusute cu flori mari roșii și bancnote de valoare mare. Seara, mireasa e pregătită să plece la casa mirelui; întâi pleacă fata cu spatele la casa ei și cu fața spre casa mirelui, după ea vine și zestrea ei de nuntă dată de părinții ei: perne mari, galbeni, haine, frigidere, televizoare; cei bogați oferă fetelor lor în salba care este dar de nuntă cam 200-300 de galbeni, salbă care este îndoită sau întreită în jurul gâtului miresei. La rromi nu există cununie religioasă și nici civilă; acum unii mai moderni se duc la oficiul stării civile; despre cununia religioasă, nu se discută, ei merg la biserică doar la botez, de Paști, atunci când se dezleagă de un jurământ sau atunci când le moare cineva. Divorț nu există, există „Cris rromani“ în care bătrânii și bulibașa se pronunță în dezlegarea unei căsnicii.

Există un jurământ de căsătorie tipic rrom. În fața celor doi tineri sunt puse o nicovală și un ciocan și pe ele se așează o bucată de slănină pe care se pune sare și o bucată de pâine. Băiatul ia sarea și slăcina de pe nicovală și ciocan, o așează pe fată pe genunchii săi, îi dă să guste din pâine și slănină și fata la rândul ei îi dă și ea băiatului să guste din pâine și slănină, jurându-și credință unul altuia. După acest jurământ de căsătorie, urmează noaptea nunții. Se pune mare preț pe virginitatea miresei. Fata, când se trezește de dimineață, este îmbrăcată femeie de către soacra ei și de către femeile bătrâne, i se împletește părul în două cozi, femeia având coada împletită în așa fel încât urechea să se vadă în împletitura de păr; i se pun în coadă panglici roșii pe care sunt înșirați bănuți de argint și pe cap i se pune batic, semn că femeia este măritată.

După ce fata e îmbrăcată femeie, tânăra aduce apă proaspătă de la fântână mai întâi socrilor ei, sărărilor care sunt în jurul casei soțului ei. Apoi iese în curtea casei soacrei ei și așteaptă în fața unei găleți cu apă proaspătă, adusă tot de ea, ca să-și primească darul de nuntă. Dacă fata nu-i virgină, darul nu se mai dă. În timp ce sărării îi aduc daruri: fuste, cămăși, galbeni, dolari, televizoare, mașini de spălat, frigidere, ea stropește cu apă pe cei care vin la ea cu daruri, această apă fiind semnul purității și al binecuvântării. După ce s-a terminat cu darul, fata, ginerele și socrii ei merg cu toții la casa fetei ca să mai chefuliască puțin. Fata aduce și la casa părinților ei o căldare cu apă. Mai întâi, cu un buchet de busuioc, își stropește părinții, după acest moment la ea vin și fetele nemăritate să-și ia la revedere de la cea care a fost fată; mireasa le stropește și pe ele cu apă urându-le să aibă noroc de bărbat bun, soacră bună și o droaie de copii.

Obiceiuri de Crăciun

Când se apropie sărbătorile de Crăciun, fiecare șătrar trebuie să aibă un porc de tăiat; cel care nu are porc este de răsul celorlalți, așa că nu există casă de rrom fără porc. Se taie porcul la gât, copiii familiei suindu-se pe porc; gazda ia sânge de la porc și mânjește cu el pe copiii ce se află în curte la sacrificarea animalului. După ce copiii au fost mânjiți cu sânge de porc, se dau jos de pe porc și porcul se părlește cu paie sau lemne uscate, apoi se spală cu apă calduță și se răsăie bine cu un cuțit; se pune apoi o pătură peste el și se lasă acoperit 20 de minute; apoi porcul se așează cu picioarele sus, se taie piciorul drept, apoi cel stâng, apoi se așează porcul pe burtă și se face un semn de cruce pe capul porcului, această cruce fiind semnul sfințeniei. După toate acestea se taie din urechile porcului și coada porcului și se împarte la copii. Din urechi și din coadă mănâncă și gazda. Gazda pune în tigaie untură de la prapurele porcului și pecie și se face friptură, care se mănâncă cu mămăliguță caldă, usturoi și murături. Gazda mai cheamă la masă și pe rudele ei, aceasta fiind pomana porcului, toți care mănâncă din carnea porcului urând de bine gazdei: „ Te trais mo, te trais, te has les satevesto“ („Să trăiești mă, să trăiești, să-l mănânci sănătos!“). Femeile fac cârnați și caltaboși. Cea mai importantă este „rânza“ porcului, care este burta porcului. Ea este umplută cu carne, sare, usturoi, mirodenii, apoi se pune la afumat și se consumă de Sfântă Mărie Mică (8 septembrie) sau chiar de Crăciun și Anul Nou. Când se taie rânza, pentru romi e mare sărbătoare.

Intestinul gros, numit „bândărețul“, este umplut cu pecie, usturoi, mirodenii și se pune la afumat. Se consumă la Lăsatul Secului sau chiar de Paști. Tot din porc se scoate spetia porcului pe care ei o numesc „bekt“. Se lasă spetia întregă și se dă cu multă sare, apoi se pune la afumat; se consumă de Crăciun, de Sfântă Mărie sau când le vin rude în vizită. Slănina cu șoricium pe ea se pune la afumat. Se consumă la prăjit sau ca atare cu sare și usturoi, fiind afumată rezistă tot timpul anului.

Porcii cumpărați de rromi sunt mari, uneori depășesc 250 kg.

De Crăciun, nașul vine la fin cu rânza porcului, cu vin și cu curcan; la rândul lui, finul îi dăruiește nașului daruri: 1 galben sau chiar mai mulți, în funcție de starea materială a finului iar nașei i se oferă materiale pentru fuste, șorțuri și baticuri. Nașul aduce daruri și copilului botezat de el. Această vizită făcută de Crăciun și de Paști se numește „Govie“. Ea mai poate avea loc și între cuscri, când fata măritată vine cu socrul ei de Paști sau de Crăciun în vizită la părinții ei. Fata, socrul ei și bărbatul ei vin cu rânza și curcanul de Crăciun sau de Paști. Tatăl fetei „Xanamika“ trebuie să-i dea acesteia și cuscrului daruri cum ar fi galbeni, haine și altele.

Când vine nașul la Govie îi sărută pe fini urându-le de bine: „TE TRAIS, MO FINE, TE TRAIS FINE!“ („Să trăiești finule, să trăiești fino!“), iar finul îi răspunde: „MIȘTO AVILEAN, MO!“ („Bine ai venit, mă!“). Menționez că finul își întâmpină oaspeții cu o sticlă de vin la gâtul căreia pune o fundă roșie. La Govie nu se primește fără vin în mână sau cu pahare goale, deoarece înseamnă sărăcie în tot anul pentru cel vizitat, vinul însemnând belșug.

Cum am mai spus la Govie vin și Hanamicii – cuscrii. Nașul sau Hanamica, în funcție de caz, taie rânza în două cu cuțitul și zice: „TE TRAIN, MO XAN SASTEVESTE!“ („Să trăiți, mă, să mâncați sănătoși!“). Stropește bucășica de pecie din rânză cu vin și ciocnesc cu pahare de vin roșu pentru sănătatea lor. Se bea țuică, se bea

vin, după aceea se cântă, se joacă, se ascultă muzică mai toată ziua, uneori petrecerea se încinge până noaptea târziu. Toată mâncarea ce rămâne o ia nașa acasă. De sărbători toată șatra are nași și nașe.

De Crăciun copiii rromilor, ca și cei ai gagiilor, merg cu colindul, cu sorcova, cu Capra și cu Steaua, întâi la neamurile lor, apoi și la gagi.

Lăsatul secului - Zăpostul

Prin luna februarie, rromii sărbătoresc Lăsatul Secului – „Zăpostul“. Acum ei coboară din podul casei „bândărețul“ – umplut cu carne și mirodenii și pus la afumat; bândărețul se aseamănă cu toba (rânza), dar este ceva mai mic.

De Zăpost, înainte de a se intra în postul mare al Paștelui, vin rudele apropiate și gazda pune pe masă bândărețul tăiat în mai multe felii, se stropește cu vin și cei din casă cu pahare umplute cu vin roșu încep să ciocnească și să-și ureze de bine unul altuia. Dacă vin rude mai de departe pe care gazda nu le-a mai văzut de mult timp, atunci se pune pe masă și „beciul“ – acea spetie a porcului – mușchii porcului, ce s-a pus la afumat. După ce se mănâncă și se bea din ce e pus pe masă începe petrecerea cu chiuituri, cântece și bătut din palme. Fetele și femeile joacă bătând pământul cu pașii lor mărunți, cu tremurături din șolduri și pocnit din degete. Bărbații și tinerii joacă bătând din palme, atingându-și în același timp cu palmele călcâiele și genunchii. Petrecerea ține până noaptea târziu. Tot acum sătrarii-și amintesc și de cei morți, bând și mâncând în amintirea lor și dând de pomană haine, mâncare și băutură, ca mortul să nu ducă lipsă de nimic. De Zăpost ei își mânjesc cu usturoi și tămâie topită poarta casei lor pentru a fi ferită de rele tot timpul anului.

Obiceiuri de Paște

Paștele este cea mai mare sărbătoare recunoscută de șatră. Pentru rromi Paștele aduce reînnoirea și iertarea de păcate. Bărbații își cumpără haine noi, femeile la fel; se taie obligatoriu porc, cine nu taie porc este de râsul celorlalți țigani. Cine dorește, poate să-și mai cumpere un miel sau un curcan. Se consumă sarmale, ouă roșii, cozonac, se bea vin și țuică. De Paști e multă distracție, muzică, se cântă și se bate din palme. Fiecare țigan merge acum pe la ceilalți țigani cu pahare de vin roșu în mână și urează de bine celor vizitați, după ce gustă câte un pic din cele ce sunt puse pe masă. Această vizită se face obligatoriu cu pahare pline de vin sau cu sticle de vin, nu se vine fără băutură în mână, deoarece aceasta ar însemna sărăcie pentru casa vizitată. Tot acum vin în vizită nașii la finii lor și „hanamicii“ se vizitează între ei aducându-și daruri unii altora pe lângă rânza tradițională și un curcan fript.

Marea sărbătoare a Rusaliilor

Sărbătoare mare este ziua Sfințelor Rusalii. Sătrarii țin 9 zile sărbătoarea Rusaliilor. Ei nouă zile nu se spală pe față și nici haine nu spală; de asemenea nu se coase, dacă cineva din șatră lucrează în aceste zile se spune că îl va strâmba Dumnezeu. Ziua cea mai importantă din cele nouă zile este Marțea, pe care ei o numesc „Marțea Strâmbă“. În această zi nici nu se face mâncare, nici nu se pune mâna pe scule cum ar fi: ciocan, nicovală sau foarfece. În cele nouă zile șatra pune pe prăjina cortului usturoi verde și pelin verde. Fetele de măritat își pun în codițe usturoi verde să aibă noroc de

băieți frumoși și noroc în viață; de asemenea, când pleacă șatra cu căruțele în sat se pune usturoi verde la căpestrele cailor. În timpul Rusaliilor nu se joacă, nu se piaptănă și fetele și femeile nu-și schimbă hainele nouă zile. După cele nouă zile de sărbătoare se spală, se îmbracă cu haine noi, apoi se cântă și se joacă; băieții bat din palme și strigă:

„Miresică cu cunună

Salba la gât îți răsună

Și pe tine și pe pat

Că ești fată de bogat!“

După aceea fetele bat din palme și zic:

„Noi suntem fete frumoase

Alegeți-vă mirese

Numai una : da, da, da

Să fie nevasta ta!“

Apoi băieții iau o floare roșie și o pun la fete în codițe, semn că toate sunt mirese. După ce pun flori în codițele fetelor, fetele se strâng roată și băieții vin și le întrebă: „A venit la voi Marțea Strâmbă?“; „Nu, nu, nu!“ – răspund toate în cor.

Atunci băieții spun veseli:

„ – Să întrebăm pe Marțea Strâmbă, dacă e așa cum voi ați spus.“

Ei o aduc pe Marțea Strâmbă – o bătrână de 80 de ani, cu părul alb, baba e mânăjită pe față cu scrum, ea are în spate un sac mare de paie, fiind aplecată de spate din cauza greutateii sacului; ea zice „ – Am venit în șatra voastră să văd dacă ați lucrat în ziua mea!“

„ – N-am lucrat, Marțeo Strâmbo, n-a lucrat nimeni din șatră!“ – îi răspund fetele și băieții în cor.

Apoi Marțea Strâmbă pleacă din șatră. Dacă cineva ar fi lucrat în timpul Rusaliilor și mai ales Marțea, acela rămânea strâmb. După ce sărbătorile de rusalii s-au încheiat, așa cum am mai spus, șătrarii se piaptănă, se spală, își schimbă hainele de pe ei, apoi se așează la masă, cu mâncare și băutură apoi dansează. Când petrecerea s-a terminat, pun la căpăstrul cailor usturoi verde și pelin, semn de noroc și pleacă cu șatra prin sate. Se întorc toamna târziu încărcăți de păsări, mălai, ouă, haine și bani. Își cumpără tot ce trebuie pentru iarnă și mai ales porcul, și așteaptă cu bucurie Sfânta zi a Crăciunului.

Descânțece pentru nou-născuți

Dacă este născută o fetiță, din rândul fetelor virgine se aleg câteva ursitoare (2-3) care-i descântă celei care abia a venit pe lumea aceasta, spunând:

„Să fii curată ca apa de izvor!

Să fii frumoasă ca zânele din cer!

Dar de boi să ai cu sacul,

Să te iubească bărbatul!

Pâine, sare să ai în casă,

Galbeni mulți să ai pe masă!

Să ai noroc să faci copii

Cum sunt frunzele în vii!

Să ghicești pe la cucoane,

Bani să ai în buzunare!
Traistă să ai cu mălai,
Căruță cu cai să ai!
Cum cântă cucu pe cracă,
Să te asculte lumea toată!
Copilul bunic să fie
Cum sunt strugurii în vie!
Noroc să ai pe limbă
De urât să-ți fie scârbă!“

Dacă cel nou-născut este băiat se aleg 2-3 băieți care să-i fie ursitori. Ei îi descântă zicându-i:

„ Pâine, sare să ai în casă
Galbeni mulți să ai pe masă!
Să ai noroc de copii
Cum sunt strugurii în vii!
Când vei bate cu ciocanul
Să aduni mălai și banul!
Când vei striga „Maistor bun!“
Să iasă lumea în drum!
Cazane să le reperi,
În buzunare bani să ai!“

Descântec la terminarea sorocului de lehuzie

„Tu lăuză, mică fată
Busuioc, să fii curată!
Șase săptămâni ai stat
Și șatra nu ne-ai spurcat!
Acum noi ți-am descântat:
Să scoți apă din fântână!
Fii curată ca o zână!
Să te-apuci să faci mâncare
Și să umbli afar la soare!
Sorocul ți-ai terminat,
Descântat, te-am descântat!
Fii frumoasă ca o floare
Să mai ai nașteri ușoare,
Ca să crească șatra mare
Până la apus de soare!
Cum sunt strugurii în vii
Așa să mai naști copii!
Bărbatul să te iubească
Și copiii mari să-ți crească!
Cu ghiocul să ghicești
Și copiii mari să-i crești!“

Descântec pentru deochiat

Ieși deochi
Ieși din ochi
Ieși, deochi, din buric
Ieși deochi, acum îți zic!
Dau o ceapă
Pentr-o vacă!
Dau un ou
Pentr-un bou!
Ptiu, Ptiu, Ptiu, să fie de deochi!
De-o fi deochi de la babă
Să piară degrabă!
De-o fi deochi da fată mare
Să se ducă la pierzare!
De-o fi de la gravidă
Să se ducă-n negură!
De-o fi de la bărbat:
Ptiu, Ptiu, deochi, să-ți fie de cap!
De-o fi de la cel rău
Să-l vindece Dumnezeu!
Din buric, din cap,
Din burtă și din somn
Să piară cel rău!
Să piară cel rău în ape
Îndepărtate!
Să fii văzut de mulți ochi
Iar, tu, să nu ai deochi!
Ieși deochi,
Ieși din ochi,
Ieși din ochi, ieși din buric
Ieși, deochi, acum îți zic!
Ieși deochi din stomac,
Deochi, să-ți fie de cap!
Și să te duci pe pustii,
Tu aici să nu mai vii,
Prin pustiu să rătăcești
Drumul să nu-l mai găsești!
Eu îți dau „vărsat de drac“
Deochi, eu îți fac de hac!
Ieși deochi,
Ieși din ochi,
Ieși din buric,
Ieși, deochi, acum îți zic!

TRADIȚII ȘI OBICEIURI ALE RROMILOR SPOITORI CĂLĂRĂȘENI

Grigore Muti Giani și Moisescu Sorin Cristian

Prezentarea generală a ramurei

Spoitorii, una din cele cinci mari diviziuni ale rromilor ce conviețuiesc pe teritoriul României, sunt denumiți de majoritari în acest mod datorită ocupației din trecut, adică aceea de „spoire“ cu cositor a vaselor de bucătărie, a tacămurilor etc. Ceilalți vorbitori ai diferitelor dialecte rrome îi percep ca ”rromi turcești“ (*xoraxane*, turcicica) datorită limbii vorbite ce prezintă multe împrumuturi turcești și bulgărești.

În Călărași găsim următoarele subdiviziuni ale acestor rromi:

- băștinașii (*o rroma o peresqe*) – stabiliți în oraș și constituiți în cartierul vechi ”Spoitori“ în anul 1912;

- alogenii (*o brailides*, *o transmisianaja*) – sosiți ulterior și locuind în prezent alături de băștinași; față de aceștia sunt în număr redus.

Rromii spoitori sunt răspândiți în general de-a lungul malului Dunării, în localități ca Turnu Măgurele, Calafat, Roșiori, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Medgidia, dar și în Alexandria, Băilești, Dobreni (sat aparținând de comuna Vărăști, județul Giurgiu), București, Slobozia, Cogealac, Buzău, Grajduri, mai reprezentative ca număr al populației și cunoscute spoitorilor călărășeni, dar acest lucru nu ne împiedică să afirmăm că pot fi întâlniți și în alte localități din țară.

Cartiere compacte cu număr mare de locuitori rromi sunt și în orașele Giurgiu, Călărași, Oltenița, Roșiori. În județul Călărași, în speță orașele Călărași și Oltenița, numărul acestora se situează între 20 000 și 25 000.

Familia se compune din părinți și copiii acestora, dar sunt cazuri când împreună cu ei locuiesc și părinții tatălui sau mamei. Aceasta este familia restrânsă, ce împarte același spațiu de locuit, la casă sau în apartamente de bloc.

Familia extinsă cuprinde rudele de sânge ca frați, surori, nepoți, bunici, veri cât și rudele prin alianță: nași, cuscri, cumnați, socri.

În dialectul spoitoresc există următoarele denumiri pentru relațiile de rudenie, care se regăsesc și în limba română:

phral – frate

phen – soră

kizaj - copil

dat – tată

daj – mamă

manuša - părinți

păpus – bunic

mămi – bunică

čhaw – băiat

čhaj – fată

rrom – bărbat

rromni – soție

sastro – socru

sasuj – soacră

xanamik – cuscru

În funcție de persoana de referință (de sex masculin sau feminin și vârstă) pentru cumnat și cumnată putem avea:

salo – cumnat (mai mic ca vârstă față de fratele soției)

àgas – cumnat (mai mare ca vârstă față de fratele soției)

banzanàkos – cumnat (doi bărbați sunt căsătoriți cu două surori)

žeš – cumnat (pentru soția persoanei de referință)

žeštaj – cumnată (pentru soția persoanei de referință)

tirva – cumnată (două femei căsătorite cu doi frați)

Pentru nași și nepoți se folosesc denumiri împrumutate din limba română:

nàsos – naș

nàša – nașă

nepòtos – nepot

nepòtas – nepoată

Copilul la rromii spoitori

Copiii sunt născuți în instituții spitalicești – maternități. Tații se duc la nași pentru ca aceștia să dea nume copilului, unul din numele din familiile acestora. Nașul poate da libertate finului de a alege singur numele, dar acesta să fie tot din familia nașului. Cu numele astfel stabilit, copilul este declarat la starea civilă, pentru eliberarea certificatului de naștere. Dacă finul se abate de la obicei și dă alt nume copilului, nașul nu-l mai botează.

De obicei, copilul este botezat de nași în credința ortodoxă, la șase săptămâni de la naștere sau la o altă dată stabilită între nași și fini. Botezul decurge în felul următor:

Nașii se deplasează la locuința finilor. Nașa, însoțită de câteva femei dintre rudele ei, îmbracă copilul, îl așează jos pe o pătură, alături pune bani, îngenunchează spre răsărit și închină de trei ori copilul, semnul Crucii fiind închis de sărutarea pământului în jurul copilului. La fiecare rugăciune și închinăciune, femeile însoțitoare spun: "Să-ți trăiască!", nașa răspunzând "Să dea Dumnezeu!". Apoi se pornește către biserică, unde ritualul decurge ca și la românii majoritarii ortodocși.

La întoarcere, la casa finilor, nașa și femeile însoțitoare sunt servite la masă, apoi primesc de la fină câte un prosop. Se retrag fiecare la casa ei și revin peste câteva ore în număr mult mai mare, invitați atât din partea nașei, cât și a finei. Nașa și fina pun pe o masă băuturi, cozonaci, gogoși, dulciuri; femeile servesc, după care se așează o farfurie în care fiecare pune bani, începând cu nașa.

Banii strânși astfel sunt numărați de către nașă. Dacă suma nu este rotundă, o completează și se introduc în căciulița copilului alături de zahăr și sare, a se leagă și se pune sub perna pe care doarme copilul. Acesta este mirul.

Dacă posibilitățile materiale sunt mai mari, se face petrecere la salon, cu muzică, lăutari, masă, participând și bărbații. Se servește ca și la nuntă, la încheiere dându-se bani finului, acesta numindu-se botez cu pretenții – finul cumpărând cadouri nașilor - batic, material pentru rochie, prosop și cămașă pentru nașă, prosop și pijamale

pentru naș, precum și covor, set persan, dacă înțelegerea a fost așa. În acest caz mirul se face tot la salon.

A doua zi după-amiază finii se duc la nași cu plocon – găină vie și se îmbăiază copilul astfel: nașa încălzește apa, o pune în albie; în apă se introduc zahăr, monede, sare, frunze de mușcată, boabe de porumb, fasole, busuiocul de la biserică, crâjma, apoi copilul se spală, se șterge și se unge de către nașă cu untură la toate încheieturile, între degetele picioarelor, după urechi.

La împlinirea de către copil a vârstei de un an i se taie moțul. Nașii se duc la fini după ce au fost anunțați în prealabil. Nașa cumpără două rânduri de haine pentru copil, invită, ca și la mir, femei dintre rudele apropiate și împreună cu nașul vor îmbrăca copilul la ei acasă, după ce a fost adus ("furat") de către o rudă a lor. La fini se așează copilul pe masă. Nașa îi împletește părul cu o panglică roșie (dacă e fată) sau albastră (dacă e băiat), cu o ață de papioță i se leagă picioarele, se trece ața pe după gât, de ață fiind atașată o sticlă de vin pusă lângă copil. Aceasta se numește "piedica copilului". El trebuie să aleagă un obiect de pe masă dintre dulciuri, caiet, pix, foarfecă, bani, îndemnat de asistență. În funcție de obiectul luat, se spune că își va alege și calea în viață. Odată ales un obiect, nașul va tăia moțul format din patru codițe împletite dispuse în formă de cruce. La fiecare codiță tăiată cei prezenți urează nașului "Să-ți trăiască!", la care el răspunde "Să dea Dumnezeu!". Înaintea tăierii moțului se frânge pâinea copilului, coaptă de nașă, împletită și dulce. Această pâine rotundă împărțită în patru bucăți, se dă celor prezenți, care după tăierea moțului trebuie să dăruiască copilului fie bani, ce se depun în farfuria așezată pe masă, fie costumeșe sau alte articole de îmbrăcăminte. Se mănâncă, se bea, se petrece. Finii, ca recunoștință, oferă daruri nașilor și neamurilor acestora.

În sânul familiei, alături de părinți, frați, surori învață limba maternă, cum să se comporte în comunitate, cum să-și arate respectul față de semenii. La împlinirea vârstei de șase ani este înscris la grădiniță, unde va fi educat într-un cadru instituționalizat în spiritul valorilor majoritarilor. Comunitatea privește instruirea copiilor în acest spirit ca fiind necesară pentru a se putea adapta noilor realități cu care intră în contact, pentru a fi capabil să cultive relațiile inter-umane cu ceilalți colegi de altă etnie. În general, indiferent de sex, copiii frecventează cursurile școlii până la sfârșitul clasei a opta în mod obligatoriu. Acum, nevoiți să-și aducă aportul pentru câștigarea existenței, mulți renunță la a-și continua studiile. Suficiente în concepția părinților, studiile nu sunt considerate multumitoare de către angajatori, tinerii fără ocupație lucrând ca zilieri sau, când familia desfășoară activitate comercială, ca vânzători la tarabele proprii.

Încă din copilărie se formează grupuri ce cuprind indivizi din aceeași generație, cărora le spunem "leaturii". În cadrul lor tinerii se antrenează în jocuri ca "cilicul" (zdrichea), "arșice" (gioale), târșă, ișchimița (baba-oarba), apropiindu-se unii de ceilalți. Prietenii legate se mențin și după căsătorie. Leaturile colindă de sărbătorile de iarnă, participă la nunți împreună.

În jurul vârstei de 14-15 ani, dacă unul din grup se căsătorește, este urmat în șir de ceilalți, deoarece vor fi mai greu de acceptat în grupuri dintr-o generație ulterioară.

La petreceri, nunți, baluri, tinerii sunt "filați" de către părinți pentru a se alege viitoarea noră sau viitorul ginere care să corespundă cerințelor și pretențiilor, atât fizic cât și moral, ca grad de inteligență, situație socială, materială. În cadrul leatului se leagă

prieteniile dintre băieți și fete, în majoritatea cazurilor rezultând și căsătorii, după o perioadă de cunoaștere reciprocă.

Se evită amestecul de sânge (cosanguinizarea), compro-misuri nefiind acceptate.

În afara grupului, când sunt legate prietenii între băieți și fete, întâlnirile au loc în casa părinților fetei, sub atenta observație a acestora. Dacă tinerii sunt decizi a înțemeia o familie, părinții băiatului cer mâna fetei de la părinții acesteia. Aceștia fiind de acord, se stabilește o dată când, însoțiți de nași și rudele apropiate, părinții băiatului vin la casa fetei pentru a se face cunoscută întregii comunități unirea tinerilor. Se discută asupra condițiilor, pretențiilor fiecărei părți. Când se convine, se hotărăște data nunții. După această întâlnire, copiii sunt considerați logodiți până în ziua nunții. Discuțiile ce au loc poartă numele de ”înțelegere”. În funcție de condiția materială a fiecărei familii se prezintă pretențiile. Înainte de revoluția din decembrie 1989 orice fată era cumpărată de către părinții băiatului cu o sumă pretinsă de părinții fetei și convenită de ambele părți.

În prezent, când situația materială a cuscrilor este bună, socrul mare va asigura o locuință tinerilor care va fi mobilată de către socrul mic. În aceste condiții nu se mai plătește suma de bani sau cantitatea de aur, cum se face când situația materială este mai precară și, în afară de „*babak*“, i se cer socrului mare, de către socrul mic, atât mâncarea cât și băutura necesare mesei de nuntă. *Babak*-ul reprezintă o cantitate de 20-30 grame de aur – bijuterii pentru mireasă. Mâncarea și băutura pretinse de socrul mic socrului mare sunt aproximativ: 2-3 vedre de vin, 2-3 vedre de țuică, 50-60 sticle de lichior la 0,5 litri, 35-50 sticle de coniac, 3 navete de bere, 3 navete de suc, 2-3 găște vii.

Toate acestea se aduc cu o zi înaintea nunții. Când nunta este programată după o perioadă mai mare de 2-3 luni de la cererea în căsătorie, tatăl fetei poate pretinde socrului mare o petrecere înaintea nunții pentru a se face cunoscut că tinerii sunt logodiți. Socrul mare trebuie să îmbrace mireasa cu încă un rând de haine în afară de cel pentru nuntă. La această petrecere participă rudele socrului mic, socrului mare și ale nașului, mâncarea și băutura fiind asigurate de socrul mare.

După logodnă, socrul mic și socrul mare se duc la nașul băiatului și la părinții acestuia pentru a-i solicita să-i cunune pe tineri. Dacă nașul nu are posibilitatea și nici nu poate desemna pe unul din copiii lui să fie naș, el dă libertatea finilor să-și găsească alt naș. În caz că este de acord, se înțeleg astfel: nașul primește de la socrul mare aceleași cantități de mâncare și băutură ca și socrul mic, plus o sumă cuprinsă între 30 și 35 milioane lei. Cu 1-2 săptămâni înaintea nunții, în casa nașului este verificată cinstea fetei, condiție preliminară pentru ca nunta să aibă loc, pretenția majoră a socrilor mari și a mirelui fiind ca viitoarea mireasă să fie virgină, conform asigurărilor părinților acesteia. Dacă fata s-a dovedit pură, de a doua zi va locui împreună cu soțul în casa părinților acestuia, până la nuntă.

Cu o zi înaintea nunții se face bradul (*kina*). Bărbații care vor participa a doua zi la nuntă, atât din partea socrului mic, socrului mare, cât și a nașului, se prezintă la casa socrului mare pentru a primi, după preferință, vin sau țuică, fiind trecuți pe lista nuntașilor, pentru a se face aprecierea numărului participanților la nuntă.

Femeile însoțesc nașa la casa miresei pentru desfășurarea ceremoniei bradul miresei. Aceasta este așezată pe un scaun, i se ung picioarele cu untură de către nașă și se aprind două lumânările care se pun între degetele de la picioare. Două domnișoare

din partea nașei țin lumânările pentru nuntă la capul miresei. Nașa prinde părul miresei într-un clește și răsucindu-l, întreabă: Pentru cine te doare? Iar mireasa trebuie să răspundă, de trei ori – pentru soțul ei. Acesta este angajamentul față de viitorul soț, în fața asistenței. Nașa îi oferă bani și o sărută, același ritual fiind urmat și de celelalte femei prezente. Ultimul apare mirele, cu bani în toate buzunarele, pentru a fura cât mai multe sărutări miresei.

Toată lumea merge acasă la socrul mare, unde se desfășoară bradul ginerelui, după același tipic ca și la mireasă, participanții fiind bărbații și cavalerii din leatul lui. Mireasa apare ultima, cu bani ascunși în batic, în sân, tot cu scopul de a fura mai multe sărutări mirelui.

Banii strânși de mire și de mireasă le revin acestora, cu ei cumpără lucruri care să le amintească de „kina“ lor.

Nașul este condus de invitați acasă, unde socrul mare îi aduce 2-3 tăvi cu orez și copane sau piept de pasăre, pâine roșii, măslina. La masă rămân doar invitații din partea nașului pentru a consuma cele aduse de socrul mare. Dimineața devreme, după cum stabilește nașa, femeile merg la coafor și apoi îmbracă mireasa. Nașa plătește coafarea sa, a miresei și a celor două domnișoare de onoare. Se merge acasă la socrul mare unde se dansează câteva jocuri apoi se pleacă la socrul mic, iar o parte la nași unde se petrece. Pe la orele 7-8 seara, nașul însoțit de ai săi se duc la socrul mic unde socrul mare tocmeste un transport pentru a lua zestrea miresei după ce fusese văzută și admirată de nuntași pe parcursul zilei. După posibilități, socrul mic poate da ca zestre mobilier complet pentru întreaga casă sau numai cele de strictă necesitate, dar obligatoriu și mobilierul pentru dormitor. După ce zestrea este încărcată în camioane, socrul mic spune: De la Dumnezeu mult, de la mine puțin! Urmează ca rudele și prietenii miresei să ofere cadouri. Rudele mai apropiate (mătuși, unchi, bunici) știind ce i-ar trebui miresei la casă nouă, pot să se unească și să cumpere obiectele necesare. Mireasa „răscumpără“ cadourile cu sticle de coniac sau de lichior. Apoi se suie în camion și nașa cu mireasa, aceasta din urmă cu fața acoperită de voal. Nașa închină o sticlă de vin și rupe deasupra capului miresei pâinea dulce, bucățile fiind aruncate spre cei care asistă. Fetele nemăritate care prind o bucățică din această pâine se consideră norocoase și vor fi și ele mirese.

Alaiul pleacă la salon. La intrare, lăutarii cântă marșul pentru tineret, aceștia urmând a pleca acasă. În salon rămân numai invitații ce se vor prinde în horă când se cântă „nuneasca“. Hora durează atâta timp cât se împarte cadouri de către nașă și soacra mică. Aceasta din urmă oferă nașului un prosop de artizanat, o pijama, o cămașă, iar nașei un batic, un prosop de artizanat, un material de rochie; cuscrului o cămașă și un prosop de artizanat, cuscrei un batic, un prosop și un șorț brodat, mirelui o cămașă și un prosop, la fel și nașilor nașului. Nașa dă părinților și socrilor săi, pentru bărbați câte un prosop și o cămașă, iar pentru femei un batic, un șorț brodat și un prosop.

Nașul urcă pe scenă și anunță ordinea în care se vor așeza la masă invitații, fiecare familie în grupul cu care este invitat. Dacă invitații sunt în număr mare, apropiații socrului mare se vor ridica cedând locurile celorlalți.

Se cântă „geamparaua“ și apropiații socrului mare, trepădușii, servesc juica, apoi se dansează. La semnul nașului se servesc celelalte feluri: aperitivele, sarmalele, friptura cu intervale de timp între ele pentru dans. Rudele și prietenii nașilor le fac

acestora surprize – cadouri constând în mobilă, covoare, pături etc., primind, la rândul lor sticle cu coniac. La fel rudele din partea socrului mic oferă cadouri miresei.

Pe scenă, înaintea darului, nașul și nașa sunt amăgiți de trepăduși cu o găscă vie pentru care se târguiesc până va fi cumpărată de nași. Nașul îl cheamă pe socrul mare pe scenă și onorează masa cu bani, după care cere o farfurie și o furculiță și împreună cu socrul mare trece pe la fiecare invitat începând cu nașul lui și se strânge darul, fiecare nuntaș fiind anunțat cu suma dăruită. Socrul mare și nașul se retrag într-o cameră pentru a număra banii strânși. În acest timp tinerii oferă cadouri mirilor și profitând de neatenția mirelui, fură mireasa care va fi răscumpărată de acesta cu băutura pretinsă de răpitori.

Nașul urcă pe scenă și anunță suma strânsă. Se cântă ”Mulți ani trăiască ”!, în acest timp nașul, nașa, socrii mari, socrii mici și mirii urcați pe scenă aruncă unul către celălalt precum o minge banii legați într-un șorț, va fi adus apoi tortul miresei, care va fi tăiat de către miri și va fi împărțit invitaților.

Nașa suie mireasa pe scenă, o așează pe un scaun, alături se pune o sticlă de vin, se închină, îndepărtează voalul și coronița de pe capul miresei și îi pune baticul legat la ceafă, semn că a trecut în rândul femeilor, se cântă ”Ia-ți mireasă ziua bună ” timp în care femeile îi pun bani pe sub batic în păr .

Toți participanții îl vor conduce pe naș acasă, pe drum prietenii nașului jumulesc găscă primită de acesta și pun fulgi pe capetele nuntașilor. La casa nașului sunt serviți cu băutura.

A doua zi la naș se face ciorbă de potroace , fiind invitați participanții la masă din partea acestuia, socrul mic și socrul mare. În a treia zi petrecerea are loc acasă la socrul mic cu rudele acestuia .

Cu ani în urmă, în ziua nunții se mergea la fotograf și se făceau fotografiile plătite de către naș, acum se filmează pe casete video ce vor fi vizionate la ”ciorbă ” la naș și la socrul mic.

Din casele celor mai în vârstă, fotografiile din ziua nunții sunt nelipsite, fiind înrămate și puse la vedere în camera cea mai frumos aranjată și mobilată și rămânând amintiri peste ani. Când toată suflarea comunității trăia în masă compactă în cartierul ”Spoitori“, locuind la casă, tinerii care se logodeau aveau obligația, după datină, de a duce apă cu cobilița la toate rudele apropiate, care aruncau bani în găleată, primind apă din aceasta. Cu banii strânși își cumpărau cadouri ca amintire. Cu o parte din banii dăruți la cana băiatului se găteau brazii purtați de doi cavaleri cu dulciuri, hârtie creponată, oglindă, pieptene. Când era luată zestrea fetei, cavalerii împărțeau dulciurile de pe brazi, domnișoarelor și aruncau câte un brad miresei și ginerelui.

Meșteșugul

Cu zeci de ani în urmă, rromii spoitori se deplasau cu căruța în partea de sud-est a țării – Dobrogea - în grupuri de 5-6 familii. Se stabileau la marginea satului, unde își instalau corturile sau coviltirele, fiecare familie având propriul adăpost, învecinat cu cele ale rudelor ce formau acel grup. Bărbații rămăneau la căruțe, iar femeile plecau în sat, unde, umblând pe străzi strigau ”Spoim căldări! Spoim căldări!“ Cazanele aduse de femei erau spoite de bărbați, iar apoi returnate proprietarilor în schimbul produselor alimentare sau banilor.

Pentru a spoii, bărbații procedau astfel : fiecare își făcea lângă căruța o groapă de cca.70 cm. diametru de formă circulară în care se puneau foc de lemne. Pe jarul rezultat se încingea obiectul ce urma a fi spoit după ce în prealabil fusese frecat și curățat bine cu zgură de către femei, pentru a fi observate mai bine eventualele găuri sau fisuri.

Sculele și materialele folosite la spoit erau : cleștele cu care se manipula obiectul (*silaj*) cu vârful drepte ; cleștele (*petaj*) cu vârful rotunde ; nicovala dreaptă și înaltă de circa 1 metru (*palos*) pe care se făceau reparațiile obiectului ; ciocanul, patentul; un petic de blană pentru lustruire; foalele cu care se ațâța focul (*cumpej* sau *mihaj*); țipirigul (*nisadiri*) pentru curățirea impurităților de pe suprafață; oxid de zinc (*tuteaua*) pentru ca obiectul spoit cu cositor (*arcici*) să strălucească după finisare; dornul (*zumbas*) cu care se dădeau găuri pentru prinderea în nituri a mânelor sau toartelor obiectelor. Găurile cazanelor se astupau cu nituri confecționate din tablă.

În lunile octombrie, noiembrie, spoitorii se retrăgeau spre locurile de baștină pentru a ierna, iar odată cu venirea primăverii plecau din nou. Anul se împărțea în două perioade; vara (*o linaj*) propice practicării meseriei și iarna (*o ivent*) când nu-și poate exercita meseria și consuma cele agonisite peste an.

Locuința

În Călărași cartierul Spoitorilor avea case ce adăposteau peste 1000 de familii, de mărime mică și medie. Ridicate din chirpici, majoritatea aveau o cameră sau două, mai rar trei. *Tulele* erau făcute de proprietar împreună cu rudele lor, care se ajutau reciproc. Într-un loc numit "xarmaj" se întindea grămada de pământ se amestecau paie și apă prin călcarea cu picioarele de către 5-6 persoane. Amestecul rezultat se turna în țipar de lemn se stivuiua în grămezi puse la soare pentru a se usca. O tulă are dimensiunile de 30 cm. lungime, 20 cm. lățime, 10 -12 cm. grosime. Înainte se mai făceau pereți din scânduri sau crengi ; se legau două cofraje la 20 cm. distanță unul de altul în interior se introducea amestecul de pământ și paie umed. Nu se săpa fundație, construcția ridicându-se direct de la suprafața solului. Când casa se ridica din tule, între acestea, la zidărie, se folosea ca mortar pământ moale. Odată pereții ridicați, tencuiala casei se făcea cu pământ moale ce conținea pleavă de cereale atât în interior, cât și în exterior. Deasupra zidurilor se puneau sulinarii, pe aceștia se bătea scândura (șipca) pentru tăvăneală, se urca pământ în pod, se întindea uniform într-un strat de 3 cm pe sulinari, se prindeau căpriorii și podul era acoperit cu stof sau carton.

În prezent, în funcție de situația materială, casele se ridică din chirpici, cărămidă arsă, B.C.A., se tencuiesc cu pământ sau ciment, se învelesc cu tablă sau plăci de asbociment, țigla iar numărul de camere este mai mare, chiar 4-5. Cei înstăriți construiesc și vile impunătoare. Casa se ornamează cu saceag de scândură la streșină se pun giurgiuvele cu motive florale sculptate în lemn, la ferestre se fac geamuri sculptate sau forjate, în unele cazuri de termopan, în exterior din tencuială ies în relief brâuri, ghivece de flori sau chipuri de îngeri. În interior, la baza tavanului se fac baghete de ipsos cu motive florale. La casele acoperite cu tablă, câteodată, în funcție de preferință, pe iluminatorul podului sau pe turla se pun ornamente din tinichea în formă de flori, cocoși sau cai.

Îmbrăcămintea

Dacă în prezent tineretul a adoptat în mare măsură portul orășenesc al majoritarilor, cei mai în vârstă, mai conservatori, continuă să îmbrace hainele tradiționale:

La femei: fuste crețe, cloș, plisate, șorțuri brodate și cu borduri colțate, cu două buzunare, batic, bluze de pânză cusute manual cu înflorituri, ce se leagă la gît și la manșete cu șnururi cu ciucuri;

La bărbați: pantaloni largi, cămașă, vestă, ilic, pălărie.

Culorile preferate sunt roșu, galben, negru, verde, mov. Cămășile femeilor sunt întotdeauna de culoare albă înfloriturile se fac cu ață de culoare albastră, roșie, neagră, verde ; baticul ("barisi") este integral albastru, rar negru, basmalele sunt de diferite culori aprinse combinate cu motive florale; au formă pătrată, iar cînd se pun pe cap, se plisează în două rezultînd un triunghi, partea din mijloc îndoindu-se cu un tiv de 2-3 cm. deasupra frunții și se leagă colțurile sub bărbie cu nod slab, colțurile atârînd pe piept. Pe vreme călduroasă colțurile se petrec pe sub coadă, legându-se deasupra ei, la ceafă. Femeile mai în vîrstă legau colțurile pe creștetul capului (legarea bulgărească). Pe timp de iarnă se poartă broboade și căciuli de astrahan de culoare neagră sau brumărie, cojoace și bundițe din blană de miel cu pielea în exterior și cu margini tivite cu diverse motive.

Încălțămîntea, ca și îmbrăcămintea, se făcea la comandă din piele sau piele lăcuită, vopsită chiar în mai multe culori, cu împletituri din curelușe, după preferințe.

Meseria tradițională de spoitor este pe cale de a fi uitată, puțini se mai ocupă în prezent cu această îndeletnicire (în majoritate, bătrîni), tinerii orientându-se spre afaceri comerciale. În timpul comunismului s-au angajat în întreprinderi ca meseriași în funcție de pregătire.

La nunți, botezuri, petreceri, lăutarii tocmiți sunt în general din cadrul comunității, constituiți în formații și cîntînd la instrumente muzicale ca acordeon, clarinet, vioară, tobe, trompetă, țambal, contrabas, orgă, chitară bas, muzică în general lăutărească, țigănească, manele, hore, sârbe și populară. În urmă cu ceva ani exista o formație de dansuri artistice alcătuită din rome spoitori ce activa în cadrul Casei de cultură. Purtau costume tradiționale rome pentru fete, compuse din: ie înflorată cu paiete, ilic și fustă din catifea neagră cu paiete și mărgele, brău îngust de artizanat ("beta") pantofi negri cu talpă joasă ce se prindeau cu curelușe la cataramă, șosete albe, panglici albastre sau roșii prinse în codițe, trandafir la ureche; iar pentru băieți: cămăși albe, pantaloni negri și cizme de bilgher (înalte, militarești). Ei dansau jocuri ca : *ibangi*, *duj-star*, *o romanos*, dar și hore sau dansuri românești cu strigături și chiuituri în timpul jocului. Șeful dirija întreaga formație, dîndu-le indicații asupra direcției de dans și a numărului de pași ce trebuie executat, cu voce puternică pentru a fi auzit și de asistență.

În prezent în funcție de ocazia la care se joacă se strigă de către femei texte scurte ce au menirea de a lăuda persoana căreia îi sunt adresate:

Exemplu:

”Să trăiască finii mei
Că eu mă mândresc cu ei!
Trei lămâi , trei portocale
C-avem nașă (mireasă) de valoare!
Să trăiască nașa mea
Că e bună și nu-i rea!
Mare, mare și mai mare
Că am nașii de valoare!

Femeile se împodobesc pentru ocazii speciale cu salbe de aur, cercei, inele, brățări, coliere, coronițe, toate confecționate din aur. Pe o bucatăică de catifea se prind un număr 10 până la 40 de monezi din aur de 24 K (*altija*) ce alcătuiesc salba, cu scopul de a-și arăta bogăția.

Bărbații poartă ghiuluri, brățări, lănțișoare, cruciulițe.

Se obișnuiește ca atât bărbații cât și femeile să-și pună dinți de aur.

Verighetele sunt purtate de cei legați prin căsătorie.

În familie și în conversațiile cu cei din comunitate se folosește dialectul spoitoresc al limbii rromani, puternic influențat în trecut de limba turcă și prezintă elemente lexicale inedite, preluate din limbile balcanice cu care au intrat în contact, adaptate specificului limbii. În prezent influența majoră o exercită limba română care furnizează termeni ce denumesc noile realități datorate modernizării, care sunt la rândul lor adaptate fonetic și gramatical pronunției și flexiunii rome.

În exprimarea tineretului se evidențiază recurgerea la împrumuturi din limba română pentru exprimarea numeralelor (de la 59 în sus cu excepția lui 100 - *sel*, 1000 - *bia* sau *mia*), în defavoarea cuvintelor sau construcțiilor rome, se pot exemplifica aici trei sisteme de numărare.

Numeralele ordinale sunt preluate ad litteram din limba română, cu excepția ”*seftuno*“ (primul, întâiul) și ”*seftuj*“ (prima, întâia).

Ca urmare a contactelor cu vorbitorii dialectului ursăresc (cu ceaunarii), ce au venit din sate la oraș unde stăteau cu chirie la spoitori, s-au împrumutat cuvinte de la aceștia. Alte grupuri de romi care conviețuiesc alături de spoitori sunt argintarii, rudarii, ceaunarii, cărămidarii, turcești, borcănarii, pieptenarii, bumbăcarii care își păstrează identitatea proprie.

În trecut, când se spoia, exista o simbioză între ceaunari și spoitori, meseriile fiind complementare, ei își așezau taberele unii lângă alții.

Sărbătorile religioase ortodoxe românești sunt prăznuite negreșit de romi spoitori. La aceste ocazii, finii au obligația, datorită respectului ce-l poartă nașilor ca și îndrumători spirituali, să-i viziteze pe aceștia, cât și pe părinți, socri, frați, surori mai mari. La rândul lor sunt vizitați de finii lor sau de frații și surorile mai mici.

Deși ieșiți de sub influența populațiilor de limbă turcă de mai bine de 200 de ani, bătrânii au lăsat moștenire generațiilor tinere sărbătoarea *hâderlezului*, cea mai mare sărbătoare a spoitorilor, manifestare unică în spațiul românesc ce are loc la o săptămână după Paștele ortodox românesc.

Bogat sau sărac, cel care taie miel de hâderlez aduce jertfă în fața lui Dumnezeu, pentru a-și arăta mulțumirea și recunoștința. Întotdeauna când rromul spoitor se roagă pentru cineva din familia sa, promite lui Dumnezeu că va jertfi un miel de hâderlez. Unele familii jertfesc mai mulți miei, câte unul pentru fiecare copil al familiei, uneori. Cei săraci cărora situația materială nu le permite jertfirea mielului de hâderlez, vor face acest lucru de Sfântul Petru. Dacă datoria nu este împlinită, se spune că asupra familiei se vor abate necazuri și nenorociri.

INTRODUCERE

Purdanii!

Ce se poate iubi la ei ?

Cu păr ciufulit, lipit de frunte
De căldura și praful drumurilor?
Pe față, în ochi, în suflul ei poartă
O mare frică, care hălăduiește în ei!
Dar, poartă în sân "Pacea"
Chiar de la a migrației - Primul pas!
De sute de ani
Și, totuși! Oameni sunt!
Omul! De Dumnezeu-creat!

De ar îndrăzni, ar trece ca urgia
Peste pământ un tăvălug de urlete.
Capetele satelor ar deveni, un stup de albine.
Al căror Zumzet ar fi înnebunitor - Urlet !
S-ar auzi în Lume - cum Purdanul Cerșetor,
Cu pumnul însângerat, bate la ușa "Fericirii".

Să ne iubim copiii, și să îi apărăm, fiindcă ei reprezintă -continuitatea neamului nostru "RROM" !!!

Viitorul copilului rrom încă nu este sigur în lume! Siguranța existenței copilului rrom dispare în neant împreună cu ceea ce, cu mâna dreaptă îi este dat, și cu mâna stângă îi este luat! Trăind mereu în locuri străine, i se impregnează deja din copilărie, neîncrederea și durerea mută. Cei maturi încearcă să-și scutească copiii de această experiență dureroasă. Doar tinerii rămân prizonierii ei. În orice țară ar emigra, fără să știe unde se află "locul visului" ce-l au, sunt pradă „iluziei" fiindcă speră să se întoarcă în "Patria" care se pierde în neant.

În pregătirea educației copilului, rromii, popor fără țară, fără guvern care să îi reprezinte și să îi apere, au realizat un lucru pe care alte popoare, cărora nu le-a lipsit nimic, nu au reușit: Rromi au rezistat, au supraviețuit. Ori aceasta înseamnă, independent de voia noastră, pregătirea pentru viață, adică forme de educație moștenite, specifice și eficiente, care ne sunt de foarte mare ajutor.

Înclinăm a sugera că este vorba de un alt concept și o altă practică, o educație în vederea socializării, o practică aproape necunoscută și insuficient studiată. Copilul Gaborilor este educat zi de zi în DEVENIRE dându-i-se mereu exemple din marea

Familie în care trăiește. Îi este inoculat de mic conceptul conform căruia și el este o persoană foarte necesară și importantă atât pentru familia sa cât și pentru Marea Familie. Personalitatea lui dificilă are loc unde să se schimbe, "în bine" pentru a deveni un meseriaș bun - ca și strămoșii lui, o persoană respectată - ca și Papú sau tatăl lui, și un părinte care își va crește copiii când îi va veni vremea, iubit și respectat de familia lui.

OBICEIURI ȘI VIAȚA GABORILOR

Culese din Budiul mic și Orașul Reghin

Scurtă istorie - Gaborii – Neam - Viță - Spiță

Nici bătrânii satelor nu știu când s-au așezat Gaborii la marginea acestora. Cei mai mulți dintre Gabori sunt și astăzi nomazi. Se deplasează cu căruțe trase de cai, cu coviltire, lăsându-și casele închise, bătute în scânduri la geamuri și uși.

Înainte de 1989, aici în sat se cunoșteau două comunități de romi:

1. Căldărari nomazi - cei bogați și cu stare bună;
2. Văiugari, muncitori zilieri și de ocazie - partea săracă a romilor.

În sat s-au așezat doar prelucrătorii de metale, căldărarii și fierarii, prelucrătorii de materiale neferoase. După revoluție, aceștia au trecut la comerț ambulant.

Din păcate, într-un sat unde sunt 20 de familii care ar putea trăi ca frații, astăzi sunt diferite materiale, în loc să fie muncă cu înțelegere ca să poată desființa sărăcia din familiile Gaborilor, cu contribuția fiecărei familii.

Gaborii, sărăcia din familiile fraților

Explicația este că neamurile așezate nu se știe când, s-au despărțit atunci când o familie, pentru a construi case mari, a luat împrumuturi importante, lăsându-și garanție pocalurile moștenite din strămoși. Confruntându-se cu probleme financiare, neputând restitui banii, au pierdut pocalurile și au sărăcit de tot, au rămas pentru întotdeauna familiile sărace ale satului.

Neamurile din sat, și în general Gaborii care au apartenența sangvină-viță-spiță la neamul țigănesc și vorbitorii de limbă, spun că acesta este Blestemul Pocalului care a ajuns pe mâinile străine ale altui neam. Înstrăinarea pocalului moștenit aduce nenorocire și sărăcie care rămân pe veci și nu se iartă.

Multe din familiile tinere și câțiva bătrâni s-au strămutat în apropierea Brașovului și în apropierea Timișoarei. O nouă migrațiune forțată, într-un mediu unde ei își găsesc de lucru și pot trăi cu familiile lor. Familiile sărace, muncitorii zilieri, trăiesc din ajutoare și abia își pot întreține familia numeroasă. Mulți au copii destul de educați, dar nu își găsesc de lucru, unii din motive de discriminare, alții pentru că nu au suficientă pregătire pentru îndeplinirea cerințelor.

Din familiile sărace, cei mai mulți au devenit muncitori iar alții se ocupă cu comerțul ambulant (cupeții). Dar sunt destul și cei care adună materiale reciclabile, refolosibile: sticle goale (la această activitate contribuie și femeile, spălându-le) și fier vechi și se deplasează prin comunele din apropiere pentru repararea vaselor.

Cei care se ocupă de comerț ambulant merg în fiecare săptămână în Turcia și se aprovizionează de la bazare, de unde aduc covoare, haine, blugi și altele și apoi merg prin sate să le vândă sătenilor, care de multe ori comandă din vreme ce doresc să li se aducă. Sunt comercianți foarte isteți care își pot vinde marfa cu un mic venit peste cheltuieli efectuate.

Casele se diferențiază între ele în funcție de situația materială a familiilor. Casele celor mai cu stare nu se deosebesc cu nimic de casele maghiarilor, alături de care conviețuiesc. Despre multe case ale romilor se poate spune că sunt frumoase chiar

cele mai frumoase din sat. Multe familii își cumpără case doar pentru a-și asigura banii, dar ei pleacă pe drumuri, luând cu ei toată familia, ca să-și poată vinde marfa. Acum nu locuiesc numai la marginea satelor, ci printre ceilalți locuitori.

Nici o familie, nici cei bogați nici cei săraci, nu se amestecă însă cu comunitatea cu care conviețuiesc (maghiari). Iar obiceiurile și le păstrează intacte, așa cum le cunosc bătrânii din strămoși. Chiar în satul vecin la Crăciunești este un cimitir unde își aduc și ei de multe ori morții. Nu se căsătoresc în alt neam. Căsătoriile se fac cu înțelegere, băiatul aduce Pocalul moștenit și alte valori materiale dacă are, acest lucru hotărând nivelul de bani care trebuie să îl aducă fata, adică zestrea.

Bulibașa din Budiu Mic - Burcea Pipi- Rupi este șeful a mai multe familii tinere și el supraveghează cu atenție respectarea și îndeplinirea legilor familiale și a legilor strămoșești.

Gaborii - Neam mândru

Se știe din totdeauna despre un neam de rromi, așezat în curbura Carpaților, în Secuime, că este un neam tare mândru. Sunt Gaborii.

Pe lângă limba maternă -rromani-, aceștia vorbesc limba maghiară și limba română destul de bine.

Bărbații sunt băieți frumoși, înalți, cu umerii lați, au pielea mai deschisă ca la alți țigani și întotdeauna, fie vara, fie iarna ei poartă o pălărie neagră cu fundă neagră. Femeile aproape toate sunt blonde și au copii blonzi. Bărbații sunt meseriași foarte buni, în prelucrarea materialelor feroase și neferoase, meserii de spoitori, căldărari, cocalari iar în ultimul timp mulți au trecut la comerț, ceea ce a îmbogățit foarte multe familii. Ei trăiesc în familii mari conduse de cel mai bătrân om, acesta fiind totodată și cel mai cinstit și cel mai iubit bărbat. Tot așa este și în Budiul Mic-Mureș. Domnul Burcea Pipi-Rupi, bulibașa familiilor, este omul care m-a invitat la ei. Familia mare este organizată, conform legilor interne și nu prea se împrietenesc cu alt neam. Trebuie să fii vorbitor de limbă și să fii foarte apropiat lor, ca să poți obține informații.

Bulibașa, domnul Burcea, este bucuros de oaspeți. El îi adună pe cei de acasă să ne înțelegem, să-mi povestească și alții din familie, ce știi, poate și ceva istorie.

Fiind încă seminomazi, umblă cu căruțe și își caută traiul. Cum s-au așezat însă pe plaiurile mureșene, mi-a povestit domnul Burcea. "Știe bunul Dumnezeu câți ani a trăit neamul nostru în secuime. Cu tot cu familiile noastre colindând prin sate, căutând de lucru, la căldări, la făcut streășini la case, reparații de vase de tablă. Dar după un timp s-au înmulțit familiile și nu se mai găsea de lucru. Atunci Bulibașa al nostru a dat ordin să punem copiii și catrafusele în căruțe să plecăm în lume! Așa am ajuns pe plaiurile acestea, unde nu era încă altă familie așezată. Dar toate acestea mi le-a povestit bunica mea (mami), dar și ea spunea, că le- a auzit de la bunica ei că ar fi fost pe când era străbunica ei fată.

Dar să vă povestesc una și mai bună! În familiile noastre numele Gabor este foarte iubit și foarte des întâlnit. De multe ori când ne caută cineva se cam încurcă lucrurile. Odată s-a supărat rău al nostru Bulibaș, și a dat sfoară în șatră: Imediat să schimbați numele copiilor voștri!

Și să vedeți minune, că toți Gaborii au devenit peste noapte Gabor Gabor.

Noi avem legile noastre, obiceiurile noastre, portul nostru drag, ceea ce pentru noi înseamnă că avem datoria Sfântă să păstrăm nealterat ceea ce am moștenit de la bătrânii noștri. Tot de la ei am moștenit și legile, după care conducem familiile noastre. Cine nu se supune acestor legi, nu este Gabor. Domni rromi noi nu avem. Noi muncim pentru tot ce avem."

Portul la Gabori

Costumul la femeile din Reghin-Budiul Mic

Costumele rromniilor sunt foarte valoroase, doar cusutul costă mai multe sute de mii în afară de valoarea materialului, care trece de 10 metri. Femeile, când își fac un costum concurează cu altele, căutând să fie mai frumos sau cu mai mult material decât costumul altor femei. Cu cât este mai valoros costumul, cu atât impune mai mult respect în comunitate, femeia căutând să îl afișeze la prima ocazie mai specială, la nuntă sau botez.

Dikhlo- baticul care se poartă pe cap (*sördelin*) este foarte colorat, cu culorii vii, mai multe modele cu flori, cununi în mijloc și pe colțuri buchete cu flori. Baticul reprezintă simbolul femeii și aceasta îl poartă până la moarte. Doar fetele au voie să umble cu capul gol. Baticul este purtat la o palmă (măsura) de la frunte, acoperind capul, legat sub bărbie cu un singur nod. Este foarte serios verificat, mai ales la femeile tinere.

Portul național al rromilor, este obligatoriu, iar în momentul în care o femeie tânără nu vrea să mai poarte hainele cu specific rrom este îndepărtată din comunitatea lor spunând că „s-a domnit” ceea ce înseamnă că nu mai aparține neamului.

Părul este pieptănat la toate vârstele la fel, atât la femei cât și la fete și fetițe. Adică, despărțit în creștetul capului cu cărare și împletit în două cozi, în care fetele își împletesc și funde. Coc își fac femeile, iar cu capul descoperit umblă doar fetele și fetițele.

Vara se poartă bluze, iar iarna se poartă mai multe jerseuri peste bluze, însă nu palton. Numele bluzelor în limba lor maternă este *gada* (câmașă).

Fusta *-sugna-* lungă ajunge până la glezne, cu călcătură plisată din stofă sau mătase (*kežaluni*) cu decor de 2-3 rânduri de dantele sau bențițe brodate (*pasomali*) pe partea de jos. Fusta trebuie să fie de cel puțin de 5 metri de material, iar dacă nu îi are este o rușine, concluzia fiind că femeia nu a lucrat atât să își facă o fustă cât mai largă. Așa este obligatoriu, așa socotește familia și așa descriu și bătrânele legea fustei la femei. Se lucrează la croitorese maghiare, specialiste în costume rrome, care sunt foarte căutate de rromniile mai avute, ele făcându-și anual cinci sau mai multe costume, care de care mai frumoase. În ultimul timp se folosesc fire strălucitoare de lame la decor. Amândouă piese sunt lucrate cu pliseuri și călcate cu cârpa udă. Pliseurile la fustă de multe ori sunt cusute. Sub fusta de mătase, iarna femeile îmbracă, încă trei fuste dintr-un material mai gros, iar vara una de stamba sau de bumbac. Și șorțul este plisat și cu garnitură în partea de jos. Aceasta constă din două trei rânduri de bențiță sau danteluță.

Bluza tip câmașă poate să fie din material catifelat cu garnitură din fire de lame. Broderia este apreciată și se poartă cu mândrie acele piese care au fost brodate. Modelul este un decor cu flori, buchete și cununițe.

Cele bogate preferă, de multe ori, la haine, garnituri din lame. Se folosește și materialul de mătase pentru plapume, pentru costumele de sărbătoare.

Sub bluze iarna femeile poartă tricouri, cu mâneci lungi.

În aceste costume totdeauna curate ca lacrima, femeile spală sau clătesc la fântână, lucrează în casă, în gospodărie, precum și în altă parte. Ele sunt întotdeauna curate și ordonate, cât le permite îmbrăcămintea lor. Femeile cu stare au până la 10 costume din cele mai scumpe, ceea ce înseamnă că femeia respectivă este mamă iubită de familie. Bărbații din familiile lor le dăruiesc bani numai să-și facă rochiile din cele mai scumpe, să fie cele mai respectate mame și soții în comunitatea lor.

Costumul la bărbați

Bărbații, întotdeauna, oriunde merg poartă pălărie cu fundă neagră. Chiar și băieții și copiii de 6-7 ani. Cămașa este în general albă, dar la sărbători poartă cămăși de satin verzi, roșii sau alte culori. Laibărul este negru din catifea de calitate, în ultimul timp din piele. Pantaloni mult din catifea sau stofă, mai mult negri sau maro, iar în ultimul timp blugi, dar mai mult la tineri și la muncă.

Iarna poartă sacou de catifea sau piele.

Pantofii atât la bărbați cât și la femei și fete sunt de diferite modele, de la adidași până la sandale și teniși.

Pe copii îi îmbracă din magazin, mai mult din oraș, ca să se poată fali că au copiii mai bine îmbrăcați decât alții. Doar pe la 4-5 ani îi îmbracă pe băieți și pe fetițe în costume țigănești făcute la comandă.

Interioarele caselor

Interioarele caselor s-au schimbat în bine din anii 1990. atunci când s-au îndreptat spre meseria bănoasă de comerciant ambulant. Până atunci aveau câte un pat, un dulap, vase de aramă frumos lustruite agățate pe pereți. Dar nu este și nici nu a fost după spusele lor, vreo casă din care să lipsească o fotografie reproducere a domnitorului Rákoczi Ferencz, despre care ei spun că a fost singurul domnitor care i-a iubit și i-a apărut. Mulți spun că strămoșii lor au făcut parte din armata acestuia atât ca ostași cât și ca muzicanți. Chiar și în exil, unde a dus cu el cele mai iubite persoane, a luat mulți țigani, majoritatea muzicanți. Ascultându-i, îți poți da seama că ei cunosc Odiseea domnitorului.

Gaborii mai cu stare au mobilier modern, dar pătura cea săracă nu și-a schimbat nivelul de trai.

Religia

După 1990 mulți rromi s-au pocăit și au trecut la adventism, chiar și cei reformați, explicând că acolo își au locul lor. Acolo îi învață multe lucruri bune, și printre altele sunt numiți Frați. Sutele de ani de discriminări repetate, i-au îndemnat să-și părăsească religia de unde au fost eliminați pentru cea mai mică greșală și să caute un loc unde nu se simt inutili. Au povestit un caz cu un părinte reformat, din unul din satele vecine unde când au mers la biserică bogații satului au cerut părintelui să scoată țiganii din biserică. Dar părintele omenos le-a făcut slujbe acasă la Bulibașa. Astfel, împreună au reușit să traducă o mică Biblie în limba lor maternă. Dar părintele

a ajuns să fie arestat și a murit în închisoare. Este o dovadă a influenței unor întâmplări în viața lor, mai ales că și până astăzi își aduc aminte de ele. Unii cercetători rromologi susțin că migrația rromilor a fost provocată de invazia musulmanilor. Religia lor nu era primitoare și nu le-a plăcut. Așa că au pornit să caute un loc unde pot trăi, unde pot supraviețui, după legile lor strămoșești.

Educația copiilor

În comunitatea de rromi, obiceiurile se îmbină perfect de-a lungul timpului, toate formând un lanț care nu poate fi întrerupt, decât atunci când se mai găsește unii care încearcă să adauge ceva nou. În acest lanț intră și obiceiurile de la nașterea copiilor.

Mai ales familiile tinere sunt protejate de marea familie chiar înainte de căsătorie. În timpul pregătirii cununiei tinerii sunt sfătuiți de părinți, de rude, se discută mult cu ei. Se caută să le formeze gândirea de a deveni o familie, exemplu al Familiei Mari, care să contribuie la înmulțirea naturală a neamului, în fond, la existența neamului. La nuntă invitații le urează o sănătoasă înmulțire și îmbogățire: *But baxt the galbija, chevorre e gonenta, galbija e vurdoneca!* (Mult noroc și galbeni mulți, dar mai mulți copii, cu căruța să îi porți și galbeni cu sacii să ai!)

Femeia rroma, care susține și îngrijește familia, lucrează mult, și ei i se cere să nască mulți copii. Cea care nu poate da naștere a unui copil este gonită de bărbat, numind-o stearpă.

La Gabori când se știe că o femeie este însărcinată, toți o salută în felul următor: *Te aves sasasti, thaj te keres jek chavoro baro thaj sasasto!*

(Să fii sănătoasă și să naști un băiat mare și sănătos!)

Băiatul este primit cu multă bucurie în familie. Dar și când se naște o fetiță este sărbătoare. Numele tatălui este moștenit de către băiat iar pentru fetiță numele îl hotărăsc nașii. Gaborii sunt destul de realiști și respectă mama, se bucură de noul membru al Familiei Mari deoarece influențele din cealaltă lume, *gadže* au provocat scăderea numărului de nașteri și la rromi. Sunt familii unde sunt și acum câte cinci copii, dar în trecut, în mod obișnuit Gaborii aveau câte 10-15 copii.

Familiile tinere sunt educate sub supravegherea atentă a părinților, a soacrei mai ales, care are totdeauna un cuvânt cu greutate și influență, fiind cea mai bătrână femeie, căreia toți îi datorează mult respect. De multe ori i se cere sfatul și în educarea copiilor. Gaborului îi este foarte frică să facă din copilul lui „domn”, deoarece, când acesta se realizează își disprețuiește părinții. Este o logică veche a familiilor rrome, care în multe cazuri s-a dovedit a fi foarte adevărată. Din acest motiv Gaborii își școlarizează copiii până la câteva clase, mai bine zis clasele primare, fiind foarte rare cazurile când ei termină clasa a VIII-a. În clasele mici mai merg, dar când familiile pornesc o afacere în alte locuri sau fac un drum în străinătate își iau copiii cu ei. Astfel, copiii lipsesc destul de mult de la școală.

Atât căldărarii, adică prelucrătorii de aramă și de metale neferoase, cât și comercianții sunt neîncrezători, nu se împrietenesc repede și pe cei străini îi țin la distanță. Între ei le place să facă mici petreceri și își respectă obiceiurile strămoșilor. Rromii de 10-12 ani cunosc deja multe din obiceiuri și crescând în sânul Familiei Mari, au același scop în viață. Nu au nevoie de altă educație, căci este bună și frumoasă cea

pe care o primește de la părinți și Familie. Copilul este educat pe parcursul întregii sale copilării avându-l ca exemplu pe *Păpu* (bunicul). *Păpu* este cel mai respectat din familie. Acest lucru este important mai ales pentru băieți deoarece și ei pot deveni cândva un *Păpu*, tot un exemplu pentru Familia Mare. Familia îi învață de mici să lucreze, să ia viața în piept, să nu se lase învinși în fața greutăților. Fetele sunt educate de mame ca gospodine deosebite și nu umblă mult la școli doar atât cât să învețe să scrie și să citească. În comunitatea lor, în lumea lor li se oferă apărare, încredere, adăpost asigurat. Băieții de 10 ani deja învață meserie de la tata sau de la *Păpu*. Meseriile și meșteșugurile vechi le predă *Păpu*. Tot el este cel care le îndrumă pașii pe un teren, unde ar putea să se realizeze. Toată viața Familia Mare are un cuvânt de spus, în cazul anumitor întâmplări din viața copilului, în devenirea lui ca membru respectat în Familie.

Botezul și educația copilului la Gabori

Dumnezeul familiei de romi este Copilul, întruchiparea purității absolute, garanția continuității neamului.

Nașterea copilului crește statutul intracomunitar al familiei. Pentru întreaga comunitate fertilitatea femeii este vitală. Numeroase rituri de protecție înconjoară nașterea, botezul și chiar întreaga viață a copilului. I se pune *bejer* (pază), sub pernă ban de argint cu un fir de busuioc, un cuțit să-l apere de duhurile rele ale nopții, i se fac descântece de deochi, i se leagă o fundiță roșie la mânăta stângă de care este prinsă o mărgea roșie, simbol al fertilității și al norocului. După botez o perioadă de timp, femeia nu iese din casă, nu primește oaspeți, nu face de mâncare, nu-și servește soțul la masă, datorită stării de lehuzie când se spune că este spurcată.

Există două feluri de botez – *bolimos* -, unul creștin desfășurat la biserică, după toate regulile religiei cu preot -*rasaj*- și nași -*Kirvo aj kirvi*- și unul denumit "*rromano bolimos*" în care nici nu poate fi vorba de preot, ba chiar este considerată aducătoare de neșansă -*bibaxtali*- pronunțarea numelui acestuia. În acest caz, are loc o purificare a copilului de impuritatea actului nașterii. Botezul rromano are mai multe laturi de simbolizare. Se împarte în -*bolimos e phuvăqo*- botezul pământului și -*bolimos e jagaqo*- botezul de foc în cazul căruia copilul este trecut de trei ori peste foc, din brațele tatălui în brațele nașului și invers, toate acestea în același scop purificator.

Principiile care stau la baza educației copilului se leagă de faptul că aceștia sunt considerați adulți în miniatură.

Cei mai tineri trebuie să ceară permisiunea pentru a putea vorbi la orice adunare a familiei "*kamav thaj mangav te phenav vi me jeh vërba*" (vreau să spun și eu o vorbă), datorită respectului -*pakiv*- pe care au obligația să îl poarte celor bătrâni: "*te des pakiv*" (să dai respect).

La propunerea ca băieții să citească cărți despre neamul lor, aceștia au spus:
- Nouă ne povestește bunicul, ne cântă și ne învață să trăim!

Familia Gaborilor la lucru (Comerțul)

În ultimii ani, comerțul ambulant este foarte căutat și a îmbogățit multe familii. Acum romii aduc din străinătate diferite obiecte de îmbrăcăminte, mărfuri care nu se găsesc la noi la prețul vândut de ei. De multe ori merg din casă în casă căutând să

câștigate un ban în plus pe lângă cel calculat anterior. Dacă nu iese prețul plătit și peste el sfertul calculat înseamnă că sunt în pierdere. Seara, se întâlnesc cu toții din familie inclusiv copiii și se face un instructaj destul de brutal, mai ales acestora. Trebuie să povestească la câte case au fost, cum au fost primiți, cum au salutat, cum au plecat și fiecare cuvânt din înțelegerea cu cumpărătorul. Familia le dă indicațiile folositoare și le spune unde au greșit. Vânzătorul își aduce perfect aminte la câte case a fost, câți bani a câștigat, suma pe care are voie să o cheltuiască pe mâncare. De băutură nu se poate discuta, căci este categoric interzisă. În timpul vânzării nu se bea. Gaborii țin mult la neam, la familie, sunt sociabili, prietenoși, dar dacă cineva din cercurile lor îi păgubește, schimbă prietenia în ură și sunt capabili de crimă.

Moștenirile

Bătrânii din familie încă din viață își împart averea adunată fiilor: pocalurile de argint aurite, bastonul de Bulibașă, casele și mașinile cât și bunurile personale pe care le-au folosit în viață. După moartea bătrânilor, băieții păstrează toată viața lor pocalurile cât și bunurile personale amintindu-și cu respect de părinte. Fetele nu au voie nici să știe unde și la cine sunt pocalurile. Așa se previne trecerea averii în altă familie. Fetele fac parte totală din familia în care s-au căsătorit.

Limba maternă o folosesc în cercul de prieteni și în familie. Cu străinii vorbesc în limba în care sunt apelați. Nu sunt de acord ca străinii să învețe limba lor maternă. Ei spun că alt neam nu are nevoie să știe limba lor pentru că ar folosi-o ca să-i batjocorească.

Superstiții la gabori

Norocul! Teama de ghinion, de „nenoroc“ este o mare superstiție la rromi în general. Așa și la Gaborii care își încearcă norocul zi de zi. Pleacă din casă doar atunci când știu că nu sunt semne rele: nu a uitat să închidă ușa, a scuipat în toate direcțiile să scape de neșansă, își pune pălăria cu care a avut noroc nu de mult. Îmi amintesc că bunicul era din neam de muzicanți, dar tare își ținea regulile norocului și nu o dată s-a întors din drum. Când ajungea înapoi în casă bunica îl lăsa să spună singur de ce s-a întors.

- Păi, tu muiere, știi cum e și cu norocul nostru! Cum am ieșit, m-am întâlnit cu o ungueroaică! Nici nu am făcut zece pași și a venit proprietarul să vorbim să scumpească chiria camerei noastre, știi cu cât a scumpit-o? Cu 20 de lei! De, spune tu ce noroc a dat peste mine! Dar dacă venea o rromnie, vai doamne ce trebuia să pățimesc pentru camera asta! Trebuie să ocolesc, femeile, fie ungueroaice, fie rromnii că aduc nenoroc pentru noi! Ar fi bine să faci și tu la fel, dacă nu vrei să pățești ceva!

Așa și Gaborii au zile, ceasuri când ei cred că au noroc și trăind de la naștere în mediul în care se discută intens problema norocului, ajung să creadă în el și își creează sisteme de apărare.

Pentru ei în aer, pe pământ, pe ape sunt întregi armate de spirite bune și rele care ajută sau strică norocul. Spiritele morților trăiesc în întuneric, de aceea aproape toate familiile ard lumânări noaptea, ca să le aperse de spiritele rele. Reprezentantul Bunului este *-Devla-* iar al răului este *-Benga-* Drac. Dracul dacă se bagă în om provoacă suferință. De aceea, când depun jurăminte, chiar cu dracul și în legătură cu

el se împroașcă cu blesteme. Blesteme despre care se zice că îi vor afecta și pe urmașii lor. După aceea, se roagă la Dumnezeu să îi ajute, să-i scape pe copii de blesteme. Și în prezent ei încearcă să-și vindece bolnavii cu lumânări aprinse, cu rugăciuni și cu post. Când vor să ajungă să-și realizeze ceva, postesc foarte sever. Când vor să vindece un bolnav chiar de deochi și când își pun un gând rău pentru dușmani, femeile poartă poalele pe dos și spun descântece ca de exemplu: "Ascultă la mine, și fă cum spun eu - spune o femeie mai în vârstă -, că așa o să îi înmoi și pe judecători și pe dușmanul tău și îți scapi bărbatul." "Îți iei indispensabilii și îi întorci uite așa de trei ori și dacă chiar a treia oară o să fie pe dos așa le îmbraci! Dacă nu, atunci te duci la cimitir și aduci o mână de pământ, o pui acolo unde îți trebuie și în amândouă cazuri spui așa:

- *Kovli phuv, tu vazdesman, koliareslen, lachiareslen the man vazdethe ingeres tute len khere, pase ko mule ke mindre kalce mängen tut, te o "bengas" vazdel tut!* (Pământ moale, tu lucrezi, și pe mine mă crezi, le duci la tine acasă, la mormânt moale, ca ei să se înmoaie, că ce-i pe mine te roagă, și dracul te înconjoară!)

În cele mai multe cazuri, ei cred enorm că soarta lor este făcută să trăiască sub semnul "superstițiilor" și să moară tot așa.

Viața în familie

Viața nomadă cu greutățile ei, șocurile drumurilor și suferințelor la care au fost expuși tinerii înainte de vreme, i-au făcut să îmbătrânească repede. Bărbatul la 55 de ani și femeia la 30 erau gata îmbătrâniți și ridați părănd mai în vârstă cu cel puțin 20 de ani. Acum comunitatea cu stare și-a schimbat total felul de viață. Mănâncă mai sănătos și trăiesc mai judecat.

Conducătorul Familiei Mari de țigani este *o-Phuro, o-Păpu* bătrânul „bunicul“ chiar și atunci când fiii lui trăiesc separat cu familiile lor. Legătura din familie se rupe doar când Papu moare. Atunci fiii acestuia devin conducătorii familiilor lor și ai urmașilor lor pe tot restul vieții. Fetele aparțin familiilor în care s-au căsătorit. Femeile care nu nasc copii sunt alungate din familie. Îndatorirea de prim rang a femeii de rrom este să nască mulți copii, mulți fii. Femeile care nu au copii sunt rare. Și astăzi mai nasc câte 4-5 copii, pe care femeia este datoare să-i crească, să-i spele, să le gătească mâncare. Viața femeii se scurge într-o supunere totală, fără a avea drepturi. Femeia nu merge pe drum cu soțul ei ținându-se de mână. Nu este voie. Ea merge la un pas sau doi după soțul ei, cărând bagajul și ținând copiii.

Iubesc foarte mult copiii, nu îi bat, sunt contrariați când văd așa ceva. Ei consideră că mai bine bați copilul cu vorba decât cu băta.

Banii câștigați de bărbați trebuie predați bătrânului *Păpu* din care acesta cumpără pocaluri de valoare, case pe care le vor moșteni copiii lui. Familia este întreținută cu mâncare și îmbrăcăminte din câștigul femeii. Ea are totdeauna o mică afacere - ghicit, vânzarea hainelor vechi sau comerțul ambulant. În muncă, bărbații se ajută, dacă au vreo comandă de căldare de magiun sau de fiert țuică, lucrează împreună și împart banii cinstit dar numai atunci când fac parte din diferite familii. În sânul familiei nu sunt împărțeli.

Tatăl caută soție pentru fecior. Din cauza aceasta, sunt destul de multe divorțuri. În cazul în care fata fuge cu bărbatul iubit, familia care a primit-o noră face sărbătoare, masă, dar legal numai după câțiva ani se căsătorește și atunci doar dacă le permite *o Păpu*.

De aceea, mulți dintre copii poartă numele mamei. Dacă femeia naște, se oprește chiar și divorțul legal. Dacă se întâmplă ca mama să obțină creșterea copilului și se recăsătorește, soțul cel nou trebuie să-l primească pe fiul ei ca pe copilul lui. În această situație, soțul din prezent și tatăl natural al copilului se consultă permanent până crește copilul și își poate câștiga traiul. Atunci el hotărăște singur la care familie va trăi în continuare. Dacă e băiat, de regulă, se alătură tatălui său, dacă e fată se va căsători (la 13-14 ani) și va trece în familia soțului.

Gaborii au un fel de a trăi diferit de neamurile cu care conviețuiesc și nu se amestecă cu nimeni, nici chiar cu alți romi.

Tinerii nu merg la balurile din comunele în care trăiesc. În sat se salută, vorbesc cu oamenii de alte naționalități (*gadžhei*) fie ei unguri sau români, lucrează pentru ei, dar au viața lor particulară, a neamului lor, la care țin cu tărie și cu toată puterea lor susțin că este lumea lor, și că e o lume vrăjtită și frumoasă, așa cum au învățat o viață întreagă.

Căsătoriile la Gabori

La rromii cu pălărie (*căldărari*) înaintea căsătoriei este înțelegerea familiilor. Bogăția familiei –*Taxtaj*-ul- adică valoarea pocalului hotărăște în ce categorie de avuți intră familiile. În afara de asta contează foarte mult și comportarea în "societatea Lumii lor" și în comunitate, comportarea și respectul cum se cere în legea lor, de exemplu: Știe să vorbească frumos! Nu se îmbată! Nu se bate! Știe să respecte bătrânii Familiei Mari! Acestea sunt criteriile care se iau în seamă. Și tot după criteriile acestea sunt categorisite familiile. Familiile cu rang și fără. Adică respectați și apreciați, sau nu. La o sărbătoare cum este nunta, locurile la mese sunt rezervate în felul următor: în camera din față, cei bogăți cu rang; în antreu cei care se îmbată; în afara ușii, în curte, cei recalctranți care se îmbată și se bat.

În cazurile acestea, se numesc supraveghetori, iar dacă cineva deranjează nunta este scos din sală. (În același mod se procedează și la înmormântări). Căsătoria este organizată și supravegheată de părinți. Când fata împlinește 12 ani iar băiatul 14-15 ani, familiile copiilor fac o înțelegere pentru a-i căsători pe copii. Prin înțelegere ei caută ca factorul principal la căsătorie să fie valoarea –*Taxtaj*-ului- pe care îl va primi băiatul și, în corelație, banii pe care-i va aduce fata. După ce se înțeleg, cei doi copii cresc împreună și dacă ajung să se iubească și doresc să conviețuiască îi căsătoresc. Dar nu toți părinții așteaptă opțiunea tinerilor. De multe ori căsătoriile sunt forțate.

Cununia la Gabori

Cununia decurge în felul următor: înainte de eveniment, familia și prietenii miresei se adună la casa fetei iar familia și prietenii mirelui la casa băiatului, unde se bea puțin și se pleacă după mireasă. Când ajung la poartă, o găsesc închisă și de aceea bat la poartă și spun că sunt în căutarea unei păsări care își ia zborul din cuib și ei trebuie să-i facă un cuib nou, ca să nu se prăpădească. Apoi li se pun mai multe întrebări la care trebuie să răspundă. După câteva glume referitoare la avere, răsete și ghicitori în final ei o primesc *Bori* mireasa. După aceea sunt cununați de Bulibașa în prezența a 3-7 sau 9 persoane. Prima persoană este Bulibașa și urmează părinții. Pe pământ se pun sare, pâine și lemn. Pe acestea își așează mireasa degetul arătător și cel mijlociu, iar peste ele își așează și mirele degetele la fel. Ei spun: "Jur pe pâine, pe sare și pe lemn. Jur!

Că pe fata aceasta (sau băiatul) o iubesc, vreau să fiu soțul (soția) ei. Voi fi credincios și o/îl voi respecta, împreună vom lucra și vom suferi, ca să creștem copiii noștri, cum părinții noștri ne-au crescut pe noi și după aceea când sunt mari să le dăm aripi! Cine își ține jurământul, să aibă atâta fericire câte frunze sunt în pom, dacă nu, atâta necaz și tristețe!"

Textul părinților este: " Dacă iubești pe fata sau băiatul nostru și o să-i fi credincios, să ai parte de atâtea bucurii, câte pene are găina sau cocoșul iar dacă nu atâta necaz și tristețe!"

După aceea alaiul duce mireasa la casa mirelui. Când intră găsește o găleată sau o mătură în drum. Mireasa pentru a arăta că a fost crescută ca o bună gospodină trebuie să pună găleata la locul ei. Urmează dansul și distracția. De multe ori se întâmplă ca fata să fie furată. Asta se întâmplă când tinerii nu se supun voinței părinților și lasă iubirea să-i conducă. Sunt cazuri când părinții fetei trebuie să dea înapoi banii băiatului, bani de rușine. Așa se procedează și când se află că fata nu este curată, virgină.

Mituri și basme

Gaborii sunt un popor neîncrezător, dar cred mult în povești. Spun că povestirile bătrânilor de multe ori se dovedesc a fi întâmplări adevărate.

Pe durata unei călătorii cu trenul, aproape toate locurile erau ocupate, de Gabori și familiile lor. Unde m-am oprit ședeau pe bancă doi băieți și *Păpu* lor. Acesta le spunea o poveste, la care am început și eu să trag cu urechea. *Păpu* când a observat că sunt atentă la ei m-a înjurat în romani. Eu am început să râd și tot în romani l-am întrebat ce rău i-am pricinuit să merit înjurătura? A rămas uimit și m-a întrebat dacă sunt rromnie? Eu i-am răspuns că da și că îmi plac poveștile noastre.

- Te rog rromnie să mă ierți că *Păpu* mai greșește, dar nu fără temei. Păi să vedeți! La noi în sat trăim într-o Familie Mare! Până acum au venit mulți *-Gadžhei-* să asculte poveștile noastre. După ce au plecat am aflat că sunt scriitori și adună povești. Dar nu au bunăvoința să ne spună. După mai mult timp vine nepotul meu de la școală cu o carte și îmi zice: *Păpu* uite-te ce scrie aici? Povești adunate de la noi din sat semnate de *-gadžhei-*. Nu am meritat măcar să spună că eu le-am povestit! De aceea nu mai am încredere în nimeni!

- Dar povestea aceasta este foarte frumoasă!

- Vă cred! Este una dintre cele de care am vorbit!

- Ce zici dumneata? Poveștile sunt adevărate?

- Da! Când spun o poveste, pe fiecare persoană din poveste, o povestesc după obiceiurile ei, cum sunt oamenii: buni, răi, zgârciți, obraznici, încrezuți, proști, că sunt mulți în lume la fel! După om și obiceiul său spun povestea cea adevărată.

Spre deosebire de alte popoare, Gaborii își consideră propriile mituri ca fiind povești din trecutul apropiat sau povești din prezent. Miturile și poveștile în care se vorbește de "Împărăția Rromilor" și de pierderea ei, a patriei, a bisericii, a religiilor. Ei povestesc despre mitul facerii omului și zămislirea lui, despre nașterea strămoșilor lor despre care spuneau așa:

Într-o bună zi, Dumnezeu se hotărî să facă Omul, un boț de lut, și plămădi o făptură și o puse într-un vas pentru a fi arsă. Apoi plecă la plimbare și când se întoarse, omul era ars de tot și negru de-a întregul. Acesta fu strămoșul negrilor.

Se apucă din nou Dumnezeu să facă omul. Plăsmui iarăși o făptură și o puse în vas spre a o arde. De teamă să nu se ardă prea tare, deschise vasul prea devreme. Omul era de-a întregul alb. Acesta a fost strămoșul albilor.

Se hotărî a treia oară Dumnezeu să facă un Om. Plămădi din nou o făptură și o puse în vas să o ardă. Și acesta din urmă fu cel mai bine ars, având o culoare arămie. Acesta fu strămoșul rromilor.

Într-o mare legendă în care se povestește de împărăția rromilor și de pierirea ei, de pierderea patriei, se spune așa:

"Noi trăiam pe malul Gangelui. Conducătorul nostru era o mare căpetenie, un bărbat, a cărui vorbe erau ascultate în toată țara. Țară ale cărei hotare erau bine definite. Această căpetenie avea un singur fiu pe nume Cen. În țara hindușilor domnea pe atunci un puternic rege, a cărui soție preferată, îi ascunsese un copil, o fiică ce se numea Gan. După moartea conducătorului nostru, fiul său Cen hotărî să se căsătorească cu Gan, socotită sora lui deși nu era așa. Poporul se împărți în două tabere. Un vrăjitor ghicește o invazie și vremuri grele. Unul dintre generalii lui Skinder (Alexandru), năvăli ca un vârtej, îl ucise pe regele hindus, pârjoli și pustii totul, așa cum prezise vrăjitorul. Unul din poporul nostru s-a dus la generalul victorios rugându-l să judece cazul în care un frate și o soră vor să se căsătorească. Generalul îl lovi în cap pe sol. În acel moment generalul și calul său s-au spart într-o mie de cioburi, ca un vas de lut izbit de stâncă. Vântul a împrăștiat în pustii rămășițele celui ce fusese cândva un războinic.

Poporul nostru s-a împărțit în două tabere. Cei ce erau împotriva lui Cen au rugat un mare vrăjitor să arunce un mare blestem asupra acestuia: "Să rătăcești întotdeauna pe fața pământului! Să nu dormi niciodată în același loc! să nu bei de două ori din același izvor!"

Această minunată legendă descrie obiceiurile de căsătorie la rromi, și adevărata și bine cunoscuta lege a migrației: "Țiganul nu merge de două ori pe același drum, la răscruce merge doar înainte și nu se întoarce din drum și dacă altfel nu se poate, face un ocol mare și numai așa ajunge înapoi în punctul de plecare!" Această lege este actuală și astăzi la Gabori, și o respectă cu sfințenie.

Basme țigănești

Băiatul mincinos

Un băiat mincinos păzea oile lângă o pădure. Dintr-o dată făcu gălăgie mare și strigă:

- Haideți oameni buni, că vine lupul!

Oamenii repede au fugit, dar și-au dat seama că este un mincinos. A doua zi iar a strigat la fel, iar au venit oamenii din sat fugind, dar au văzut că e un mincinos. Lupul nu era niciunde. S-au supărat rău și au plecat acasă nervoși. A treia zi chiar a venit lupul și el iar a strigat. Dar oamenii nu au venit, spunând că minte ca de obicei. Dar de această dată lupul chiar a venit și a mâncat atât oile cât și pe băiat.

Morala: Pe cel se minte odată, nu îl mai crede nimeni nici chiar când spune adevărul.

Un om de la țară

Omul de la țară s-a dus la lucru afară pe câmpie. Și-a lăsat câinele să aibă grijă de copilul lui. După ce aplecat omul, câinele a văzut un șarpe mare care vroia să muște copilul. Atunci câinele îl apucă, îl găuri, îl străpunse cu dinții până îl omorî. Când a venit omul de la lucru și a văzut câinele plin de sânge pe bot s-a supărat tare și l-a bătut pe câine. Doar când a văzut șarpele mort și-a dat seama de ce este câinele murdar de sânge. Copilul era în viață datorită câinelui credincios care îl scăpase. Tare rău i-a părut că l-a bătut pe câine!

Morala: Mai bine nu fă nimic când ești supărat sau nervos!

Poezia populară și muzica

Rromii sunt un neam singular, misterios și romantic! Sunt un neam foarte aparte, cu o gândire logică specială pentru că au și viața la fel.

Oamenii de știință au cercetat mult pentru a afla de unde și cum au ajuns rromii în Europa. S-au ocupat și de obiceiuri și de limba rromani, până s-a ajuns la concluzia că acest neam a venit din țările minunatului răsărit și că are o cultură vastă. Format încă în mare parte din nomazi rromii au ținut să-și păstreze obiceiurile, libertatea de mișcare în Lume, frica de mort și superstițiile lor în ciuda tuturor discriminărilor din viața sa. Acest neam a devenit eroul multor poezii romantice înainte ca lumea să știe că și rromul are poezia lui, o epopee valoroasă și un tezaur folcloric. În poienile pădurilor, sub lumina lunii, adunați în jurul focului, multe grupuri colorate culcate sau doar adunate cântă încet, dar cu multă patimă. Cântă cântecele țigănești, acele cântece pline de durere și bucurie a căror melodie încă ne-o mai aducem aminte din culegerile mai vechi de melodii, care răsună în adâncul sufletului și descântă inima, în timp ce ei cântă despre culorile, decorurile, florile din costumul femeilor, trilurile, repetările toate adevărate producții originale ale rromilor. Oricine a auzit aceste cântece nu le va mai uita niciodată. Așa analizează Heman A. muzica țigănească:

- Cântecul este foarte iubit de rrom.
- Pe drumurile fără scop, sătrarii leneși au mereu timp să cânte.
- Cu cântec mergând scurtează drumul.
- Mai ușor se odihnește, dacă el cântă și își descarcă durerea sufletească.
- Cântă când se întinde pe pământul pădurii, fără un fir de iarbă, de care pământ culoarea lui nu se deosebește cu mult. Dar dimineața când ciocârliă cântă, atunci se scoală din praful drumului, își dă bună dimineața, cu un cântec vechi, bătrân ca Pământul. El nu știe ce cântă, ce baladă veche, a cărui melodie el o compune, texte inspirate din viața lui, atât de bucurie cât și de durere și necaz! Rromului, de altfel îi place mult să se compare cu o pasăre cântătoare care zboară din creangă în creangă și ridică spre cer minunate imnuri de slavă despre frumusețile pământului. Țiganul din drum venit, la drum pornit, mereu pe drumuri cântă în continuu imnul naturii, minunea pământului, omul creat de Marele *-Devla-* (Marele Dumnezeu).

Mă trag din familie de muzicanți și când mă gândesc la ei, aud o muzică minunată, cântece ce mi-au umplut copilăria de orfan, muzica rromă!

Nu odată s-a întâmplat ca în casa bunicii să ne viziteze rudele, să se adune toată familia de muzicanți. Dădeau niște concerte pe care nu am cuvinte să le descriu atât erau de frumoase. *Păpu* în pauzele scurte ne povestea ce brav soldat a fost el. Râdeau din inimă, ca după aceea să înceapă să cânte iar și iar până dimineață. *Păpu* când lua la mână bracea sau țambalul din civilul cu costum și pălărie devenea țiganul cu haine cârpite, care își iubește lăuta și țambalul mai mult ca ochii din cap. Cânta și se acompania și noi ascultam cu gura căscată. Nu odată lacrimi mari spălau lăuta când el cânta minunatele noastre cântece țigănești.

În școală eram copilul de rrom al clasei. Nu aveam 12 ani când Moki-néni, profesoara de sport m-a rugat să dansez țigănește, și eu nu știam dansul nației mele! Am ajuns acasă plângând unde am povestit ce s-a întâmplat la școală. Mama, deși lucra în construcții, și-a găsit timp ca în două trei după amieze să mă învețe. Era o dansatoare minunată. Credeai că nu-i ajung picioarele pe pământ așa juca "*cingardia*" spus ardeleneste. În clasă toți vroiau să o danseze. Până la urmă, după mai multe discuții și certuri, toată clasa a dansat. Am cântat și un cântecel țigănesc în cor, pe care colegii de clasă l-au învățat de la mine. Era un cântecel foarte iubit de pe Valea Ghiurghiului. La festival am reușit să ajungem în faza județeană dar din cauza multor discuții am primit locul doi, locul întâi fiind rezervat altora. Cei care ne-am făcut speranțe, am plâns foarte mult de ciudă.

Moki-néni a stat cu noi și ne-a povestit istoria neamului meu, istorie de care și colegii mei erau interesați. Ne-a spus o poveste șugubeață așa că toate fetele împreună cu mine, când râdeam când plângeam. Așa am aflat că sunt urmașa neamului "Craiu drumurilor" a "Cinterețului", perechea ciocărliei care a avut și are copii care ajung pe podiumurile lumii, care chiar acolo au avut tărnia de a spune: "Sunt rrom".

Am scris la început despre necesitatea de a asigura o astfel de educație, așa cum în fiecare neam, după meserii și familii, unii au reușit să-și educe copiii ca să știe ce îi așteaptă. Ca să fie iubitor de familie, de neam, să știe să respecte pe oricine, să știe să trăiască fiindcă astfel vor cunoaște ceea ce alți copii nu cunosc și la prima întâlnire cu discriminarea să știe cum să se comporte. Astfel, creându-le o Lume a lor, viața lor, apărarea lor, vedem în fața noastră cu speranță "Copilul rrom în viitor", "Copilul de rrom" atât al Gaborilor cât și al altor neamuri (Căldărari, Zlatari, Ciurari, Pițulari, Muzicanți). Aceste neamuri reprezintă un Om integru, rezistent la lovirurile vieții cotidiene. El va spune: Sunt Om de Dumnezeu creat. Ca și voi. Dar îmi iubesc neamul meu. Îmi stimez și respect bătrânii mei. Sunt "Rrom", cu inimă și sânge de rrom.

Din cântecele Gaborilor

- *Lokhes xural e çinege,*
- *Silo bostol leça jevende!*

- *Vésa, vésa, kalo vésa,*
Na dikhes o mora romnja?
Ba me dikhliom, kother pale,
Da voj pale çì mai avel!

- Voios zboară privighetoarea
- Frigul nu o alungă iarna!

- Pădure neagră, pădure
Nu o vezi pe a mea romnie?
Am văzut-o, acolo-n spate,
Dar înapoi ea nu mai vine!

*Phučhel e čar, phuchel kašt,
Láchi romni kaj gileas,
Puchel e suw, phuchel e kat,
Phuchel svako rrom, thaj romni,
Uva, sastiarel amen?*

*Panda o plažo zeleno,
Avel o Rupi, hireso!
Gada parne, ilo kalo,
Anda e chiaj, vov xoliardo!*

*Na maj ruš tu,
Rupi phrala!
Arakhesa, chejan,
Fete sunt destule acum,
Šukara, thaj rutonesa,
Romnyia tuke arakhesa!*

Întreabă iarba și pomii,
Romnia bună unde e?
Întreabă acul și cu ața,
Întreabă toți rromii și rromniile,
Cine ne dă un cuvânt bun?

De pe plaiul înverzit,
Vine Rupi cel vestit!
Cu cămăși albe îmbrăcat,
După fată-ndurerat.

Nu te supăra,
Frate Rupi!

Și frumoase și urâte,
Ți-or mânca zilele toate!

Prezentare generală a ramurei

În marea lor "trecere, adaptare și așezare" în vetrele localităților ardelenesti, rromii s-au adaptat și au adoptat modul de viață al populației majoritare care i-a acceptat, aceștia devenind parte integrantă a comunității ardelenesti.

Situația rromilor din Ardeal era mult mai diferită decât cea a rromilor din alte părți, în sensul că aceștia nu au fost robi, în schimb asimilarea lor era o politică de stat aflată în desfășurare.

Rromii din Ardeal au avut parte de protecția regilor Austro-Ungariei; pentru priceperea și arta meșteșugului, a prelucrării materialelor de construcții, și nu în ultimul rând, de întreținere a tonusului vesel, a animatorului chemat la petrecerile comunității.

Marea majoritate a rromilor ardeleni - cca 85% - sunt rromi sedentari, de vatră (sau rromi de "mătase" cum se autoidentifică), și doar 15% sunt rromi gabori ce pastează și azi valorile tradiționale, iar dintre aceștia doar 5-7 % sunt nomazi.

Subdiviziuni

Subdiviziunile rromilor din Ardeal sunt determinate de îndeletnicirile acestora; astfel în funcție de munca pe care o prestează, ei se împart în următoarele categorii:

- gabori (rromii tradiționali)
- muzicanți (rromi de vatră)
- lingurari (caștalii)
- pieptănari
- aurari
- arămari
- zidari
- potcovari
- florărese

Familia

Familia, la rromii carpatici constituie nucleul de bază pentru asigurarea continuității neamului, motiv pentru care la rromii gabori căsătoria îmbracă forma unei înțelegeri între părinți încă de la nașterea copiilor, tocmai pentru ca numele familiilor să fie dus mai departe.

Familia rromilor gabori este reprezentată de bărbat, acesta fiind considerat capul familiei și are ca principală preocupare asigurarea celor necesare traiului.

Soția, de cele mai multe ori, îndeplinește atribuțiile casnice, ea având ca principale roluri nașterea, creșterea și educarea copiilor.

Dacă rromii tradiționali, până nu de mult, respectau cu strictețe atribuțiile ce reveneau fiecărui membru al familiei, mai nou, atât soția cât și bărbatul, uneori și copiii sunt antrenați în munca pentru asigurarea celor necesare traiului.

Îndeletnicirea celor mai mulți rromi gabori o reprezintă comerțul cu materiale textile, covoare, etc.

---

x. Cu prețioasa colaborare a domnilor Rudolf Moca și Samuilă Dodoșiu

Cei mai mulți rromi de vatră au fost asimilați de populația majoritară, de la care au adoptat modul de viață, astfel munca lor este identică cu cea a majoritarilor, în sensul că întâlnim mulți rromi care practică meserii ce i-au ajutat să-și găsească un loc de muncă într-o instituție, au o anumită calificare.

Unii au un statut recunoscut în societate, de cele mai multe ori, rezultat al urmării unei forme de învățământ.

La rromii de vatră există tendința asigurării unui spațiu de locuit propriu, de asemenea, tendința organizării individuale a modului de viață, un fel de evadare din tabieturile familiei de bază, chiar dacă, din umbră sunt supravegheați cu atenție de părinți, care ajută la această separare. De regulă, cadoul de nuntă din partea băiatului este un spațiu de locuit distinct de cel al părinților urmând ca părinții fetei să se îngrijească de mobilarea acestuia.

Dar tot în această categorie îi întâlnim pe rromii care locuiesc în zonele limitrofe ale localităților și care nu au putut fi asimilați, dar nici nu au reușit să se adapteze la condițiile dure, datorită cercului compact în care s-au închis, lipsit de posibilități de reușită, cu spațiu de locuit insalubru, cu până la 10 persoane într-o cameră de 3-4 mp, fără apă curentă, fără o sursă de încălzire.

Penetrarea acestui cerc este dificilă, eforturile proprii și cele ale societății civile, de ieșire din acesta ar fi o șansă pentru fiecare, în special pentru copii, aici un rol deosebit îndeplinind mamele.

Căsătoriile la rromii de vatră nu sunt îngrădite de imperativele tradiționale asemenea căsătoriilor între rromii gabori, fiindu-le permisă căsătoria cu rromii din alte neamuri și uneori chiar cu nerromii.

În schimb rromii gabori nu au voie să iasă din cercul tradițional, nu le este permisă căsătoria cu persoane care nu fac parte din același neam și care nu respecta tradiția, există o barieră de ordin cultural, tradițional între comunitate și restul lumii, menită să păstreze echilibrul, să protejeze valorile identitare proprii, propunând căsătoria intragrup.

Familia extinsă a rromilor gabori trăiește laolaltă și, de cele mai multe ori, vecinătatea este formată din rude, ei preferă unei camere personale un loc împărțit colectiv, iar toți cei din jur îndeplinesc calitatea de "frați", astfel excluderea din comunitate este echivalentă cu lipsirea de identitate, nerecunoașterea de către neam.

Tinerii căsătoriți se bucură de intimitate într-un spațiu asigurat de părinți, sub același acoperiș, dar în camere separate.

Copilul

De cele mai multe ori, tradițiile legate de evenimentele importante ale vieții: nașterea, botezul, cununia etc, sunt bine înrădăcinate în antropologia ancestrală a rromilor.

Câteva exemple din viața rromilor carpatici-gaborii, vor fi concludente:

În trecut, micul rrom vedea lumina zilei în patul de acasă sau într-un cort, în zilele noastre, femeile rrome nasc la maternitate, fiind astfel protejate de complicațiile care ar putea surveni în timpul nașterii.

La apariția durerilor, viitoarea mamă se retrage în cort, în timp ce toate nodurile din îmbrăcămintea-i sau chiar din întreaga împrejurime sunt desfăcute.

Dacă nașterea este dificilă se scoate coada toporului sau barosului aparținând soțului ei pentru a facilita nașterea.

De îndată ce copilul s-a născut, tânăra mamă este imediat acoperită cu haina sau orice altă îmbrăcăminte a soțului ei sau a celui ce este răspunzător de paternitate, iar în fața locului nașterii este făcut un foc mare pentru a ține departe zânele rele de prunc , care tocmai acum vor să-l răpească mamei și să-l prefacă în vampir.

De aceea, focul din fața cortului este întreținut până la botez; de îndată ce mama își poate părăsi locul lăuziei, copilul rrom este botezat .

La punerea numelui cad de acord părinții; de obicei mama a visat înainte de naștere vreun cunoscut sau vreo cunoscută și atunci copilul primește numele respectiv.

Dacă însă părinții nu se înțeleg asupra numelui copilului, atunci încep să spună un șir de nume, timp în care cel mai bătrân bărbat din satră picură apă într-un vas până ce enunțarea unui nume coincide cu rămânerea în suspensie a unei picături; acesta va fi numele ce se va da copilului, căci punerea unui nume nepotrivit ar duce la moartea lui.

Botezul la rromii tradiționali

Noul născut, la patru luni, este luat de tată, naș și bulibașă și dus la izvorul unei ape curgătoare.

Din frunză de brusture se face o pâlnie la care se atașează o tulpină de soc goală pe dinăuntru, pentru ca « aparatul » să fie aplicat pe gura copilului.

Pregătit astfel, este introdus în apă, pe de-a-ntregul și ținut așa timp de două-trei minute, apoi este scos și învelit într-o piele de ied sau miel alb, sacrificat pe loc, pentru ca blana să-i fie caldă.

Pe pieptul noului botezat se așează o pană de porumbel, un spic de grâu, un solz de șarpe și o lama de cuțit, apoi se descântă de "baba-racii":

"să fii plin de viață și îmbrăcat în veci, să aduci pace și blând să fii ca un porumbel, bogăție să ai ca spicul de grâu, deștept și viclean ca un șarpe și viteaz și curajos, tăios și iute ca lama de cuțit"

Urechile iedului sau ale mielului le vor lua nașii, tata și bulibașa; la întoarcere acasă vor arunca urechile câinilor.

Dacă le vor mânca, sorocul se va împlini.

Botezul la rromii de vatră

Noul născut este ținut până la șase săptămâni în casă, acesta nu poate fi scos din încăpere tocmai pentru a fi protejat de relele ce se pot abate asupra lui ; de asemenea, tânăra mamă nu iese în această perioadă, nici până la fântâna din curte pentru a nu spurca apa.

Rudele și cei apropiați familiei vizitează copilul și îi aduc diverse cadouri, cum ar fi haine și merinde mamei, pentru a avea lapte să-l poată hrăni.

După șase săptămâni copilul este botezat, numele copilului este ales de către nași, dacă acesta nu este pe placul părinților se propun mai multe nume din care se alege cel care convine tuturor.

Se practică ritualuri legate de somnul copilului care nu se poate odihni, acestea se materializează în descântece și punerea unor fire de ață pentru a trasa și determina

somnul copilului; la patul copilului se pune un material de culoare roșie pentru a-l proteja de deochi.

Nunta

Căsătoria, la romii carpatici, se face prin acordul ambelor familii, fără necesitatea unei oficializari externe, aceasta fiind recunoscută prin autoritatea cu care este înzestrat bulibașa.

Din căsătorie decurg relații de rudenie, care includ obligații de ordin ritualic, relații de schimb economic în cadrul neamului, solidaritate în spiritul frăției generale, sistem de norme și simboluri identitare comune.

Mirele este pregătit de doisprezece flăcăi; se tunde pe partea dreaptă și i se rade părul de pe piciorul stâng până la genunchi (curățirea "în cruce" a corpului), apoi este spălat de către bărbați.

După ce este uscat se tunde și cealaltă parte, se rade piciorul drept, după care este îmbrăcat în haine de sărbătoare.

Miresei i se despletește părul și acesta este spălat de douăsprezece tinere necăsătorite, părul se unge cu ulei de trandafiri, frunză de nuc, lăcrămioara și coajă de castană.

Semnificația acestui ritual este: iubitoare ca floarea de trandafir, bogată, puternică și spornică ca o coroană de nuc, pură, castă, curată ca o floare de lăcrămioară și casnică precum o castană.

Se scot fundițele roșii de fecioară, se împletește din nou părul ca pentru o femeie măritată și se leagă la spate sub forma de coc, simbolizând intrarea în rândul nevestelor, după care se îmbracă și i se pune pe cap baticul de nevăstă.

Nașul și nașa, în preziua oficierei căsătoriei de către bulibașa, vor veni la casa mirilor, cea unde vor locui după căsătorie, vor intra amândoi descălțați, ținând între degetele picioarelor o monedă semnificând bogăția adusă în casă.

Nașa va spăla picioarele băiatului, nașul pe cele ale fetei, mirii vor spala picioarele nașilor, băiatul piciorul drept, fata pe cel stâng, vor bea o licoare din flori de tei, în care s-au picurat trei picături de sânge, de la fiecare, semn de înrudire veșnică.

Nașii vor pleca fără a fi conduși de miri.

Părinții-socrii, în preziua nunții, noaptea la ora zero, vor tăia un miel de parte femeiască și un cocoș, le vor uni găturile sângerânde și vor înconjura casa viitorilor miri, de trei ori, ținând animalele sacrificate cu capul jos, să curgă tot sângele.

Toate acestea se fac pentru alungarea duhurilor negre și ca jertfă adusă marelui zeu al căsătoriei.

Din animalele sacrificate se va mânca doar inima (pregătită cu usturoi), pentru a fi umani, inimoși și iuți ca usturoiul.

După oficierea căsătoriei de către bulibașa, mirii vor fi întâmpinați de către soacra mare și mică la viitoarea lor casă; în fața ușii se vor așeza: o mătură, un ban, o seceră și oglinda pentru mireasă și un căpăstru de cal, un briceag, o pungă și o sticlă pentru mire.

Dacă mireasa va ridica mătura este harnică, banul - lacomă, oglinda - falsă și mincinoasă, secera - certăreață și cicălitoare.

Dacă mirele va ridica căpăstrul de cal va fi rătăcitor și nomad, briceagul - hoț și criminal, punga - bogat și strângător, sticla - bețiv și certăreț.

Apoi, vor fi înfășurați într-un batic și o curea bărbătească pentru statornicie, vor fi stropiți cu apă descântată cu busuioc, pentru a fi binecuvântați și boabe de grâu pentru a fi bogăți în toate.

La sfârșitul nunții, mirii se retrag într-o încăpere, pentru ca mireasa să facă dovada fecioriei, iar dacă mireasa nu a fost fecioară este alungată din comunitate.

La romii de vatră, nunta se desfășoară urmând tradiția majoritarilor, astfel căsătoria se face cu acordul ambelor familii, fiecare participând la organizarea petrecerii din seara sau ziua nunții.

Calitatea de nași, o îndeplinesc nașii de botez ai mirilor, dacă acest lucru nu este posibil, atunci nașii se aleg din rândul celor apropiați acestora.

În timpul petrecerii se practică ritualul "chiuitul cu găina", nașa mare ia o găina și începe să facă urări mirilor.

Fiecare participant trebuie să ofere o sumă de bani pentru a-i ajuta pe tinerii căsătoriți să pornească în viață.

Portul

Față de alte nații, care au ales bumbacul, inul, borangicul, pânza, - ca elemente de structură reprezentativă comportamentului lor, **romii** au optat pentru **mătase** ca materie primă a portului **feminin**.

Materialul ușor, ca o adiere de primăvară - precum suflul și capacitatea de creație intuitivă și perenă a naturii, este simbolic acceptată de femeile rome.

Culorile sunt pastelate, calde, uneori în tușă presant, vizibilă de la distanță, ca un câmp de flori, simbolizând frumusețea, gustul pentru estetică cu tonuri de "joc al dragostei" și al provocării pentru iubire și perpetuare.

Barbații au ales **sobrietatea** și aristocrația culorilor **alb/negru** într-o împletire a purității și echilibrului estetic, tradus în componenta spirituală bun/rău a percepției divine dintre *lacho/Zungalo*, sau pe aceea dintre "marea trecere" a vieții zi/noapte, configurând postulatul filozofiei existențiale: naștere - viață - moarte, într-un ciclu repetabil și natural.

Costumul traditional al femeii rome

Baticul, basmaua, eșarfa, năframa = *khozno*. Materialul folosit este cașmirul de cea mai bună calitate, potrivit ca mărime, în culori vii înflorate, cu predominanța galbenului - bogăție, viață, lumină, perspicacitate, atenție și atracție și a culorii verzi - liniște, calm, speranță, renaștere.

Baticul, imprimat cu flori mari, în roșu - sangvinic, determinant al acțiunii, provocator al dragostei dar și al "focului mistic", îmbracă capul femeii rome al cărui păr pieptanat cu "cărare la mijloc" este strâns într-un coc la ceafă semnificând femeia măritată.

Fecioara are părul împletit, în a cărei cosiță se pune **funda** de mătase roșie, ca o "văpaie de foc", din metafora vulcanului în devenire.

Ardeleanca - romă nu are în păr bănuți sau salbe, considerând "adausurile de frumuseți" ca "impurități" ale gândirii și curățeniei feminine.

Cerceii, mari din aur, cu motive zoomorfe sau florale, atrag atenția spre capul femeii rome provocând acceptarea înțelegerii spiritului curiozității, atenției și a simțurilor cu care este înzestrată "romanca".

Bluza, cămașa

Este din același material mătăsos, aceleași culori cu imprimeuri florale, de cele mai multe ori cu croiul larg semnificând libertatea mișcării, fiind încrețită și ”înfoiată” scoasă din fusta largă, are ca elemente componente dantela, lucrată manual, în zona gâtului, gulerul, uneori, pieptul, mâneca și manșeta provocatoare prin deschiderea largă – în mediana ”plexului solar”, lasă să se întrevadă sânii liberi și bine formați, ca simbol al sănătății și fertilității.

Jerseul

Din lână, din cele mai multe ori de culoare verde, purtat peste ilic, nefiind încheiat, sau legat pe șold, protejând zona de procreație sau pe cea a rinichilor și spatelui – ca prevenire a îmbolnăvirii.

Fusta

Din mătase ”grea”, înflorată cu predominanța acelorași culori galben sau verde, plisată mărunț cu paralele egale, tivită cu dantelă. Este o singură ”foaie” care se leagă cu ”nojițe” din fustă, fiind pliată pe corp – în față – amintind de **sary-ul** indian.

Largă și liberă, descoperă corpul de ”amforă” al femeii cu șoldurile largi – simbol al sănătății procreației.

În cadrul manifestărilor tradiționale de nuntă – totul este alb, pe când în ceremonia de înmormântare – totul este negru, având imprimeuri florale și arhaice, înglobate în material.

Șorțul

Din același material mătăsos, aceleași culori vii cu imprimeuri florale, plisat, conic cu baza în jos terminat cu dantelă, legat la spate în față fustei, are în componență un buzunar larg și încăpător.

Încălțăminte

Vara, romanca umblă desculță, sau cu sandale / șlapi, iar toamna și iarna cu pantofi în stil bărbătesc, negrii, având în picioare șosete bărbătești de culoare închisă, sau verde topaz.

Costumul tradițional al bărbatului rrom

Pălăria

Din fetru de bună calitate, cu borurile largi și panglică lată, având curbura borului cu deschidere spre ceafă și înclinație în față, ridicată la ureche.

Culoarea predominantă – **negrul** aristocratic și relevant al masculinității provocatoare.

Părul tuns și barba cu mustața ”pe oală” scot în evidență forța și tipul masculin atrăgător, emanând provocare sexuală și statut de stăpân al familiei.

Cămașa

Din pânză subțire din ”poplin”, cașmir sau mătase, întotdeauna de culoare albă – ca simbolică a sincerității, purității, deschiderii și înțelegerii.

Nu are ” adaosuri feministe ”, emanând bărbăție și forță prin simplitatea croiului și a culorii.

Ilicul, vesta, ” laibărul ”

Materialul este stofa din ce în ce mai des folosită, în locul pielii prelucrate. Culoarea predominantă este negrul. Nasturii din os, înlocuiesc metalul, argintul. Singura componentă rămasă, ca adaos artizanal, este lănișorul de argint, prins într-o gaică și ascuns într-un buzunar al vestei.

Haina, sacoul

Din stofă neagră, cu un croi simplu, larg și tot timpul deschis, cu nasturi de os și buzunar interior, care adăpostește portmoneul întotdeauna plin.

Nu poartă chimir, ci cureaua din piele neagră și lată de 5-8 cm., cu cataramă mare.

Pantalonii

Din stofă neagră, cu croiala largă, lejeră și fără manșetă, de cele mai multe ori, cu o măsură mai lungă pentru a crea ”armonica” la glezna piciorului, acoperind șosetele, din ”protecție” masculină și ”pudoare” bărbătească.

Încălțăminte

Vara – sandale / șlapi – purtați pe piciorul îmbrăcat în ciorapi albi – niciodată desculț. Toamna și iarna – pantofi din piele neagră.

Jocurile și dansurile

Jocul caracteristic rromilor carpatici este *cingherita* (rupta țigănească). Nici o alta rasă, etnie sau comunitate nu are în componența culturii folclorice, acest dans, joc, întrecere. Ritmul alert, concret, direct face din cingherita, jocul tematic al competiției și înzestrărilor acestui neam subcarpatic.

Bărbatul își „oferă” puterea seducției jucând cu două-trei până la opt femei, într-o întrecere practică azi, în deșertul Sancrit de către tuaregi-rromii deșertului care, prin acest joc, își aleg viitoarea soție.

Bărbatul joacă încălțat cu pantofi, de multe ori, pe o farfurie de tablă cu diametrul de cincisprezece centimetri, fără a cădea de pe ea, sau în jurul pălăriei fără a călca pe bor și a șifona pălăria.

Femeia joacă desculță, pe baza „pernițelor”, piciorului, într-un perimetru de douăzeci centimetri.

Vor juca „încurcându-se” întrecându-se, dând provocator din șold, săni, fese, umeri, când spate în spate, când lateral, rotindu-se ca doi cocoși în luptă, când față în față.

Foarte rar, bărbatul „bate” cu mâinile picioarele, acesta fiind un adaos din bărbuncul românesc sau din bătuta ceardașului unguresc.

Niciodată nu vor juca „din buric” turcește, rromii carpatici, fiind decenti și pudici în joc, fără a executa elemente de tip provocator.

Linia melodică este dură, ritmată matematic, lipsită de tonuri languroase.

Județul Mureș (generalități)

În județul Mureș, trecând munții, venind dinspre Balcani, primele atestări datează din 1603, conform actelor deținute de " Gaborii cu pălărie ", care s-au stabilit de 310 ani în localitățile din județul Mureș.

Datorită politicii de sedentarizare forțată și asimilare, rromii s-au așezat în localități, devenind parte integrantă din comunitatea ce i-a acceptat, ocupându-se de agricultură, construcții, cărămidărie și prelucrare a materialului lemnos. Puțini și-au păstrat " meseria tradițională " de lingurari, ciurari, fierari, prelucrări și montări de scocuri și burlane, comerț ambulant.

Azi se ocupă de cărămidărie și de prelucrarea artizanală a răchitei, papurei și pănurilor de porumb, olărit și comerț ambulant.

Limba a căpătat influențele limbii române sau maghiare, rezultând un limbaj zonal vechi de 300 de ani, recunoscut ca fiind "graiul carpatic "al rromilor ardeleni.

Cultura rromilor ardeleni, numită " ungaro-țigănească sau ungaro-vlahă " de sorginte rromani, demonstrează capacitatea de adaptare și perenitate a acestui neam, socotit ca fiind a teritorial - fără patrie și obârșie etnică.

Dintre numeroasele comunități de rromi transilvăneni, bine întemeiate sunt cele ale rromilor pieptănari, întemeiate în județele Mureș și Harghita. Rromii pieptănari, datorită îndeletnicirii prin care își asigură sau își asigurau traiul de zi cu zi, au avut o viață nomadă, azi semi-nomadă. Firea rromilor pieptănari arată o seriozitate lipsită de prejudecăți și se bazează pe chibzuința bărbătească. Bărbatul este stâlpul casei, el confecționează pieptenii și oglinzile iar soția credincioasă și supusă soțului le vinde pentru a-și asigura traiul, care este destul de sărac.

Copiii primesc în general o educație bazată pe respect față de părinți și de rudele apropiate, o educație bazată pe criteriile de concurență care nu de multe ori îi conduc spre un comportament dur.

În familia de rromi pieptănari, bărbatul este foarte respectat, iar soția și copiii nu ies din vorba lui. Este dur, dar muncitor, își strânge materialul pentru confecționatul pieptenilor, cu grijă din locuri numai de el știute, pe care nu le dezvăluie altui meșter pieptănar. Este egoist, lucrează de dimineață până seara la confecționatul pieptenilor, cu sculele făcute de el și întreținute cu mare grijă. Pieptenele, produsul de bază, era inițial făcut din os sau corn, cu o tehnologie de prelucrare manuală, originală.

Tehnica pieptănarilor din zona Transilvaniei folosește focul pentru îndreptatul cornului. După ce cornul a fost încălzit în foc, ținut cu un clește lung este băgat în tipare pentru îndreptare. Despicau cornul cu o securice numită bârdiță după care tăiau dinții mici subțiri și deși cu fierăstrăul cu dinți mărunți numit custură, iar dinții mari și rari îi tăiau cu fierăstrăul cu dinți mari și groși numit *tridentos*, iar pentru degroșat foloseau o pilă dură numit *raspă*.

Meșterii pieptănari pricepuți și experimentați reușeau să facă până la 100 de piepteni într-o zi. Meșterul care făcea cele mai multe pieptene era recunoscut și apreciat ca fiind cel mai bun.

În prezent, se mai confecționează doar pieptenele de os. În trecut meșterii pieptănari confecționau și alte obiecte cum ar fi: mânere de cuțite și bricege, nasturi și corn pentru praf de pușcă. Astăzi meseria se mai păstrează, iar pieptenii se confecționează din materiale sintetice, numai tehnologia s-a păstrat în mod rudimentar.

Soțiile meșterilor se ocupă cu vânzarea prin piețe și târguri a pieptenilor și a oglinzilor pe care le confecționează soții lor. Ele au grijă de copii și de treburile casei. Femeia este în stilul tradițional rrom, tăcută, supusă soțului, obișnuită cu greutățile vieții. Viața lor de cuplu se bazează pe fidelitate și încredere.

Limba vorbită în familie este limba rromani de varietate valaho-rromă.

Botezul la rromii pieptănari din zona Maramureșului

Familiiile de rromi au un cult aparte pentru copil, întruchipare a purității absolute, garanție a continuității neamului.

Botezul la rromii pieptănari se face la șase săptămâni, la trei luni, la trei ani sau la treisprezece ani, depinde de posibilitățile materiale ale familiei.

După botezul religios, se face acasă un alt botez, cu scăldătoare pentru a scoate copilul din miros. Scăldătoarea se umple pe jumătate cu apă, în care se pun următoarele:

- puțin clor, mai mult simbolic, pentru ca scăldătoarea să fie dezinfectată
- zahăr pentru ca viața să-i fie dulce
- bucăți de flori, să fie iubit și să iubească
- bani, să nu ducă lipsa lor în viață
- busuioc, să aibă noroc în viață

După ce scăldătoarea a fost pregătită se aprind lumânările nașilor. Apoi, se așează copilul în apă, culcat pe spate, iar sub cap i se pune o bucată de pânză numită crâșmă. Se spală copilul cu apă din scăldătoare, apoi se ridică copilul și se face semnul crucii cu picuri de lumânare. Nașa ia copilul, îl acoperă într-un cearșaf și însoțit de muzică este scos în curte. O moașă plătită va duce scăldătoarea afară și va arunca apa la rădăcina unui prun. Moașa va fi plătită cu banii de metal rămași în scăldătoarea copilului. După ce moașa aruncă apa, nașa îmbracă copilul cu hainele noi aduse de ea. După ce copilul a fost îmbrăcat este încredințat mamei. Nașa leagă bani și busuioc într-un săculeț, care se leagă la gâtul copilului și se păstrează pentru a-l ocroti pe copil de rău. Copilul primește din partea nașilor daruri în bani și aur, fetele primesc cercei și lăntișor, iar băieții brățară și lăntișor.

Căsătoria

Căsătoria la romii pieptănari este o alianță pentru întreaga viață între cele două familii, membrii celor două familii având obligația să sprijine reciproc cuplul nou creat.

Înțelegerea între părinții tinerilor are loc în casa fetei, totodată având loc și logodna. Puritatea și castitatea fetei sunt esențiale în căsătorie. Tatăl băiatului este foarte fericit pentru alegerea bună făcută de feciorul său, de obicei face un cadou viitorului socru, și se stabilește data nunții. Virginitatea fetei este dovada bunei creșteri și educației date de părinți, tatăl fetei devine mai respectat și câștigă o anumită reputație în comunitate.

Logodna o organizează tatăl fetei, iar nunta tatăl băiatului. Fata, după logodnă, se mută în casa băiatului și se integrează în familia lui, ca noră. Dacă fata nu este virgină, fapt ce se întâmplă foarte rar, înțelegerea se rupe iar părinții și familia fetei suportă rușinea, dar dacă tinerii se iubesc și băiatul o acceptă atunci și tatăl sau își dă acordul și căsătoria va avea loc. În general, tatăl fetei spală rușinea cu un cadou făcut băiatului sau socrului. Nunta este în spirit rrom cu mici diferențe și ne referim la îmbrăcatul miresei când i se pune coronița, iar după nuntă părul este pieptănat în coc, legat cu un batic sau eșarfă, semn că a intrat în rândul femeilor măritate.

Mirele îi face nașului un cadou în funcție de cât a oferit acesta și îi atarnă la gât un prosop ca semn distinctiv și de respect. Cununia religioasă este una obișnuită, după religia mirilor.

Ocupația familiilor tinere, în general, este comerțul ambulant în piețe și târguri. În această activitate găsim câteva superstiții devenite obiceiuri: să nu dai foc să-și aprindă țigara alt fumător pentru că îi dai norocul; să nu dai mâna dimineața cu un alt comerciant pentru că îți ia norocul; să nu dai bani de dimineață în nici un fel pentru că

îți dai banul din mână și este posibil să ai o pierdere în ziua aceea; să primești dimineața bani de la un bărbat, înseamnă că în acea zi norocul va fi de partea ta; să nu pierzi primul client căci astfel o să îți meargă bine în ziua aceea (primul produs este vândut cu cât îi oferă clientul); banii din prima vânzare se numesc saftea; primii bani, safteaua, nu se dau împrumut și nu se schimbă, deoarece se spune că îți dai norocul din mână; safteaua se bate peste marfă, comerciantul rostind expresia: "Ptiu, ptiu saftea" și adresându-se mărfii "să nu mai stai la masa mea", adică marfa să fie cumpărată; safteaua se freacă de păr sau de barbă și se pune în buzunar separat de alți bani, cu gândul că suma încasată în ziua aceea va fi numeroasă ca firele de păr; dacă într-o zi unui comerciant nu-i merge bine, el spune că unul dintre ceilalți comercianți sau un dușman s-a uitat la marfa lui cu gând rău, invidie, ciudă, ură. Drept urmare, comerciantul ia o contramăsură așa zisa întoarcere a mărfii prin rearanjare; nu dau bani cerșetorilor pe considerentul că cerșetorii sunt aducători de sărăcie și necaz; la spartul pieței, dacă sunt mulțumiți de rezultatele zilei respective, își fac cinste reciproc.

În viața oricărui cuplu de tineri, un rol important îl are nașterea unui copil sau a mai multora. Pentru aceasta, femeia trebuie să fie fertilă. Fertilitatea femeii depinde de unele superstiții cum ar fi:

- să nu fi fost blestemată ea sau familia ei de vreun dușman;
- să nu se fi așezat sau să nu fi călcat pe farmece puse de vreun dușman; dacă ea consideră că i s-au făcut farmece merge la o ghicitoare vestită sau chiar la mai multe, care îi vor spune ce are de făcut sau o vor dezlega de farmece prin anumite descântece sau ritualuri;

- tinerele neveste care nu au copii merg în vizită la tinerele mame.

Dacă într-un cuplu de tineri nu apar copiii în primii ani după căsătorie se bănuiește că femeia este stearpă. Femeia stearpă este privită în comunitate cu milă și este umilită chiar și de soț. Se zice că pentru păcatele ei sau ale mamei sale nu îi dăruiește Dumnezeu copii. Bărbatul rrom de obicei nu continuă o căsnicie cu o femeie stearpă doar dacă o iubește foarte mult. În comunitățile de rromi-unguri au fost cazuri când femeile au fost sterpe iar soții lor au avut dezlegare de la soții să aibă un copil cu o altă femeie și să îl aducă acasă soțiilor lor spre îngrijire și creștere. Aceste cazuri sunt foarte rare. Cuplurile în care femeia este stearpă, în general, se destramă. Dacă se întâmplă această nenorocire, rareori întâlnită la rromi, ei încearcă să o combată cu leacuri vrăjitorești. Unul din cele mai obișnuite leacuri constă în a mânca în perioada în care luna este crescătoare, iarbă de pe mormântul unei femei ce a murit însărcinată sau în a bea apă în care bărbatul a aruncat cărbuni sau și mai bine în care acesta și-a lăsat să-i picure salivă.

Despărțirile sunt rare la rromi. Chiar dacă se întâmplă ca bărbatul și femeia să nu-și mai împartă masa și patul o perioadă, în cele din urmă aceștia tot se împacă. Dacă nu se întâmplă mai curând, ei se împacă în ziua de Sf. Gheorghe. În această zi femeile rome pregătesc colaci aromați cu tot felul de mirodenii care îi fac foarte gustoși. Aceștia sunt împărțiți apoi la prieteni și dușmani, iar oricine mănâncă din colac trebuie să se împace cu cea de la care l-a primit oricât de supărat ar fi. Acestui colac i se atribuie și puteri tainice ce își arată rodul mai cu seamă în treburile amoroase. Multe femei își leagă cu ajutorul acestui colac bărbați necredincioși de ele, iar fetele răpesc inima și mințile flăcăilor. Drept răsplată flăcăii dedică fetelor diferite cântece.

Nunta la rromii corturari din zona Mureșului

Căsătoria leagă viețile a doi tineri care se iubesc.

Data nunții se stabilește de către părinții tinerilor care dau veste în țară cu două - trei luni înainte că fata lui X cu băiatul lui Y au nuntă mare, anunțându-se data și faptul că nunta va ține trei zile și trei nopți.

La nuntă femeile vin cu două găini vii, iar bărbații cu țuică, șampanie, covoare și plini de bani pentru că nu se știe cine va fi nașul. Fiecare invitat sosit la nuntă este primit special. După ce se adună nuntașii, familia mirelui îi cheamă pe bărbați să le prezinte pregătirile de nuntă: carnea, jumătăți de porci, pulpe de vițel, berbeci, băutură, prăjituri, fructe, sticle cu șampanie și altele. Dacă vreun invitat consideră că nu i se poate satisface vreo poftă sau mai dorește ceva spune mirelui și totul se rezolvă. Toate acestea se fac în prima zi.

A doua, zi se întrunesc din nou nuntașii, se împodobesc mașinile pentru a merge la starea civilă, o mașină se umple cu băuturi și prăjituri pentru a nu lipsi nimic alaiului de nuntă. La întoarcere bărbații se strâng într-un separeu și de comun acord se alege nașul, de obicei cel mai bogat sau cel mai prosper rrom. Nașii se aleg în funcție de posibilități, uneori șapte-nouă nași. Nașul mare va fi cel care are cei mai mulți bani, el va ridica cinstea. Muzicanții se împart în două trupe și cântă alternativ, o trupă cântă, o trupă doarme și invers, deoarece muzica trebuie să cânte fără întrerupere. Mesele sunt supraîncărcate cu toate bunătățile.

În această seară se fac jurămintele de credință și fidelitate ale mirilor în stil rrom. Nașii se așează în cerc, ținându-se de mâini în jurul mirilor. Nașii spun jurămintele, iar mirii repetă. Jurămintele sunt de formă religioasă.

Nerespectate, se întorc împotriva mirilor. În timp ce sunt rostite jurămintele pe capul mirilor se toarnă vin. Dimineața, mireasa se schimbă, își dă jos coronița de pe cap și își prinde părul în coc.

A treia zi, nunta decurge într-o atmosferă normală de petrecere rromă cu micile întâmplări plăcute sau neplăcute. Dacă nuntașii doresc să își satisfacă vreo poftă culinară li se pun la dispoziție toate cele necesare pentru satisfacerea acesteia, pot chiar să își prepare singuri mâncarea dorită. La nuntă pot participa și vecinii sau cunoștințe de altă naționalitate, pentru invitații de altă naționalitate se rezervă o masă separată, sunt foarte bine primiți și respectați, nu se face nici o discriminare, rromii sunt chiar onorați de prezența acestor invitați de altă etnie.

Petrecerea aduce acea stare de fericire, la care contribuie vinul. Majoritatea rromilor consumă vin în detrimentul băuturilor tari, nu se refuză unul pe celălalt când se cinstesc cu băutura, există o fraternitate deosebită între ei. Dacă se refuză, se ajunge la ceartă sau la diferite reproșuri.

Petrecerea nu este văzută la rromi, ca la alte etnii, exterioară vieții, diferită de cotidian, prilej de distracție și evadare din normalul plicticos, ci ca făcând parte din existență. Dansul este preferat la nunți și botezuri sau oriunde se aude o muzică pe placul rromilor. La dans, rromii, în general sunt neîntrețuți, dansul apărând ca un reflex înăscut, ei nu trebuie să învețe să danseze, așa se nasc.

La plecare, fiecare invitat primește câte o găină prăjită, prăjituri și băutură, ca semn de respect pentru că au cinstit mirii.

Fiecare vecin este invitat la nuntă cu toată inima, chiar dacă este de altă etnie iar celor care nu pot din diferite motive să participe la nuntă, li se face cinste cu prăjituri și băutură.

Obiceiuri la rromii din zona Reghinului

În fiecare zi, vrem, nu vrem, trecem pe lângă semenii noștri - rromii. Buni sau răi. Obiceiurile lor sunt multe și vechi. Cu trecerea timpului, multe s-au păstrat cu sfințenie, multe au dispărut, în schimb, s-au asimilat alte obiceiuri de la alte etnii, cu care au conviețuit.

Rromul este ghidat în viață de numeroase superstiții:

- nu se întoarce din drum;
- nu merge de doua ori pe aceeași cărare;
- dacă este nevoie să se întoarcă în punctul de plecare, mai bine o face cu un ocol;
- la răscruci merge numai înainte, fiind convins ca așa evită nenorocirile apărute în drum.

Supunerea totală a femeii în conviețuirea rromă:

- femeia rromă nu are drepturi egale cu bărbatul în familie și nu are dreptul să participe la adunările Rromani Criss-ului sau Cutuma;
- femeia își urmează bărbatul la doi pași, lucrează mult, crește copiii, loialitatea i se pune ușor la îndoială; mai demult, în cazul când s-au dovedit fapte reale de relații extra-conjugale, drept pedepse hotărâte de sfatul bătrânilor, femeile au fost ciuntite.

Împărțirea neamului se face după meseriile arhaice practicate de ei, pentru a putea supraviețui, pentru a putea întreține familiile numeroase. Rromii se împart în clanuri, comunități și familii.

Meseriile arhaice sunt cele practicate de muzicanți, prelucrători ai fierului, căldărari, prelucrători de oțeluri și metale prețioase, coșărcari, lingurari și multe altele. Multe dintre aceste meserii au fost aduse, le practică și le-au practicat din totdeauna.

Clanul muzicanților a fost întotdeauna mai elevat. Este o parte distinctă a neamului, fiind dotat de Sfânta natură cu talentul muzical. Ei intrau întotdeauna în restaurante, localuri, locuri de distracție și așa au ajuns să cunoască bunele maniere și să se facă iubiți de publicul auditor, căruia i-a ridicat moralul și au încântat spiritul uman.

Comportamentul rromilor muzicanți diferă de alte comunități care practică meserii arhaice. În orașul Reghin, sute de ani de-a rândul, muzicanții au animat multe din localurile, restaurantele, locurile de distracție, mai ales că orașul a fost un târg cunoscut, unde se făceau vânzări serioase. Dar vremurile s-au schimbat, modernizarea și-a spus cuvântul iar acum această meserie de muzicant aproape a dispărut din oraș, deși aici se fabrică viorile.

Superstiții din Vălenii de Mureș

Făcătura

Făcătura este cea mai răspândită superstiție din sat. Făcătura poate fi de mai multe feluri: stricăciunea-boscoane, turnarea, postul, slujba etc.

Stricăciunea

De această făcătură se tem cel mai tare femeile aflate în lehuzie. Potrivit superstițiilor, dacă cineva îi face o vizită femeii care alăptează, cu intenții necurate se așează pe marginea patului, zicând în sinea ei o rugăciune, respectivei mame i se strică laptele sau dispare de tot.

Pena Ana, nevasta lui Bolfaș, așa își amintește de cele întâmplate cu ea.

Citez:

„În 1950 am alăptat în același timp cu Szabó Júlișka. M-am dus la ea s-o vizitez cu merinde. I-am dus o prăjitură și m-am așezat pe marginea patului ei. A doua zi am auzit că i-am furat laptele și nu mai poate alăpta. A trimis după mine să mă duc la ea și s-o scap de făcătură. Mi-a cerut să pun într-o lingură câteva picături din laptele meu de mamă și l-a amestecat cu făină, a copt ca un fel de turtă și a mâncat-o. Dar atunci făcătura s-a transformat asupra mea. Am slăbit enorm, m-am ofilit de tot. Atunci m-a învățat cineva să torn câteva picături de lapte de mamă și de la mine și de la ea pe o bucată de pâine, pe care s-o împărțim amândouă, o mâncăm și scăpăm amândouă de boscoane.“

Turnarea

Era una din cele mai răspândite metode de a bosconi pe cineva. Amestecurile ce se toarnă, pot să fie din lichid sau din praf. La amestecătura asta se pricepeau foarte mulți din sat. Trebuia turnată în acel loc, unde aveai siguranța că persoana vizată calcă în ea.

Szabó Irén, soția lui Kossut Mînza, povestea că părinții ei au pățit așa ceva.

Citez:

„Tata era băiat de gazdă mare, bogat, mama o fată simplă, săracă. Părinții tatei le-au interzis să se întâlnească, să se ia. Într-o dimineață a observat că de la poartă până la latrina din curte este o cărare presărată cu ceva praf alb. Imediat și-a dat seama că aceasta este o boscoană, o făcătură. Având grijă să nu calce din întâmplare în praf alb a luat mătura și fârașul, l-a adunat și l-a aruncat în cuptor. Acolo acesta a explodat atât de urât încât acoperișul cuptorului a crăpat. Până seara mâinile bunicii s-au umplut de bășici și răni, dar s-a reușit totuși evitarea unei tragedii mai mari și în cazul tinerei perechi nu s-a reușit această făcătură.“

Postirea

Sătenii credeau din cele mai vechi timpuri în puterea postului. Postind, se rugau pentru iertarea păcatelor, dar se putea posti pentru aflarea adevărului într-o anumită problemă. În 1930, cu ajutorul postului, s-au aflat împrejurările unui furt. Citez:

„Mătușa Liszets Mari povestea calvarul propriei sale familii. Între anii 1927-1930 tata era ciurar. În fiecare seară eu mânăm vacile acasă și dimineața afară pe pășune. Tata dormea afară la stână să păzească vițeii. Szikra Janos avea doi viței foarte frumoși cu pete maronii și într-o dimineață unul din ei a dispărut, a fost furat. Ginerile proprietarului, Bacoș, l-a dat în judecată pe săracul tata. Procesul a fost câștigat de ei, trebuia să plătim păgubitului 11.000 lei, sumă care atunci însemna enorm. Nu am putut plăti. Autoritățile ne-au anunțat că vin acasă la noi să sechestreze bunuri și casa de valoare amenzii. Tata a făcut apel la instanță, iar mama a ținut post în ziua de vineri, de nouă ori, rugându-se Atotputernicului să-l pedepsească pe hoț.

Postul a avut efect, fiindcă tata a primit suspendare de la amendă, iar hoțul era de fapt ginerele proprietarului căruia i s-a stricat vederea și a murit, deci și-a primit pedeapsa cuvenită. Cel care descoperise furtul vițelului, a povestit apoi și împrejurările. Stăteau peste drum de o cârciumă și într-o seară s-au îmbătat primarul, viceprimarul, doi jandarmi, doi pădurari. Acești domni discutau despre furtul animalului, cum și unde să-l trimită pentru a nu fi prins. Cineva de peste gard i-a auzit, un sătean sărac, care, însă, nu îndrăznește să meargă ca martor împotriva celor care dețineau puterea în sat.

Postul trebuia ținut secret, fiindcă dacă afla persoana pentru care se ținea postul, nu mai avea efect, dimpotrivă era de ajuns dacă cel vizat aduna din curte șapte așchii și le ducea în biserică, pentru ca blestemul cerut în timpul postului să treacă pe cel care postea pentru răul celuilalt. Am ținut în secret că mama noastră ținea post, nimeni n-ar fi reușit să scoată de la noi acest secret. Eu aveam pe atunci 14 ani, sora mea 17 ani, atunci a confirmat și repede au mărit-o să scape zestrea de licitație“.

Slujba

La o înmormântare, mortul trebuia transportat prin curtea unui om, pentru a nu ocoli, dar omul nu le-a dat voie să treacă cu coșciugul prin curte. A venit o vreme rea, tuna și fulgera. Cei care duceau coșciugul l-au pus jos în fața porții și s-au întors la biserică să se roage, pentru ca respectivul să-și piardă mințile fiindcă a oprit cortegiul funerar în fața porții sale. Rezultatul slujbei a fost că într-adevăr omul acela și-a pierdut mințile.

În puterea slujbei sătenii cred și astăzi.

A da de băut cuiva cu intenții rele

Și aceasta era un fel de otrăvire, dar aceste practici niciodată nu au fost pedepsite, deoarece nu puteau fi dovedite.

Vrăjitoarele

Erau bătrâne, multe la număr, care se pricepeau foarte bine la făcături, la boscoane, fiind considerate vrăjitoare. Într-o seară femeile mergeau acasă târziu de la șezătoare. Pe drumul întunecos înaintea lor mergea o bătrână. Unele dintre femei spuneau că au mătură și dacă reușesc să facă nouă pași exact pe urmele ei, vor vedea coada vrăjitoarei. Dar niciodată nu au reușit să calce exact pe urmele ei și astfel niciodată nu au reușit să vadă coada. Atunci fiecare fatucă credea în existența vrăjitoarelor. Într-o vreme, în sat se vorbea că femeile bătrâne sunt vrăjitoare, mai ales acele bătrâne cocoșate și care mergeau în baston.

Marfa dracului

Mulți povesteau în sat că noaptea se făcea gălăgie în pod. Credeau că era dracul în persoană. Dacă cineva își lua inima-n dinți și se suia cu un lămpaș în pod, nu vedea nimic. Când se culcau, din nou se auzeau pașii cuiva sau gălăgie. Cu adevărat era lucrul dracului, era ceva necurat. Până la urmă s-au enervat și s-au așezat la pândă. Nu au văzut decât câțiva șobolani mari mărșăluind, căutând de mâncare. Deci nu era dracul.

Deocheatul

În credința populară, poate deochea acea persoană la care sprânceana este o linie continuă. Pot fi deocheați și bebeluși. De aceea, mamele rrome desenau pe fruntea copilului o cruce cu cărbune înainte de a-l scoate la plimbare. Fetele frumoase ale satului își ridicau colțul la poală și cu acesta în mână își făceau cruce. Așa se păzeau de deocheat.

Deocheatul putea fi vindecat prin stingere de cărbune. În sat doar câteva femei se pricepeau la acest lucru.

Dacă cuiva i se făcea rău subit, îl dureau capul, avea grețuri, după credința populară, acesta era deocheat. El mergea la o femeie pricepută care arunca într-o cană de apă bucăți de cărbune, pe rând, iar între timp în sinea ei se ruga. Trebuiau aruncate nouă bucăți de cărbune și dacă acestea sfârâiau, într-adevăr persoana respectivă era deocheată. Dacă două bucăți coborau la fundul câinii, a fost deocheat de o femeie, dacă coborau mai multe, atunci a fost un bărbat. Bărbatul sau femeia trebuia să bea din acel lichid în care s-au stins cărbuni, iar după aceea se făcea cruce pe frunte, pe piept, în palmă și în talpa piciorului.

Dacă nu se făcea bine, atunci se apela la turnarea de cositor. Cositorul topit și fierbinte îl turnau în apă și după răcire, din cositor apărea o figură. Pe baza acestui clișeu se afla cine l-a deocheat. La turnarea cositorului și la stingerea cărbunilor se pricepeau doar două femei din tot satul. Stingerea cărbunelui este folosită și azi cu rezultate bune. Descântecul nu trebuie spus nimănui pentru că altfel nu mai are efect.

Ciuma - un fel de animal

Noaptea, când tinerii mergeau acasă de la petrecere, auzeau de multe ori zgomot pe luncă. Ei erau speriați foarte tare și încercau să afle sursa zgomotului. N-au văzut decât două mâțe care mieunau amarnic.

O femeie rroma spunea că ciuma de multe ori împletea coama calului lor. Potrivit credinței populare dacă o persoană este atacată de ciumă, părul acesteia rămâne ciufulit pe veci și nu-l poate descâlci. Rromii au fost cei care au aflat că de fapt ciuma este un animal, un fel de nevăstuică.

Stațiile - strigoi

La șezători, de multe ori rromii povesteau despre strigoi, fantome care se plimbau prin cimitir și tuturilor le era frică.

Drumul principal din sat, care făcea legătura dintre sat și pădure sau pășune șerpuiește pe lângă cimitir. O scurtătură trece chiar prin cimitir. Multora și acum le e frică să meargă pe lângă mormântul celor dragi. Din această cauză ocolesc cimitirul.

Mai demult, când rromii veneau la pârâul satului sau la moară, cu câte o mierță de grâu sau porumb, ori la cerșit, treceau pe scurtătură ca să ajungă la destinație. Multe femei care treceau pe lângă cimitir, de frică ce le era, ca să prindă curaj, ziceau cu voce tare: *Ce bine vă odihniți voi aici. A primit răspuns de la ciobanul satului care se odihnea sub umbra unei tufe. Hai să te odihnești și tu*, spuse ciobanul. Femeia s-a speriat, a aruncat sacul și a fugit repede acasă.

De alți strigoi nu se vorbește în sat, dar oamenii cred în spiritul morților care îi vizitează pe cei dragi. După înmormântare, o săptămână nu se stinge lumina care era pe

catalfalcul mortului. Așa se zice că lumina alungă strigoi, fantomele. Dacă este pană de curent aprind lămpașul.

Așa se luminează de altfel și azi în cinstea morților nu numai pentru alungarea fantomelor.

În perioada dintre cele două războaie mondiale a înflorit moda practicilor care vindecau. Cei care se ocupau de așa ceva puteau foarte bine șantaja pe cei naivi și creduli. Astfel, putem vorbi de o boală a copiilor pe care ei au numit-o Ebac. De această boala s-a ocupat și o cunoștea cel mai bine moașa satului. La copiii mici ea se manifestă la mers, copilul de un an și jumătate, chiar și doi nu putea merge în picioare. Atunci moașa satului le sfătuia pe femei să meargă pe insulița dintre cele două ape, dar nici la dus, nici la întors să nu vorbească cu nimeni, nici măcar să nu-l salute. Acolo să caute feriga de care are ea nevoie. Când se întorcea femeia cu feriga la moașă, aceasta lua copiii, îi dezbrăca în pielea goală și îi puneă pe vârful bălegarului. Deasupra capului trebuia ținut un ciur de piele, cu două bucăți de darac puse de-a curmezișul și prin acesta turna pe capul copilului fiertura făcută în prealabil. Trei oale de lut afumate erau umplute cu fiertura respectivă. Feriga era folosită pe post de evantai, pentru a face vânt. Această practică femeia rroma o repeta de trei ori la fiecare copil, iar copiii, după un scurt timp, mergeau în picioare. Drept răsplată moașa cerea bani sau alimente.

O altă întâmplare despre practicile de vindecare, o povestește tot o femeie rromă: o femeie de altă etnie nu putea să-și întarce băiatul, atunci femeia rroma i-a recomandat să coacă turte din laptele a nouă mame și să le amestece în mâncarea bebelușului. Mama de altă etnie a făcut exact ce a sfătuit-o femeia rromă, a pus pe o farfurie turtele la răcit, dar între timp a venit soțul femeii și le mâncase. Femeia a rămas uimită și foarte supărată pentru că nu mai avea cum să-și mai întarce pruncul. Dar turta, și așa a avut efect, fiindcă copilul nu a mai vrut să sugă.

Profeții, ghicitul în cărți

Cu așa ceva se ocupa numai o singură femeie rromă din sat, pe care o chema Lina. Foarte multe din profețiile ei s-au adevărit pe parcursul anilor. Ea era cea mai cunoscută ghicitoare de pe Valea Mureșului Superior. Fata sa i-a moștenit harul ghicitului. A profețit, a prezis câteodată lucruri de neînchipuit, care până la urmă s-au adevărit. Tinerii au fost cei care au mers la ea ca să le ghicească din cărți. Putea să prezică doritorilor cine-i va fi soț sau soție și nu greșea niciodată. Fetele din acele timpuri și-o aminteau totdeauna pe mătușa Lina.

O fată din sat avea 13 ani când femeia rroma i-a zis să-și coasă în colțul poalei o rădăcină de la o plantă, pe care ea o numea rădăcina dragostei și toți băieții numai pe ea o vor iubi. Fata a primit de la ea rădăcina respectivă. Fata a procedat exact cum i-a indicat ghicitoare. Mergea foarte mândră la dans, cânta, dansa în continuu. A și avut efect deoarece câte trei-patru băieți alergau după ea. Lina a prezis și o crimă. La ei în sat era un om înalt, bine făcut și puternic, căruia nu îi era frică de nimeni. În 1945 mergea cu marfă la Rapa și de acolo pe jos la Șacal. Ajungând pe pășune un rrom l-a omorât ca să-l deposedeze de bocanci. Când a fost găsit, românul încă trăia și a spus oamenilor cine l-a omorât. Cei care l-au găsit știau cine-i făptașul și ce se va întâmpla chiar înaintea evenimentului de la ghicitoare.

Bărbatul Linei lucra pe la străini, numai la sfârșit de săptămână venea acasă. O dată Lina i-a spus: Nu mai umbla la alte femei fiindcă în scurt timp vei muri pentru o femeie. L-au și prins pe respectivul la o femeie unde l-au tăiat și a murit. Mătușa Linei avea un singur băiat, Dani, care a furat o statuie din sat, adică a scos-o de pe pedestal și a aruncat-o în râul Mureș. Lina i-a prezis că această faptă îi va aduce sfârșitul și că se va îneca în Mureș. La inundațiile din 1970 a fost singura victimă din sat. De când a murit Lina, satul nu mai are ghicitoare. Cei care vor să-și știe viitorul, merg și acum fiindcă credința în preziceri este foarte mare, la nevasta lui Dani, care deși nu este ghicitoare, a înfăptuit câteva lucruri miraculoase.

Unei familii din sat li s-a îmbolnăvit porcul. A mers la ei soția lui Dani, le-a dus apă din Mureș. Dacă aduci apa pentru înfăptuirea minunilor nu ai voie nici la mers, nici la întors să vorbești cu nimeni, de aici îi vine și denumirea de apă tăcută. Acea apă a turnat-o pe câine și a zis. Dacă până a doua zi moare câinele, porcul se va face bine. Dacă nu, atunci porcul trebuie tăiat. A doua zi dimineață, câinele era mort și porcul însănătoșit.

SALVAȚI COPIII ȘI RESPECTAREA DREPTURILOR COPIILOR RROMI

Rromii – o problemă națională și europeană?

În ultimii ani asistăm la numeroase luări de poziții, dezbateri pro și contra, exacerbări sau minimalizări, susținute cu patos, reticență sau, «la rece» în legătură cu situația rromilor.

Cum au ajuns rromii în centrul atenției? De ce Uniunea Europeană acordă atâta interes situației lor?

Ca orice minoritate, trebuie să se bucure de toate drepturile înscrise în documentele internaționale. Faptul că rromii constituie minoritatea etnică cea mai defavorizată și discriminată este recunoscut la nivel internațional. O serie de reglementări emane de organisme internaționale vin în sprijinul ameliorării situației lor. Se acordă fonduri importante în acest scop, dar primordială este voința politică a fiecărui stat în parte de a lua măsurile necesare pentru ca rromii să depășească starea în care se găsesc în prezent.

Și în România s-au făcut pași importanți pentru formularea unor programe guvernamentale menite să îmbunătățească situația grupurilor dezavantajate, inclusiv prin aprobarea unei Strategii naționale în această direcție (Hotărârea Guvernului nr. 430/25.04.2001). Aplicarea acestora, însă, nu se realizează în cele mai bune condiții, finanțarea programelor este insuficientă, implicarea comunității este aproape inexistentă iar rromii înșiși rămân mai mult pasivi când este vorba de schimbări în viața lor.

Ameliorarea situației rromilor este o prioritate în contextul procesului de aderare a României la Uniunea Europeană. De aceea, i se acordă o atenție deosebită nu numai de către autoritățile statului, ci și de către societatea civilă, în general.

Implicarea Organizației Salvați Copiii în activități dedicate special copiilor rromi a debutat în 1998, când a organizat la București Seminarul internațional *Copiii rromi în Europa*, cu participarea reprezentanților unor instituții și organizații neguvernamentale rrome și ne-rrome din 17 țări.

Cu această ocazie participanții au adoptat un Plan European de măsuri în favoarea copiilor rromi, pe baza căruia trebuiau elaborate Planuri naționale.

Pe baza unei largi consultări, în cadrul unui seminar tehnic, în 1999 acest Plan a fost elaborat în România și transmis autorităților pentru a fi inclus în Strategia națională pentru minoritatea rromă. Deși nu a fost preluat ca atare, idei și recomandări din Planul Național de Acțiune în favoarea copiilor rromi se regăsesc în Strategia Guvernului.

Începând din 1999 Salvați Copiii a inițiat numeroase proiecte urmărind trei direcții principale:

1. Schimbarea mentalității și atitudinii cadrelor didactice față de copiii rromi

În acest sens, din 1999 până în 2003 au fost organizate 14 cursuri de informare/formare la care au participat aproape 400 persoane – educatori, învățători, profesori, directori de școli și inspecți pentru educația copiilor rromi din întreaga țară.

Cursurile au oferit informații privind drepturile copilului, istoria și tradițiile rromilor, noțiuni de educație multiculturală, jocuri și exerciții aplicative pentru modul de lucru cu familiile rrome.

Scopul acestei pregătiri a fost eliminarea discriminării copiilor rromi în școli și grădinițe, conștientizarea de către cadrele didactice a nevoii de atenție specială pentru copiii rromi, atragerea și menținerea acestora la procesul instructiv-educativ.

Din chestionarele de evaluare transmise de cadrele didactice reiese că s-au obținut unele rezultate, dar se simte nevoia de mai multe materiale documentare la dispoziția acestora și împletirea educației cu un ajutor material pentru familiile dezavantajate. De asemenea, acolo unde profesorii au început, cu destulă timiditate, să exerseze o educație multiculturală, s-a observat un real interes al elevilor atât rromi cât și ne-rromi.

2. Sprijinirea accesului la educație pre-școlară și școlară a copiilor rromi

O atenție deosebită s-a acordat pregătirii preșcolare a copiilor rromi. Fie datorită lipsurilor materiale, fie din neglijență sau comoditate, majoritatea părinților rromi nu își trimit copiii la grădinițe, mai ales în anul pregătitor. În cele 9 grădinițe în care Salvați Copiii a implementat proiecte, în județele Mureș, Dmbovița, Argeș, Dolj și Galați, situația s-a schimbat. Unele clădiri au fost renovate, au fost dotate cu mobilier, jocuri didactice, jucării, rechizite și în câteva locuri s-a asigurat și o gustare pentru copii. Cererile de admitere la grădinițe au depășit capacitatea acestora, iar programul intensiv asigurat copiilor și-a arătat roadele în clasa I-a, când copiii rromi, astfel pregătiți, s-au încadrat ușor în disciplina școlară, au obținut rezultate foarte bune la învățătură iar absentismul a scăzut simțitor. Copiii rromi au pornit în viața de școlar pe baze egale de cunoștințe cu ceilalți copii.

La rândul lor, cele 4 școli incluse în proiectele Salvați Copiii au primit calculatoare și imprimante, cărți și rechizite școlare pentru copiii defavorizați, aceștia au beneficiat de cursuri gratuite de inițiere pe calculator și au fost antrenați la activități comune în care au avut ocazia să-și valorifice tradițiile și talentele. Cadrele didactice au oferit consiliere părinților rromi, sprijinite de mediatorii școlari de aceeași etnie și au atras familiile la activitățile extrașcolare. Stabilindu-se un climat mai bun de cooperare între școală și familie, copiii au avut de câștigat fiind trimiși la școală chiar de către părinți. Rezultatele de la sfârșitul anului au fost mai bune, mulți copii rromi de clasa a VIII-a trecând cu succes examenul de capacitate, unii reușind să intre la licee, prin examen de admitere.

3. Educația copiilor pentru democrație, toleranță și nediscriminare

Pornind de la ideea că mintea copilului încă nu este influențată negativ de prejudecățile adulților, Salvați Copiii a inițiat o serie de activități care să aducă împreună copii de etnii diferite. Astfel au fost organizate în mai multe școli din 10 județe (și acțiunea continuă) întâlniri de dezbateri ale copiilor în cadrul cărora aceștia au avut ocazia să se cunoască mai bine, să înțeleagă specificul cultural al fiecăruia, să învețe să accepte și să respecte diversitatea. În vacanțele de vară, acești copii au avut posibilitatea să petreacă între 4 și 10 zile în tabere de democrație și creativitate, unde au lucrat în ateliere de creație literară și plastică, de cunoaștere a drepturilor copilului, s-au jucat și s-au distrat împreună. În tabăra de la Stoenești, în 2001, copiii au redactat *Revista taberei*, lucrările participanților din taberele organizate în 2002 reprezintă conținutul unei broșuri intitulată *Toleranța artei*, iar participanții din tabere de din 2003 au scris o revistă a taberelor intitulată *Toți suntem copii!*

Pe durata acestor activități comune, copiii de etnii diferite au demonstrat că ideile de democrație, drepturi egale și nediscriminare le sunt mai aproape decât adulților, între ei domnind armonia și înțelegerea, putând astfel da un exemplu adulților. La rândul lor, cadrele didactice prezente în tabere, eliberate de strictețea regulamentelor școlare, au fost apropiate de copii, buni prieteni și sfătuitori ai acestora.

Materiale publicate:

1. Raportul seminarului internațional *Copiii rromi în Europa*
2. Studiul *Copiii rromi din România*
3. Filmul documentar *Șanse egale?*
4. Broșura *Sănătatea în familia de rromi*
5. Broșura *Rromanipen-ul (rromani dharm) și mistica familiei – Familia tradițională în comunitățile de rromi din arealul românesc (autor Delia Grigore)*
6. Broșura *Toleranța Artei*
7. Pliantul *Educația – garanția unui viitor mai bun pentru copiii rromi*
8. Pliantul *Educația preșcolară pentru copiii rromi*

Miralena Mamina
Coordonator Program

Foreword

A people is different from the other by the traditions that characterize its way of living and thinking. They are its emblem and pride. Even if the society's evolution influences these traditions, changes them, they remain in the people's collective memory as a landmark of their worth, recognition and identity. Many developed nations regret having lost their traditions annihilated by civilization and attempt to refresh them, and the numberless periodically organized folk festivals stand as a proof for that.

The Roma, a people with no own state or government to protect them, have survived for centuries because of the almost intact preservation of their traditions. Even nowadays, in the XXIst century, the approximately 8,000,000 Roma who live in Europe represent a distinct people with its own rules and laws among which their mobility, the state of incessant search for a place that should provide them a better life, is, we think, that main feature that, otherwise, grants them the status of a trans-national people.

The numberless subdivisions of the Roma ethnic minority contribute to the European cultural wealth with as many traditions. However, the Roma themselves feel the change, the need to adapt to the modern life.

The Roma in Romania are not an exception. There are groups that, giving up old customs, gradually start to be in line with the majority, adopt a way of life similar to the majority, but there are also conservative families who wish to preserve the ancient traditions.

With all respect and admiration for the way the Roma have managed to survive the hardships of times, for their troubled history, we would like to highlight that part of these traditions affect the child and, in some cases, deprive him/her of his/her fundamental rights: education, the right to express their opinion, develop, accomplish themselves. Even if it had its reasons in the ancient times, marriage at the age of childhood – actually practiced by other peoples centuries ago – represents an obstacle for the development and formation of children.

We trust that, by facilitating the access to education to all Roma children and youngsters, these traditions will change to the welfare of the young generations.

The implementation of promotion campaigns for the education of parents, for the awareness of the risks that these traditions represent as to the children's health, may contribute to the change of these mentalities. However, time and will are needed.

Our presentation of the traditions of several from those more than 40 categories of the Roma living in Romania – the subject matter of this paper – wishes to be a proof of our respect and appreciation and a contribution to better knowing and understanding the Roma people. As we have already said before, some traditions will disappear; others will change but will still remain part of the Roma history and culture that the young should remember.

The authors of these presentations are part of the peoples they have provided us information about. Aware of the diversity of families and customs, they have restrained to certain areas or towns.

We are certain that the treasure of the Roma culture, of the philosophy of this people is much richer than what we can humbly include in this brochure; also, there are many other authors who wish to have their own contribution to its preservation. This is only a beginning; the continuation is open to everyone.

Gabriela Alexandrescu

Executive President

Salvați Copiii / Save the Children Romania

General Presentation of the Roma Bear Tamers' Branch

The Bear Roma represent a significant number within the category of settled Roma, and their settling took place many centuries ago.

Most of them did their job in the precincts of their towns, near the noblemen's households or monasteries or at the king's court. That is why they are called (in some parts of the country) Roma *vătrași* or Roma sticking to the precincts of the town. There were also other groups of Roma *vătrași*, but as the assimilation of some was very advanced, they even forgot the Roma language, and they were the so – called "kaštalé". There are comparatively big differences between the Roma Bear Tamers and "kaštalé" in the terms of the preservation of their traditions, culture and history of the Roma civilization. Otherwise, there are quite obvious distinctions between the Roma Bear Tamers and other Roma categories, such as the Coppersmiths (Caldarari) in what concerns the preservation of traditions, customs and folklore etc. (with the Coppersmiths, these aspects have been better preserved as they lived in the 70's and the 80's on a non-settled basis and "closed within their caste").

The Roma Bear Tamers got directly in touch with the majority non-Roma population, therefore they lost quite a few customs, traditions, cultural and educational elements typical of the Roma ethnic minority, assimilating a series of civilization elements, cultural traditions, customs characteristic of the non-Roma population beside whom they lead they lives (acculturation). Despite all these, a series of elements of their own culture, traditions and civilization has stayed unchanged for centuries.

As to their traditional crafts, many Roma Bear Tamers were musicians, and many of them would practice and still do other traditional trades. They are: comb makers - *pieptănari* (they would manufacture combs and other items made of animal bones or horns); cast – iron kettle makers (they would work with metals, have small iron foundries and make cast – iron kettles, pots and pans); street merchants who usually sold products they themselves had made, in fairs and boroughs (in time they started to sell products others had made); healers (they used medicine herbs that they prepared in a way only they knew in combinations with various chants and massages similar to the press puncture practiced by the peoples in the Far East); street artists (circus people) who would act usually in boroughs and fairs.

Ursarii are one of the Roma groups (besides may others) who could earn their living.

Where does the name *ursari* come from?

An answer would be that the Roma having the gift of music were often requested by circus people to tame bears. The bear cub was brought from the wild and set to stand on live coals while the fiddler would play his instrument. After a while the coals were removed and there remained only the fiddler and his music, which made the bear, move as if on live coals. This was the taming and after it, the circus man and the fiddler would

give small shows in various places, fairs and boroughs raising the money or getting the products they needed to live on. The group accompanied by the bear was given the name of the Bear Tamers' group. In order to make the show bigger and more attractive they added this taming number dancers and singers. Some viewers started to appreciate the interpretation of the fiddlers whom they requested separately to perform at various parties. Thus, the fiddlers had the opportunity to earn their living by providing services to the various categories of population without accompanying the circus.

The Roma who practiced other traditional crafts set their workshops near the group of Bear Tamers. They were called Bear Tamers as well. A justification of this idea lies in the fact that in the towns where there were bear taming and fiddle playing Roma, there were also Bear Tamers of other crafts (kettle makers, merchants, healers etc.) and they all spoke the same dialect.

Subdivisions

The Bear Tamers are divided into guilds and they would have the name of the craft they practiced: fiddlers (musicians); comb makers; healers and / or wizards; kettle makers; silver- and gold-smiths (they would make silver and gold jewelry) etc.

The Bear Tamers are generally warm, peaceful, friendly and helping people. They love singing and dancing. They live on good terms with the other ethnic minorities. The musicians make up, as a Coppersmith colleague of mine would say, the "Roma aristocracy", they are not rich, but their behavior and civilization make them appreciated by society. The musician passionately sings and plays his instrument with generosity and respect to the "music consumer", and his voice carries the joy and sorrow of the listener. I would like to give a brief example of the lyrics on musicians: „Fiddler, play my sorrow and my longing“; „Gypsy, sing to me the song of the woman I once loved“; „Fiddler, you have soothed my heart with you fiddle“ etc.

Spreading

There are Bear Tamers in all Romanian counties. In Moldavia, in comparison to the rest of the country, the percentage of the Bear Tamers is higher than of the other groups. For instance, in the county of Bacău, villages such as Bacioi in the commune of Corbasca; Pădureni in the commune of Berești Bistrita; Basca in the commune of Berzunți; Rădoaia in the commune of Parava; Temelia in the commune of Gura Văii; the commune of Valea Seacă; Prăjoaia in the commune of Livezi; Serbești in Saucești; the commune of Doftena; the commune of Asau, the commune of Podu Turcului; the commune of Pancești; towns such as: Buhuși; Bacău; Târgu Ocna; Dărmănești; Moinești; Onești; Comănești, are but few of the towns where Roma Bear Tamers live. In these towns and others in the county of Bacău groups of Roma other than the Bear Tamers live as well.

A real number of the Roma or the Bear Tamer population in Romania cannot be indicated, as the Roma do not generally want to state they belong to an ethnic minority that is blamed for the most behavioral shortcomings. There is no sufficient education in the spirit of the identity and belonging in relation to an ethnic. In the latest years, the existing and emerging Roma elite has been endeavoring to educate the spirit of belonging to such a controversial ethnic, of identification of the culture, tradition and

history of this population. Results have started to appear, less and less young people are studying in various schools on vacancies assigned by the Ministry of Education, Research and Youth within the steps taken for the Roma, increasingly more Romanian citizens declare their belonging to the Roma ethnic minority, and, though there are specific differences, there are unity, peaceful relations and mutual tolerance. In the above – mentioned towns and villages there were and still are orchestras or folk bands well reputed in Romania and abroad. Well-known musicians are requested to play at parties by the non-Roma population. No party has charm enough unless ”sprinkled“ with good wine and the soft sounds of the fiddles of the fiddle – playing bear taming Roma. This is the case of the other counties of Moldavia and Basarabia, where famous Roma musicians make vibrant the Romanian and Roma singing and dancing, both at home and abroad.

If there are still musicians, and the parents still pass to their children the craft of singing and playing, it is not the same with the other traditional crafts such making animal bone- and horn- jewels, cast – iron kettle, pot and pan casting, making silver and gold jewels and other things. These trades are extinct as the products we were speaking about are now made on an industrial basis by small or medium businesses. One cannot but remember the worthy iron casters craftsmen in Toflea, the county of Galați, where very few Roma still know and practice this craft. It seems that the fiddle - playing craft will gradually stop being transmitted from generation to generation as the fiddlers’ place is taken by sophisticated electronic devices that make music. One may also notice a decrease of the younger generations’ interest in the authentic popular fiddle music and there is a threat that the authentic feature of the popular fiddle music may eventually disappear.

The Family

The Bear Tamer Roma family is usually made up of parents (father and mother) and children. In the past (even after the Second World War), the two spouses did not make their marriage legitimate in most cases, they would live together consensually. Starting with the 60’s the bear taming Roma started to get married legitimately. Even if they did live together at young ages, 14-15, when they turned 18, they would go to the Civil Office to legitimize their marriage. In most Roma BEAR Tamers’ communities, at present, the marriage is no longer contracted at young ages, the youngsters are already included in training and education processes at various levels and consequently they postpone the marriage till reasonable ages after they complete their studies. Generally speaking, a Bear Tamer boy could get married at 14-15 years old if at that age he had proved that he was able to provide for his future family, that he knew to play an instrument well, and if he already had played at weddings, baptisms, balls or other parties where money could be earned from. (Generally a boy started playing at the age of 8 to 13). If he got older and had not acquired the skill to play an instrument, the other children of his age would ignore him and call him „*ghiogares*“ or “*buccios*“. These „*ghiogares*“ or „*buccios*“ could not even think about competing against a young musician and propose to a well – off musician’s daughter. Most of the times they would seek their fortunes in other Roma communities among spoon maker Roma or *kastalé* who were poorer.

The spouses could not even reckon about not having at least 3-4 children and generally they wanted boys. The children generally lived with their parents, then, when the girls got married, they would leave to their parents' -in-law house. When the boys got married, they lived with the rest of the family until they could build their own place. The daughter-in-law became a family member with rights and duties equal to the other children of the family. The mother-in-law settled what activities the daughter-in-law would do, who took over most of the domestic duties. The mother-in-law boasted about having a beautiful and laborious daughter-in-law and that her son deserved such a wife as he was the best lad in the community. The money earned by the son (and all the members of the family) was administered by the father. The entire family would make sacrifices to support the son who got married so that he could build his house near the parents' house. After the young family had moved to their own house, the son became the head of his family in his own right. The wife started looking after her own household more, but did not forget the obligation to keep helping her mother-in-law. The other sons of the family did the same way as the first one to get married. The last of them no longer built a house as he would stay and live together with his parents, and, after they had died, this son would remain the sole heir and the others would not object to it. The eldest daughter-in-law is considered the most authoritative person after the mother-in-law, she takes care of the her daughters-in-law and her sisters-in-law who hadn't married yet, helps maintaining the order in the parents' house, takes care of her spouse's sisters keep their virtue untouched and not do anything that would stain the honor of her husband's family. There are no disputes among the newly formed families. However, if there is one, the father is the authority who imposed the cessation of any conflicts. With the Roma in general, and the Bear Tamers in particular, the parents love their children very much. In their turn, the children love their parents with enormous love. To the Bear Tamer children the mother is a real cult. The most significant oath is "*te merel mi daõrri*" („let it be that my dear mother die if...“). Also the brothers love one another very much. As a rule, all members of the family take oaths as „*te merel mo phralorro (mi phenorri)*!“ („Let it be that my little brother or my little sister die if...“).

In a Bear Tamer family, the most important figure is the father who is considered the person to bring luck to the family, the breadwinner; he makes sure the family is at peace. Any other member of the family and nothing else, not even a handkerchief is washed in the bowl cannot use the bowl where the father washes his face and head. The wife says about this bowl: „*te owel kuràtužo, te n-a mai thowel pes nikhon anθ-e lesthe ka-aś- te na lel e baxt me romesqiri*!“ („let it be clean, no one else wash in it lest they should take my husband's good fortune!“). The mother in a Bear Tamer family boasts in the community and often says that „*mo rrom si baxtalo thaj lowalo!*!“ („My husband is lucky and wealthy!“). The father consults the family as to any issue, and, following the discussions, the final decision is the father's, and from that moment on no one in the family objects to it and it is implemented.

The father sees that his sons learn to play an instrument (or, as the case may be, learn the father's traditional craft). As a rule, the children's wish was also taken into account when it came to choosing the instrument, but in most cases the father decided that the child should play the instruments he did not have in the band that was named after him. He would strictly save any money to buy the best instrument for his son(s).

Among the first thing taught by the father to the son was (and still is) the following: the respect for the musician craft (the son was supposed to take care of the instrument with his life; not to give it to any one else as he may lose the good fortune he has); to respect the "music consumer" firstly by enhancing his repertoire (generally, a musician was not supposed to say he did not know a requested); to permanently improve the performing technique (at a party it is enough that one single listener knows the piece, that is why the player should not impair the quality of the performance); to behave in an elegant and tidy manner in terms of clothing, language and the conversation he has with the listeners; to interpret the pieces clearly, observe the melody and never use too much *appoggiatura*. When he is deemed to have sufficiently trained, he will be taken with the other members of the band to play along. When he returns from the party the following day, the mother takes the money earned for the work he's done and passes them through the ashes („*šperla "or „učhar"*“) in the hearth saying „*te os lowalo te anes parades tar-o bašaimates sode učhar e si anthe ke vâtra!*“(„May you have money and bring it from the party as much as the ashes in the hearth“).

It is the mother the one to see that the girls learn to do the laundry, cook, clean the house since their young age of childhood (6-7 years old). To the girl in a musician's family taking care of the future husband (in terms of clothing) is an actual ritual that she practices by taking care of her brothers („*mo phral 3al k-o bašaipe urŭvdo kurâtužo sar ekh pahâros* “- „my brother goes playing dressed as clean as a glass“). The young musician from another family does not leave unnoticed this detail and he thinks the simple thought that „if she takes care of her brothers to be clean when going playing, she will taken even more care to see to her husband's clothes when she is his wife“, the girl will therefore have an extra point.

Generally, the young musicians in the various families are best friends; they work together, study together at times. Often a young man comes to his friend to learn a new song, but this is a mere pretext, he actually comes to see and get to know his friend's sister better.

The Child

When finding out from his wife that she is pregnant, though extremely happy, the young man is embarrassed to tell his parents that they will soon be grandparents. It is the mother-in-law's duty to ask the daughter-in-law questions about it. The daughter-in-law shyly tells her mother-in-law that she is pregnant. The mother's in – law first reaction is to wish her „*te owel baxtalo thaj te resel lautâres lâcho sar leskoro dad, thaj te ola chajorri te owel baxtali thaj te prandezel jekh čaworreça lâcho!*“(„May he be lucky and become a good musician like his father, and if it's a girl, let her be lucky and marry a good husband!“) – the mother-in-law is the first to wish the child well. The mother-in-law seeks the best timing to tell her husband about the great joy. He gathers the entire family and lets everybody know that soon his elder son will have a child, softly scolding him „*čaworana sas tuqe lazawo te phenes amenqe ke-s te owel-tut jekh kurdorro?*“(„You rascal, were you ashamed to tell us you will have a baby?“). The young man looks down and laughs stealthily. From this time on, the entire family is careful with the future mom. She is no longer let to fetch water from the well, weed not even in the garden, lift heavy objects, she is hardly let to cook for the entire family, but

is permanently accompanied by the youngest of her sisters- or brothers-in-law. In her turn, the daughter-in-law is supposed not to pass before her father-in-law, each time he shows up, she has to cover her belly with her arms. The younger daughters-in-law must do the same before the elder brother-in-law.

Until the 60's, the woman would give birth at home helped by a midwife. The entire family, especially the mother- and father-in-law would pray that she should have an easy birth and that the child should be a boy („*De Devla te uleol jekh čhaworro*“). The future father is extremely emotional and thinks of his wife and future child, the other brothers encourage him, cracking jokes to make him think some place else. He hopes he has a boy. After the baby has been born, the midwife, who is very respected by the community members, beseeches the young father to accept the child, no matter if it is a girl or a boy. If the child is a girl, she'll say: „you have a girl, she looks exactly like your mother!“ If it is a boy, she'll say: „your boy is so chubby, he looks exactly like you!“ In both cases, the young father enters the room where the wife gave birth to the “most handsome child in the world“ and kisses his wife and child, then gives everybody a drink. The young mother receives a special drink prepared by the midwife beforehand – brandy with honey.

Usually, if the baby is a boy, he is given his grandfather's name to perpetuate both his name and good fortune or the name of one of the father's brothers. Often, the Bear Tamer Roma family chooses Romanian names (Vasile, Ion, Mihai, Gheorghe etc.). Others choose the name of movie characters that are pronounced exactly as they are spelt (Pardailan, Manix, Bobi, Suraj, Piedone, Fantomas etc.). Others name their children after flowers or fruits (Merişor-Little Apple Tree, Vişinel – Little Sour Cherry Tree, Ghiocel – Snowdrop, Viorel – Little Violet Boy, Agurel – Little Mullberry Boy, Bhabalin etc.). They often name them after great instrument players such as Băluță, Prisada, Budală, Onoriu etc. If the baby is a girl, she is given the name of her grandmother on his father's side or that of her father's sisters. They may be Romanian names (Ileana, Maria, Ana etc.); or movie character names such as Suelen, Pamela, Samanta, Madona etc. At times capital city names are given: Sofia, Barcelona, Viena, Atena etc. Also there are name of flower and fruits such as: Lămâița - Little Lemon, Vişinica – Little Sour Cherry Tree, Alunica – Little Hazel Nut, Crenguța – Little Branch, Frăguța – Little Wild Strawberry, Mura – Blackberry etc.

Most Romanian Bear Tamer Roma are Orthodox, there are also Catholics, Pentecostals, Evangelists, Adventists etc. Most of them are very religious, strictly observe the religious holidays, go to church and are pious. Part of the Orthodox Bear Tamer Roma, generally the musicians, who are especially faithful: they believe in God, in the church, they fear God and the church, but they rarely enter a church.

In Moldova, in Bear Tamer Roma families, the baptism takes place as with other Orthodox people. After the child has been baptized in the church, the godparents bring the child wrapped in a piece of cloth called „*crişm*“ and keep it covered in it till the next day when they start bathing the child in the presence of several persons. Various objects are put in the bathing vessel that has certain significances: feathers to be easy-hearted all his/her life; money for wealth; sugar for sweetness, flower petals for charm etc. Beside the bathing vessel other objects are set, for instance a musical instrument if the baby is a boy or a grandmother's apron if the baby is a girl. The

godparents must wash the baby very well first to clean his/her sins away so that he/she should smell nicely when he / she grows up. After taking the child out of the bathing vessel, they hit him/her gently against the back of one of the people around (godmother, godfather, grandfather, grandmother, the mother's or father's sister or brother) so that the child should take after that person in his/her life (to be lucky, wealthy and healthy as the person he/she is hit against).

The godparents are chosen depending on the wealth of the child's parents. If the child's father is a famous and rich musician, then he'll want that his child's godparents should be of an equal status to his. Often the most wealthy Romanians in town express their wish to baptize the child of this young, talented and valuable Roma musician, committing to it even before after the child's birth, on the occasion of the various parties the child's father plays at. For the father and godfather this is a reason to be proud within the community: the father says „*Me kurdorres bolet-les o kutăres gažo, čel maj batvalo gažo!*“ („My child is to be baptized by the wealthiest Romanian in town!“), and the godfather says, „I am proud to be the godfather of that Roma musician in the community!“ If the child's family is poorer, the godfather will be a Roma as well or a poorer Romanian in town. In the Bear Tamer Roma families (and also in Roma musicians', silversmiths' and kettle makers' families), depending on the financial status of the family, the most famous musicians in the area or from other towns are brought to perform. The guests to the party bring gifts or money to the newly born and the child's mother. The relationship between the child's parents and godparents is a special one with the Bear Tamer Roma. The child's parents invite the „*kirve*“ („godparents“) on all occasions and treat them with the best things in the house. So do the child's godparents. In the poor Bear Tamer Roma families, the party is a mere meeting of a few women in the community, the men drink brandy and the women chat. Such a party is called „*culugos*“.

The child is taken care of by his/her mother and grandmother, and the entire family thinks this is a precious being and sees that he/she lacks nothing. He / she will be the center of attention until another child is born. Once the child turns one year old, the child's godparents and parents invite their closest friends to "hair and nail cut" (in other areas "the forehead hair cutting" or „*luarea din moț*“). Several objects and a heap of money are placed on a plate, then the child is urged to choose something off the plate; the future of this child is told depending on the object he/she has chosen. Very often the child chooses the money, that to everyone's enthusiasm it is settled that this child will be „*lowalo*“ („wealthy“). The Bear Tamer child is taught to be friendly and unprejudiced since his / her young age (that is probably why in the villages where there are Bear Tamer Roma and Romanians there are no conflicts).

The Marriage

From the very first years when he starts to get his own revenue from his own work (for instance, when he started to go with his father or the orchestra or band to various parties), the community starts to grant the Bear Tamer boy the deserved importance, as he is considered to have a future, a man who will have the means to provide for his future family. Following the example of those who already have a family, the young Bear Tamer Roma will do almost the same activities within the community to prove

everyone that he is able to choose his wife. Together with other boys of similar age, he will organize the dances (*hora*) and balls of the Roma in their town, they will also invite young people in the neighboring towns (they are said to be "*thol zokos khelipen sau balos!*" („organizers of the dance (*hora*) or ball!"). The Romanians in town usually participate as well in these parties and long-lasting friendships are made here between Roma and Romanians. The best orchestra in the area is brought in and the money is cashed only from the boys who come to dance or ball (it is a disgrace to ask the girls for money), it is almost all given to the orchestra and only a small part is used to cover the various organizational expenses. At times, instruments are brought in (sax, harmonica, drums, violin) and the ones who can play do it in turns. It is actually an opportunity to show the audience the performing value of the chosen instrument. The girls' mothers, who sit on chairs around the dance hall and hold their daughters' coats, may make the following comments "*başavel şukar o çaworro..., meritizel te kerel bālos!*" ("He plays well this boy, he deserves to be one of the organizers!") On the occasion of these dances or balls, the young people here may fall in love, then get friends with one another and eventually get married to one another. Beautiful girls are wooed by most of the boys, but it is the girl the one to decide who is the one.

At times, the parents have talks like: „*amala, me çaworresqe si lesqe drāgo ti çhajori, so phenes keras-amen kuskrea (xanamika)?*“ “ and the girl's father answers evasively: „*sar kamena o hurdore!*“ („My friend, my boy likes your daughter, how about becoming in-laws?“ The answer is „if the children wish that!“). This is not a commitment between the parents but rather an attempt to get to know the other's intentions. It is likely that in the past these talks between parents were decisive, but nowadays in most of the cases it is the young couple to be married the ones to decide. Love is mainly the basis of the marriage of the young Bear Tamers. There are rare marriages that are contracted based on economic interests. Often Romanian girls fall in love with Roma Bear Tamer musician and these are long-lasting marriages as both spouses make extra efforts to avoid conflicts that could be related to their belonging to different ethnic groups. Most of the times when two young people of different ethnic groups love each other and then get married, because of the ethnic prejudices, the two families may argue a lot, still the power of love is victor in almost all cases (Roma families argue a lot as well when it comes to marriage even when they belong to different Roma groups). There are rare cases of arranged marriages, but they do not last too long.

Once the young man has decided he likes a girl and wishes to marry her, his parents send the girl's parents a message that they would like to meet for preliminary talks. The same messenger transmits the message of the girl's parents consisting of the date and time the boy's parents can come and visit. The young man's parents and the young man visit the girl's family. They brink liquor, usually *țuică* (Romanian fruit brandy). They talk for hours about anything, except the marriage. Eventually the young man's father says: „*amala, tu n-a puçhes-man sosqe awileam?*“ (“My friend, aren't you going to ask me why we have come to visit you?“). The girl's father says: „*puchaw tut akana, sosqe awilen?*“ („I am doing it now, why are you here?“). Then, the young man's father starts telling all sorts of stories and tales and ends up asking the girl's hand for his son. The girl's father does the same, tells all sorts of stories he and

his wife have been through in their life, and finally he agrees. Now they set the date of the engagement and the wedding, they don't speak about financial matters at all. In the meantime the young people to be married say almost nothing.

The engagement is a joyous occasion and the closest relatives participate in it, an orchestra in brought in and party pieces, Roma music and dancing music are played. In the beginning it is only the women who dance. Later, men start dancing too. When the band has a break to eat, talks about the wedding start. The date and place are set, the godparents, what orchestra will play. To the end of the talks, the two families will decide what they will support their children with, usually the young man's family decides that in a relatively short while the newly weds shall have their own place, but for now they will live together with them. The girl's parents promise that, when the newly weds move in their place, they will buy the furniture. Then, the parents and the guests offer various gifts, from kitchen vessels to household appliances. Everyone is happy the families agreed with each other and they go on dancing.

The wedding generally takes place in the groom's yard and on this occasion the groom's father boasts about his household. In the 60's and 70's countryside weddings would take place at the village's community center. Today, many have their weddings at restaurants in their town or other towns.

The musicians' weddings are not different from the Romanian traditional weddings, and the explanation may be the influence exerted by the Roma musicians who would play at tens of Romanian weddings. The essential difference is the music that would be played at a Bear Tamer Roma wedding, for instance, in Moldova, rare *sarbe* with peculiar nuances are played, equally rare *hore*, more joyous *hore* ("the Russian" that is called in some villages „*baxtali*"= "the lucky one"), and the musicians do their best. These dances are danced in a circle and the dancers keep their arms around the other dancers' waists. Most Bear Tamers dance looking at their feet as if admiring how little steps they can take while dancing unlike the Romanians who keep their heads up when dancing. When the guests start eating, the orchestra will play several slow café pieces, Roma music, sentimental songs and jazz-like instrument music.

Generally, in a Bear Tamer wedding there are not too many witty wishes shouted. Sentimental songs are played when the bride is being dressed that most of times end up in tears. While dancing, they shout wishes taken from Romanian dances. Still, older people still know some Roma witty couplets such as: „*Haj rromale te khelas, te khelas tē bašauas*“, „*O pro plai ko zeleno, khelel biau rromano, haj mo rom si rom baro*“, „*khere san rrom choro, thaj ke krâšma rrom baro*“, „Twenty-five lei, the gypsies are drunk now“.

If the bride's father is a more famous musician than the groom's, then the young man will be accepted in his father-in-law's band, and the father-in-law will boast of it. Most of the time he supports his son-in-law to become the leader of the band. This status is aimed at by almost any Roma musician and one gets to become one if he is a good instrument player, has a pleasant voice and sings heartily. Once bandleader, he is the one to negotiate any transaction concerning the commitment of the band for various parties. When he is known and appreciated, the other Roma musicians in the area, will address him by calling him „*nene*“ – approx. "uncle" (not because he is older, but because he is the best in the area).

The Home

The Bear Tamers have their houses built in the architectural style of the area. Rarely does a Bear Tamer add various adornments different from the ones typical of the area. It is obvious that the Bear Tamer musicians who are requested to parties more often will have more money and have larger houses built consisting of more rooms and a court yard where they will have more other additional buildings. Still, most Roma musicians have small houses built. Most of the houses in villages are built of yellow clay mixed with wheat straw (rolls or adobe). Lately the Roma have started using building materials as well (bricks, voussoirs). Most of the bear taming Roma surround their houses with wooden fences. Many of them, however, don't have a fence at all.

Among their courtyard annexes, there is a summer kitchen where the daily meals are cooked, and they also have their meals here. In poorer households, this kitchen is a mere roof with no walls, and the oven and the range the food is cooked on are four wooden poles and a small platform where the hearth and the range are plus a tin chimney. In the summertime on the street where such improvised kitchens are various enticing smells mingle (the food cooked by the Bear Tamers' wives are sensational, they almost every day eat the „mas“ meat). Very few Bear Tamers build ovens for bread and sweet bread or twists, that is why they ask the Romanians in the area to allow them bake sweet bread, Easter sweet cream cheese cake, twists or bread on various holidays.

To have their house walls built, the Bear Tamers frequently employ Roma woodworkers in the area, and Romanian carpenters for the roofs, windows and doors. They rarely build their houses themselves.

Musician Bear Tamers' houses are generally tidy (many people enter a Roma musician's house to employ him for parties and it is but natural that the house should be permanently tidy and clean). Their women must know how to paint walls and dye. There is this saying in Roma musicians villages: „A girl's ready to get married if she knows how to paint walls and make polenta!“

Until the 60's, the Roma Bear Tamers would furniture their houses with beds and cupboards manufactured by the Romanian craftsmen in the area. The mattresses were manufactured of sackcloth stuffed with straw. The most difficult problem is to get the straw. The Roma Bear Tamers did not cultivate straw cereals and they would ask the straw from the Romanians (sometimes they would pay for the straw, but most of the times the Romanians would give it away). After the 60's, most Roma would buy their furniture from shops.

The Clothes

Younger women would wear lively colored skirts and blouses. The older they got, the darker their clothes. The skirts were pleated and long (the community would criticize the woman who wore a shorter skirt, and if she showed her ankles she was considered easy). She would wear an apron (*pestelka*), and always a scarf tied under her chin or at the back of her head. The Roma Bear Tamer woman's clothes had to look serious. She was really happy to be allowed to wear her husband's coat when she went somewhere. At holidays or parties their clothes would be very clean. The way a

Rromani musician's wife dressed proved how rich that musician was, therefore how appreciated he was for parties.

The Bear Tamers wore dark – colored suits, black, brown or gray. The Bear Tamers wore dark hats of such a shape that one would know it was a Bear Tamer's hat (they are not alike the Coppersmiths', the Ploughmen's or the so-called *Gabori* hats). The Roma musicians wore ties and white shirts all the time, no matter how hot it may have been outside when going to perform. They would take care they looked impeccable (for instance, their shoes were very shiny). The wardrobe of the poorest Roma musician includes a black suit and / or a white suit. At times they wore red or dark blue jackets. The best of them had at least one pair of white shoes.

The Traditional Crafts

Most Bear Tamers are *musicians*. Young Bear Tamer children are usually attracted to musical instruments. If one is given an instrument, he'll try to play something that may resemble a piece. Almost all Roma musicians play the drums, but few continue with this instrument. It helps a child remember the rhythms and measure. The father who is a musician will give the first lessons to his own child playing the instrument he has decided to play. Then, the child studies by himself, without being asked to, for hours and days. Each piece he learns, he'll play in all possible keys so that he could master it and be able to adapt to any orchestra he may have to play along with. With each piece, he'll try to insert a series of *appoggiatura* (the so-called "adornments"), and the piece will sound original and have its own personality. The predominant gender any "apprentice" approaches is Romanian folk music, and then he'll try other musical genders, such as Roma music, jazz etc.

During the latest twenty or thirty years, most Roma children who want to become musicians enlist with various schools such as music, art high schools, and even the conservatory. However, most of them will not join symphonic orchestras, but bands and restaurants orchestras.

Another significant thing that must be mentioned here is the fact that most young people will also sing their pieces. A Bear Tamer musician voice has something of a wailing, which the music consumer enjoys very much.

The *comb makers* manufacture all sorts of objects such as: combs, beads and earrings made of animal bones and horns, ram, bull, stag etc. horn hallstands, buttons and other items, animal bone and horn figurines etc. They have also the gift of manufacturing useful objects of other materials such as tin and wood. I knew a Bear Tamer in a town in Moldova who would manufacture Saxes of the brass of cymbals.

The *kettle makers* have their own iron cast foundries where they use the technology in the iron and steel works to make kettles, and extremely beautiful chandeliers for churches and church bells. They also manufacture various tools and instruments.

Both the comb maker and kettle maker craft are gradually extinct as the items they manufacture are produced on an industrial scale now.

Silver- and goldsmiths were often admired while working on various silver and gold jewels in their street workshops. They are gifted craftsmen, have improvised workshops, are equipped with a minimum of tools and can make beautiful jewels. The

Romanians who resorted to the services of such a craftsman noticed they were always serious and never made fools of themselves before clients. As there are much silver and gold workshops, the number of silver- and goldsmiths is constantly decreasing, and this is another traditional craft that is extinct.

The Traditional Art

The Bear Tamer Roma are specially gifted when it comes to music, „they have rhythm in their blood“. Most of them have learnt how to play an instrument without any studies in this respect. They often say they ”play by the ear“ or ”don’t play by the musical notes“. This is a half truth. No one may play a chord instrument if he does not have an ear for music or does not know that any sound made by a musical instrument is actually a musical note. From the very first lesson, the child is taught the first notions of rhythm, tone etc. In the latest 4-5 decades, Roma children study in specialized high schools, and increasing number of them study in the conservatory. Part of the graduates will start an instrument player career in professional symphonic or music hall orchestras. But most of them will work as free lancers. They’ll play in restaurants or various parties. After the Revolution, a lot of musicians emigrated to the west where they sing in the street, in cafes, restaurants or clubs. Few perform in concert halls, by those who are represented by various agents have successful shows, success which the articles of the western press have highlighted.

Until the 90’s, the best musicians were examined by a national certification board, and the certificate released by this board entitled the musician to be employed in professional orchestras or play in restaurants. Currently, in restaurants or parties there are only two musicians playing, an organ and a voice singer (computer music is used at most parties). There are still some ”music consumers“ who do not accept computer music as it resembles an artificial flower made of artificial materials.

These are facts that lead us to the conclusion that the number of traditional Roma musicians is continually decreasing. This is also the case of the orchestras in the 60’s and 70’s when violin, harmonica, sax and drum bands prevailed over the orchestra.

The Bear Tamer musicians usually dance rare *sarbe*, *hore*, and pieces that are predominant in the folklore of the area. For instance, in Moldova the dances are „*ruseasca*“ - ”the Russian“ and „*pe bătăi*“, in Muntenia „*geamparaua*“ and „*ca la Breaza*“ - ”the Breaza – like“. The dancers hold one another’s waists and their steps are very small. One will never see a Bear Tamer or a Bear Tamer woman who can’t dance or loses the beat, they all dance rather passionately.

The Bear Tamer Roma put on their cleanest clothes at parties, they have ties, vests and hats, and their shoes are shiny. The women also put on their cleanest and most elegant garments. They still wear headscarves they tie at the back of their heads. They have earrings and beads. Their dresses are long and not very colorful. They wear low-heeled boots or shoes that they polish well.

The Language / Dialect

The dialect that the Bear Tamers use is the **Bear Tamers’ dialect**. One may state that this dialect has used in the latest decades the most Romanian words in

comparison to other dialects. Older people still use original Roma words some of which can be found in other dialects as well. Here are a few examples: *žanzir* = chain, nowadays *lantos*; *vurdon* = wagon, nowadays *căruța*; *uleol* = he/she is born, nowadays *naștizél*; *bašno* = rooster, nowadays *kokòšos*; *papin* = gang, nowadays *giska*; *gošneali* = polenta, nowadays *manuliga*; *pèteardi* = steak, nowadays *friptura*; *buzni* = goat, nowadays *kapra*; *taxtaj* = glass, nowadays *pahâros*; etc.

In the area of the town of Roman there is a certain word of the informal speech that I haven't heard at other groups „*mori*“ some sort of „bre“ – ”hey, man“ of the popular Moldavian dialect (examples: „*șun mori!*“=“Hey man, listen!“; „*so kamés mori?*“=“What do you want, man?“ etc.).

There are certain distinctions between the Bear Tamers' dialect and the others. For instance, they say: „*men*“ instead of „*kor*“ for ”neck“, „*gošneali*“, instead of „*xewic*“ for ”polenta“, „*rukh*“ instead of „*kašt*“ or „*ambriin*“ for ”tree“, „*okowkha*“ instead of „*kadava*“, „*tam*“ instead of „*ja*“ or „*va*“ for ”yes“, „*ou*“ instead of „*vo*“ for ”he“, „*varo*“ instead of „*anro*“ or „*vanro*“ for ”egg“, „*miro*“ instead of „*mi*no“ for ”my/mine“, „*tu borizés rromanes*“ instead of the phrase „*tu des duma rromanes*“ or ”*tu vakâres rromanes*“ that translates ”you speak Roma“ etc.

The dictionaries, spelling books, and many other books in the Roma language that have come out in the last years by the prestigious philologist, Ph.D., Gheorghe Sarău, of the University of Bucharest or under his guidance, are structured in the international, standard Roma language. The methodological indications given by the authors in connection with teaching the Roma language contain advice from the teachers and professors teaching this discipline so that the students should get to know all the possibilities in the four dialects (the BEAR TAMERS', the CopperSmiths', Tinsmiths' and Carpathians') for the words that differ from a dialect to the other.

Many non-Roma (and sometimes Roma) think that the Roma language is but a spoken language, they do not think they could actually write this language. The fact that an impressive number of specialized works have come out proves the contrary.

To all readers of this paper I will put down the international Roma alphabet taken from the Preface of the Romanian – Roma Dictionary, Bucharest, the VANEMONDE Publishing House, 2003, author Professor Gheorghe Sarău.

Letter	The pronunciation of the letter	Remarks
a,,b,d,e,f,g,h,i,l,m,n,o,p,r,s,t,u,v,z	As in Romanian / English	
k	As a Romanian / English "c"	
c	As a Romanian "ț" / English "ts"	
kh	aspirated k (followed by an 'h' in pronunciation, without any break between "k" and "h")	
ph	aspirated p (followed by an 'h' in pronunciation, without any break between "k" and "h")	
th	aspirated t (followed by an 'h' in pronunciation, without any break between "k" and "h")	

rr	As a Romanian "r", but more vibrating and nasal	
w	Semi-consonant -w-, perceived as "u"	
x	As a rough „h“, pronounced as "ch" in German	
j	As a semi-vowel "i"	
ś	As "ș" in Romanian / "sh" in English	
ź	As the Romanian "j"	
3	As the Romanian "ge", "gi" (in some dialects it is pronounced j) / as in the English "garage"	
	As the Romanian "ce", "ci" and ç "ch" / as in the English for instance "chase"	
ć	As the Romanian "ce", "ci", but with aspirated "h". Depending on the dialect, it may be pronounced as a Romanian "ș" / English "sh"	
θ	In the singular it is the equivalent of the Romanian / English "t", if it follows "n", it is pronounced as the Romanian / English "d"	
ϕ	In the singular it is the equivalent of the Romanian? English "s", and if it follows the letter "n", it is pronounced as the Romanian "ț" / English "ts"	
q	In the singular, it is equivalent to the Romanian "c", and if it follows "n" it is pronounced "ț" like in Romanian / "ts" in English	
ã	Pronounced "ia"	
ë	Pronounced "ie"	
ĩ	Pronounced "ii"	
õ	Pronounced "io"	
ũ	Pronounced "iu"	

Details may be found in the above-mentioned work, and also in the *Roma Language Course*, author Professor Gheorghe Sarău, Dacia Publishing House, 2000.

Cultural Interferences

Unlike other Roma groups, the Bear Tamers are the category that has taken over a lot of elements from the majority population's culture (from the Romanian culture), but they have also allowed the majority population to borrow traditional, folklore and culture elements from them.

However, one cannot say that the Bear Tamers have been assimilated, they have been culturally different from the majority (which cannot be said about the spoon makes who don't even speak Rromani any longer).

The Roma Bear Tamers, and especially the musicians, dress (both women and men) as the Romanians.

The Roma popular music nourishes on Romanian music. In the villages of Moldova, the Roma dance *sârba*, *hora*, *bătuta* (which are all Romanian traditional dances) etc. In Muntenia or Dobrogea, they dance *geamparaua*. They enjoy the music of Oltenia and Banat very much.

The level of civilization of the Roma Bear Tamers is significantly close to that the majority population. Most of their children go to eight – grade schools, and many of them continue their studies. However, there are peripheral neighborhoods in cities where Roma Bear Tamers live who do not send their children to school (they usually say they don't have the money for it, and most of the children are kept at home to do various things like beg, trade on waste paper or ferrous and non-ferrous materials). In these families, practising one of the traditional crafts is completely out of the question. Various categories of Roma and Romanians live together in these areas, they have been rejected by society or have had problems with the law.

The majority population have taken over multiple cultural values from the Roma. When villagers meet for the Sunday dance (*hora*) in villages where there are Roma Bear Tamers as well, especially musicians, Romanian young people can be often seen dancing *sârbe*, *hore*, Russian *hore* and other dances of the Roma folklore.

Present General Outlook

I have used both past and present tense in this paper. The Roma Bear Tamers have preserved most of their cultural traditions, but many of them have also been influenced by the majority population's culture. Most Bear Tamers are significantly close to Romanians as far as their financial situation is concerned. The Roma Bear Tamers in the countryside are farmers as well. They never had and never will be farmers in the real sense of the word, they are very good at certain agricultural works only depending on the demand and specificity of the area they live in. During the period of collectivization, the Roma in general and the Bear Tamers in particular had jobs, sufficient revenues as many members of the families would take part in the agricultural works. After the 1989 Revolution, as most of them did not have any land, and their traditional trades were extinct, their material status has grown worse. At present, many Roma work as day workers in the area of agriculture for the villagers who own their own land.

The Roma Bear Tamers who, after the collectivization, (1962), left the village, found jobs in various factories in cities though they were not qualified for the relevant areas. As they were good musicians, they would be included in the artistic groups of the factories they worked in. Most of them did not qualify in any profession specific to the factory they were employed in. After the revolution, these artistic activities were no longer carried out so the Roma were among the first to be laid off. As their traditional crafts no longer provided them sufficient financial resources, they have become at present extremely poor.

There are peripheral neighborhoods in cities where Bear Tamers live as well and lead extremely poor lives. The traditional trades are out of the question, their current occupations are begging, selling waste and theft. Various Roma categories and marginalized Romanians live together in these areas.

A significant number of Bear Tamer musicians have emigrated in the west from where they came back to Romania and invested their money in various businesses, usually trading businesses.

In the current Romanian social and economic context, the Rromani' and in particular the Bear Tamers' economic status seems to recovering along with the recovery of the entire country. The strategy of the Romanian Government for the improvement of the status of the Roma includes a series of steps that are necessary to change the Roma' life. For instance, the achievements in the educational area constitute the warrantee that the future generations will be able to identify their cultural status, traditions and customs and know their history in the social and economic context of the entire society.

Bibliography

Romanian – Roma Dictionary (Modern, Rare and Old Roma Language),
Foreword - George Sarau, the VANEMONDE Publishing House, Bucharest, 2003

Sarau, George, *Roma Language Course*, Cluj, 2000

Marcuş, Olga, *Roma Language Spelling Book*, Academprint, 2001

Zătreanu, Mihaela, *Roma Language Spelling Book*, Veritas, 2001

Audio tapes: *The History of the Roma (Le maj şukar rromane paramičă thaj svátur)*, UNICEF, MEC, MEDI PRO MUSIC /2001,2003.

THE ROMA COPPERSMITHS

Camelia Stănescu

The Roma Coppersmiths (Caldarari) live in the area of Oltenia in the counties of Vâlcea, Dolj, Olt, Gorj and Mehedinți, and also in the Ardeal area, especially in Sibiu and Alba-Iulia. They make copper boilers for fruit brandy (*tuica*) and tin buckets for soap – making. They also tin these buckets and boilers. They make dustpans of aluminum, which they sell in markets and fairs.

The Family

The Roma family has a particular place within a tribe. The more members it has, the more respected it is. The head of the family is the man; he is the breadwinner. The woman has to take care of the children, bathe them, feed them and teach them Roma. They teach the girls to sew, wash, cook, sew their aprons and skirts and tell the fortune. They have to learn these things when they are very young as they usually get married at 12-13. The woman earns money and food as well which she brings home from fortune telling and charming away. The father teaches his sons to make buckets and boilers. When the Roma boy gets married, he brings his wife to live together in his father's home. The daughters-in-law stay with their mother-in-law to help her in the kitchen.

The gold coins and the money are saved and it is the father who takes care of them, and after he dies it is his elder son who does that (if he has had several sons) and also takes care of the family.

The Dwelling

Some time ago the tent and the wagon were the Romany's wealth. They said a Roma man with no horse and wagon was no gypsy. Now they have big houses with many colorful rooms. Now he who has a big house and much money is appreciated within the tribe.

Some Roma have little towers on their houses made meant to remind God to never forget that family and bless it. Today, the Roma have beautiful cottages built that resemble a lot the houses of the *gagi* (the non-Roma). It is only in summertime that we see tents near villages or forests; the Roma come here to earn the money from boiler making. In autumn, they go back to their houses, buying pigs for Christmas and all they need for the winter. Other Roma have opened shops or bars and the shop assistants or bartenders are *gaje* (Romanians).

The Clothes

As to the Roma clothes, they have lively colors, especially red, green and yellow. The women's skirts are creased, have colored ribbons, small coins and buttons sewn on the hems of their skirts and aprons. The shirts are tight nicely around their necks; they have large sleeves and are made of calico with large or small flowers on (the calico is usually red, yellow or green). The married woman has to wear a scarf on her head otherwise she dishonors her husband, as the scarf is a sign of the respect that the woman pays to the man. The maid does not wear a scarf as she is clean, a virgin.

She has two braided ponytails; they would wear their hair braided in three tails, two thin ones and a thicker one on their back. They also braid red threads in their hair that hold small silver coins which bring them luck and keep them safe from evil. They have gold necklaces and small chains around their necks.

The men have large trousers made of green or black velvet and colored ribbons are sewn on the sides. Their vests are also made of velvet and they have colored ribbons and silver coins sewn on the front of the vest. The shirt has a lively color, preferably red with large white or yellow flowers. The man's shirt also has large sleeves. These shirts are handmade by the Roma girls and women. The hat is adorned with beads or peacock feathers as signs of greatness. The Roma wear Astrakhan hats in wintertime and green adorned hats in the summertime. The shoes resemble that of the *gaje*. The men wear gold chains and large gold or silver rings.

Men would wear long hair and beards. The elders were the tribe's advisors and, together with the *bulibaša*, they would give the verdict of the „*i criss rromani*“ – the Roma judgment if there were conflicts in the tribe.

The Child

With the Rromani, the child is a heavenly gift, that is why they have so many children. A home without children is a shame. When a woman gets pregnant, the news spreads fast, women let one another know and gather round the woman in waiting; if it's winter, they gather round the fire in the pregnant woman's tent or house, if it's summer, they gather together in front of the house. The mother-in-law goes to the church and gets blessed water and sprinkles the men in each tent / house with it. When the woman is in labor, she is taken by elder women and made jump over a large laundry vessel. When the pain gets worse, young and old women start clapping their hands and making noise, making the pregnant woman deliver rather because of her fear, praying to the Virgin Mary to help her. Men are not allowed to participate as they are said to never be lucky again if they do.

When the child is born, the entire tribe is happy. The elder women shout: „*Chav, Chav, Chav!*“ or „*Chei, Chei, Chei!*“ („Boy, boy, boy!“ or „Girl, girl, girl!“ „Food and drink for everyone!“). The men lift the child's father on their arms and go to the pub to be offered drinks. The husband's mother gets blessed water from the church and sprinkles the tents / houses of the tribesmen, their wagons and horses, then pours the blessed water so that the tribesmen can wash their hands so that the woman after birth should not "contaminate" them. If she doesn't go to church for blessed water, no one will eat anything or boil water, therefore no one cooks, no one eats, and they all cry out to her: „Hey woman, go to the church to get some water for you'll defile out tribe!“. The sprinkling is done with a bunch of basil. After the birth, the child is cut his / her navel with a little knife made of a silver coin. It is the midwife who does it. She also has to bring gifts to the child and the child's mother. The child is covered in diapers by the godmother and handed to the mother for breastfeeding. The husband's mother and the midwife make a „*Baier*“ for the child. The „*Baier*“ is a piece of red calico (the red color protects the child from being cast evil eyes on). A silver coin is put in this red square 10 cm. calico fabric (silver brings good luck and protects the child from evil), a silver little cross, incense so that the Devil should be chased away, couch grass, pine, *vārsat*

de drac (devil's puke) and they are sewn in the shape of the silver coin. This "baier" is tied with a red thread around the child's neck. The child will wear it until he or she is 4 and the mother takes it away until the child grows and gets married. After the marriage, the child has to keep it in his or her house as it is believed to bring good fortune.

After she's given birth, the mother is confined to her tent for nine days, and for six weeks she is not supposed to touch the cooking vessels or take water out of the well. After the six weeks, she is charmed away, oiled with spices and smoked with incense so that the devil should not touch her and then she is blessed with blessed water, which means she is clean again.

The baptism takes place six weeks after the birth. The godparents are close relatives: sister, brother, uncles or cousins ... If the child is a girl, he who baptizes the child must give the child 100 m. of red calico with flowers on it and a big gold coin; if the child is a boy, the godparents are supposed to give him 5 big gold coins (*mahmudele*) and also a gift – a hammer and an anvil. The child's father must also offer the godfather a suit as a gift and the godmother money or fabrics to have a long and creased skirt, an apron and a shirt made and also to buy herself a scarf; he also has to bring the godfather a turkey and a pig belly stuffed with gizzard „*rânză*". This visit is called „*Govie*"; they do it on great holidays such as Easter and Christmas. They go and visit the godfather and he also offers gifts to his godchildren. *Govia* is done until the child turns 20 years of age. As we have said before, the godfather visits the child as well on such days. When this child has married and has his or her own children, his or her godfather is also the godfather of his or her children and so on. On the occasion of the baptism, just as with the *gagzo* – other ethnic people – they eat, drink, dance and offer gifts. As to the name given to the children, the Rromani have traditional Roma names such as: LULUDI (Flower), O PHABAJ (Apple Tree), O PRIBOJ, O MAZILL, O URDA, KALI (The Black One), CALIUCA (The Blackish One), I LĂMĂIA, LUBA, O FRANȚ, O MĂRARI, O EDRĂLEA, I MARIȚA, O MELO (Lamb), O BRATI, I LEANCA, I TINCA, O HULIO, O ISTRATI, O PICULO, I VERDEANA, I LULICA, and also names taken from the *gagzo* such as Luminița, Daniel, Dorinel, Lucia, Camelia, Florin, names of towns or rivers: Timișoara, Sighișoara, Oradea, names from *sopa* operas or movies: Tarzan, Sandocan, Zorro, Casandra, Fernando, Rosaura, Van Dame and others.

Traditions Concerning the Marriage The Engagement

The bride is chosen since she is a child, in diapers or when she is two or three. A party is organized, they drink, eat and dance and all Roma know this is the future bride of X and no one interferes any more; it is only the agreement between the fathers that is important. The girl is pursued by those who had her engaged, and if there are differences, the Roma gather together so that they be told the engagement is off. If nothing comes up to put the engagement off, the boy's parents come to their future in-laws and have a party, bring gifts for their daughter-in-law-to-be: gold earrings, chain and bracelets, a big gold coin (for Easter and Christmas) or clothes. Until their marriage, though they are promised to each other, the couple do not meet stealthily to kiss or go to the movies or into town.

The Wedding

On the day of the wedding, the groom's parents bring along all their gold coins and a bottle of red wine with a red bow around its neck. The Roma cry out loud: „*Aven mo, baro foro!*“ (Come all of you, the big feast's started!). The groom's parents show their treasure to the bride's parents and they agree, the fathers exchange hats and the mothers exchange scarves. They all cry for joy and drink and food are brought in for the guests.

The girl is dressed as a bride by the virgins and the women who had only one husband, the „divorcees“ are not accepted to help dress the bride as they may be bad luck for the new couple. The groom has flowers on the chest of his coat, Roma handkerchiefs sewn with red big flowers and banknotes of great value. In the evening the bride is ready to go to her groom's house; she first leaves her back towards her house and her face towards her husband's house; she is followed by her dowry her parents have given to her: big pillows, gold coins, clothes, refrigerators, TV sets; the rich offer their daughters the necklace of 200-300 gold coins as a wedding gift, which is twofold or threefold around her neck. There is no religious or civil ceremony with the Rromani; nowadays, the modern ones go to the civil office; they go to church only when there is a baptism, on Easter, when they are released from an oath and for funerals. There is no divorce, there is „*Criss rromani*“ where the elders and the *bulibaşa* decide on the termination of a marriage.

There is a typical Rromani marriage vow. An anvil and a hammer are set before the two and a piece of ham, salt and a piece of bread are set on them. The groom takes the salt and the ham off the anvil and hammer, sets the bride on his knees, gives her to taste the ham and bread, then she does to him, swearing to be faithful to each other. After this wedding vow, there is the wedding night. It is very important that the bride be a virgin. When she wakes up, the bride is dressed by her mother-in-law and the elder women, they braid her hair in two tails so that the ear could show in the her braiding; red ribbons are set in her hair and silver coins hang from them. She wears a scarf on her head, which means she is now married.

After being dressed as a married woman, the young wife brings fresh water from the well first to her parents-in-law and then the tribesmen who are neighbors to her husband's house. Then, she comes out in her mother-in-law's courtyard and waits in front of a bucket filled with water to receive her wedding gift. If she was not a virgin, she never gets it. While the tribesmen bring the gifts: skirts, shirts, gold coins, dollars, TV sets, washing machines, she sprinkles them with water, which is the sign of purity and blessing. After all gifts have been offered, the young wife, her husband and her parents-in-law go to her parents' place to continue the party. She bring a bucket of water to her parents' house as well. First she sprinkles her parents with a bunch of basil, then single girls come and say goodbye to her; the bride sprinkles them wishing them good luck and a good husband, a good mother-in-law and lots of children.

Christmas Customs

When Christmas gets near, each tribesman must sacrifice a pig; he who doesn't is mocked at, so there is no Rromani house without a pig. The pig throat is cut open and the family's children ride the pig; the host smears the children that witness the pig's

killing with pig blood. After that, they get off the pig and the pig is singed on straw and dry wood, washed with warm water and scraped well with a knife; a blanket is set on the pig and it is left covered for 20 minutes; then it is set feet up, the right, then the left foot is cut off, then it is set on its belly, they cross the pig's head for blessing. The pig's ears then its tail are cut off, and they are shared among the children. The host eats some of the ears and tail as well. The host sets lard in the frying pan from the pig's belly and gizzard and they make a steak of them that they eat with warm polenta, garlic and pickles. The host invites his relatives to join the meal, this is called the pig's feast, they all eat pork wishing the host: „TE TRAIS MO, TE TRAIS, TE HAS LES SASTEVESTO!“ („May you live, may you eat it in health!“). The women make sausages, the pig's gizzard, the pig's belly. It is stuffed with meat, salt, garlic, spices, then smoked and eaten on St. Mary's Day (September the 8th) or even Christmas and New Year's night. The gizzard cutting is a great feast with the Rromani.

The large intestine called „*bândăreț*“ is stuffed with gizzard, garlic, spices and smoked. It is eaten on Shrove Tuesday or even Easter. The pig's back called „*bekt*“ is removed, salted and smoked; it is eaten on Christmas, Saint Mary's Day or when relatives come to visit. The ham and the skin on it are smoked as well. They are eaten fried or raw with salt and garlic.

The pigs the Rromani buy are big, and at times they are over 250 kg.

On Christmas Day, the godfather comes along with the pig's gizzard, wine and turkey at his godchild's place; in his or her turn, the godchild offer his or her godfather gifts: one or several gold coins and the godmother – fabrics for skirts, aprons and scarves. The godfather brings gifts to the child he baptized. He visits the child on Christmas and Easter and this is called „*Govie*“. It may occur between in-laws' as well when the married daughter comes with her father-in-law to visit her parents on Christmas or Easter. The young wife, her father-in-law and her husband bring the pig's gizzard and the Christmas turkey. The wife's father „*xanamika*“ must offer his daughter gifts such as gold coins, clothes and other things.

When the godfather comes and visits on the *Govie* day he kisses his godchildren wishing them well: „TE TRAIS, MO FINE, TE TRAIS FINE!“ („May you live long, my godson and my goddaughter!“), and the godchildren answer: „MIȘTO AVILEAN, MO!“ („Welcome!“). The godson welcomes his guests with a bottle of wine with a red ribbon on. He will always have a bottle of wine in his hand on the *Govie* Day, never without the bottle or with empty glasses as they means poverty for the host, whereas wine means wealth.

On the *Govie* Day the *Xanamicii* – in-laws come as well. The godfather or *Xanamica* cut the pig's gizzard with a knife and says: „TE TRAIN, MO XAN SASTEVESTE!“ („May you live long and eat it in health!“). He sprinkles the piece of gizzard with wine, they click glasses with red wine for their health. They drink fruit brandy - *țuică*, wine, they sing and dance, listen to music all day long and sometimes the party lasts all night long. The food that has not been eaten is taken by the godmother at home. On holidays the entire tribe has their godparents with them.

On Christmas, the Rromani children, as well as the *gagi* children, go caroling, with the *sorcova* (a bunch used for New Year's wishes), *Capra* (the goat) and *Steaua* (the star), first to their relatives, then to *gagi*.

Shrove Tuesday - Zăpostul

In February, the Rromani celebrate the Shrove Tuesday – „Zăpostul“. They take down from the loft the „bândăreț“ – stuffed with meat and spices and smoked; it resembles the *toba (rânza)* or gizzard, but is smaller.

On Zăpost, before the great Easter lent, close relatives come and visit and the host sets *bândărețul* on the table after having cut it into slices, it is sprinkled with wine and the people present start clinking glasses with red wine to wish well to one another. If distant relatives come as well, whom the host has not seen for some time, he brings down the „beci“ as well – the pig’s smoked muscles. After they eat and drink, they start partying, they sing and clap their hands. The girls and women dance in small steps, shaking their hips and snapping their fingers. The men and young men dance clapping their hands, touching their heels and knees with their palms. The party lasts all night long. The tribesmen remember the dead and drink and eat in their memory. They also offer clothes, food and drinks so that the dead should never lack anything. On Zăpost they smear their gate with garlic and melted incense so that they should be protected from evil all year long.

Easter Customs

Easter is the greatest holiday the Rromani celebrate. To the Rromani the Easter means renewal and sin forgiveness. Men buy new clothes and so do women; a pig is always sacrificed and who doesn’t is mocked at. They may also buy lamb or turkey. They eat *sarmale*, eggs painted in red, sweet bread or *cozonac*, they drink wine and fruit brandy. On Easter, there is a lot of fun, music, they sing and clap their hands. Each gypsy go to the others with glasses filled with red wine and wishes well to the people he visits after having tasted from the goodies on the table. They always have to carry full glasses or bottles, otherwise it would mean poverty to the hosts. The godchildren visit their godparents and the „*hanamicii*“ visit each other, bringing gifts besides the traditional gizzard and fried turkey.

The Great Holiday of the Whitsuntide

This is a great holiday that lasts for 9 days. For nine days they don’t wash their faces or their clothes; they don’t sew, and if someone works on such a day is said to be crooked by God. The most important day of the nine is Tuesday which they call „Crooked Tuesday“. On this day, they don’t cook or touch their tools: hammer, anvil or scissors. During the nine days the tribe sets green garlic and green mugwort on the tent’s pole. Lassies wear green garlic in their tails to be lucky and get handsome boys and fortunate lives; when they live to the village in their wagons, they put green garlic on their horses’ bridles. During the Whitsuntide they don’t dance, comb their hair and girls and women don’t change clothes for nine days. Then, they bathe, put on new clothes, go dancing and singing; boys clap their hands and shout:

„Little bride with a wreath
Your necklace tinkles
On you and on your bed
‘cause you are a rich man’s daughter!“
The girls clap and say:

„We are beautiful girls
Choose your brides
Only one: yes, yes, yes
Let her be your bride!“

Then boys get a red flower and put it in the girls' tails, which means they are all brides. The girls gather in a circle and the boys join them and ask: „Has crooked Tuesday come to you?“; „No, no, no!“ – they all answer together.

The boys say merrily:

„ – Let's us ask Crooked Tuesday if it as you said.“

They bring Crooked Tuesday along, an 80-year old woman, white-haired, smeared with ashes, carrying a big bag of straw, she is leaning forward because her sack is heavy; she says „ – I have come to your tribe to see if you are working on my day!“

„ – You haven't's, Crooked Tuesday, no one has in this tribe!“ – they answer altogether.

Then, Crooked Tuesday goes to the tribe. At the end of the Whitsuntide, the tribesmen bathe, comb their hair, change clothes, eat, drink and dance. When the party is over, they put mugwort and garlic on the their horses' bridles and go with their tribe through villages. They come back in autumn loaded with fowl, eggs, clothes and money. They buy all they need especially the Christmas pig.

Chants for the newly-born

If the newly-born is a child, they choose Fates among the virgins (2-3) who chant the newly born child saying:

„May you be as clean as the spring's water!
May you be beautiful as the fairies in the sky!
May your man love you!
Bread, salt may you have in your house,
And many gold coins on your table!
May you have as many children
As the leaves in the vines!
May you tell the fortune of ladies,
And have money in your pockets!
May you have corn wheat,
And a horse-pulled wagon!
As a bird sings on a branch,
May they listen to it as they do a bird!
Your child may he be a grandfather!
May your words be lucky!

If the newly-born is a boy, they choose two or three boys to be their Fates. They chant like this:

„ May you have bread and salt
and lots of money on your table!
May you have children

As many as grapes in the vine !
When you strike with your hammer
May you have food and money!
When you shout „Good master!“
Let people come out of their houses!
May you fix their boilers and
Get money for it!“

Chant after a woman's confinement after birth

„You confined woman,
Basil, may you be clean!
You have lied in bed for six weeks
And have not defiled us!
We have chanted for you:
Take water out of the well!
May you be as clean as a fairy!
May you cook and walk again!
Your pain is over,
We have chanted this for you
May you be as beautiful as a flower
May you give birth easily,
So that the tribe should get bigger
Till the sun sets!
As many grapes in the vines
As many children may you have!
May you men love you
And your children grow!
May you tell people's fortunes
And you children grow!“

Chant for evil eye

Get out, evil eye,
Get out of the eye
Get out of the navel
Get out, I say!
I give you an onion
For a cow!
I give an egg
For an ox!
I spit on you!
If it's an old woman's evil eye
May she die soon!
If it's a maid's evil eye
May she be dead!
If she is with child

May she go to the dark side!
If it's a man:
I spit on you!
If it's the devil
May God cure it!
Out of the navel, out of the head
Out of the belly and sleep
May the evil disappear!
Into the waters
Far away!
May it be seen by many eyes
And may you be charmed away!
Get out evil eye,
Get out of the eye,
Get out of the eye, out of the navel
Get out I say!
Get out of the belly,
May you be cursed!
Go to hell,
Never come back,
May you wander in the desert
And forever lose your way!
I give you a devil's puke
And I chase you away!
Get out of the eye,
Out of the navel
Get out I say!

TRADITIONS AND CUSTOMS OF THE RROMANI TINSMITHS (*SPOITORI*) IN CALARASI

Grigore Muti Giani and Moisescu Sorin Cristian

The General Presentation of the Branch

The Tinsmiths, one of the fifth great divisions of the Rromani who live in Romania, are called by the majority population this way because of the craft that used to practice. The other speakers of the various Rromani dialects perceive them as "Turkish Roma" (*xoraxane, turcicica*) because the language they speak has a lot of Turkish words, or as "Bulgarian Roma".

In Călărași there are the following sub-divisions of Rromani:

- the natives (*o rroma o peresqe*) – who settled in the city and formed the old "Spoitori" neighborhood in the year 1912;
- the allogeneous (*o brailides, o transmisianaaja*) – who arrived later and at present live together with the natives; they are few as compared to the natives.

The Rromani Tinsmiths are generally spread on the banks of the Danube River in cities like Turnu Măgurele, Calafat, Roșiori, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Medgidia, Alexandria, Băilești, Dobreni (village that belong to the commune of Vărăști, the county of Giurgiu), Bucharest, Slobozia, Cogealac, Buzău, Grajduri, who have more inhabitants. This does not prevent us from stating that there are Rromani Tinsmiths in other cities and towns in Romania as well.

In the towns of Giurgiu, Călărași, Oltenița, Roșiori there are neighborhoods that have large numbers of Roma inhabitants. In the county of Călărași, especially in the towns of Călărași and Oltenița, their numbers range between 20 000 and 25 000.

The family is made up of parents and children, and there are cases where they live together with the husband's or wife's parents. This is the close family who share the same living space, in houses or in flats.

The extended family include the brothers, sisters, grandchildren, grandparents cousins and in-laws and godparents.

In the Tinsmiths' dialect there are the following words for relatives:

phral – brother

phen – sister

kizaj - child

dat – father

daj – mother

manuša - parents

păpus – grandfather

mămi – grandmother

čhaw – boy

čhaj – girl

rrom – man, husband

rromni – wife

sastro – father-in-law
sasuj – mother-in-law
xanamik – father of the son/daughter-in-law

Depending on the person one refers to (male or female and age) for a brother-in-law and sister-in-law we can have:

salo – brother-in-law (younger than the wife's brother)
àgas – brother-in-law (older than the wife's brother)
banžanàkos – brother-in-law (two men are married to two sisters)
žeš – brother-in-law (to the wife of the person one refers to)
žeštaj – sister-in-law (to the wife of the person one refers to)
tirva – sister-in-law (two women married to two brothers)

For godparents and nephews and nieces words borrowed from Romanian are used:

nàšos – godfather
nàša – godmother
nepòtos – nephew
nepòtas – niece

The Child of the Rromani Tinsmiths

The children are born in hospitals and maternities. The fathers go to the godfather so that the later should name the child after the names in his family. The godfather may allow the godson/goddaughter to choose his/her own name on condition that it is the name of someone in the godfather's family. Once the name settled, the child is declared at the civil records so that his/her birth certificate should be issued. If the godson disobeys the custom and gives the child another name, the godfather will not baptize him/her any more.

As a rule, the child is baptized when he or she is six months old or at some other date set between the godparents and godsons, according to the Orthodox faith. The baptism goes as follows:

The godparents go their godsons' place. The godmother, accompanied by several women among her relatives, dress the child, put it on a blanket, besides it they put some money, they kneel their faces towards the east and cross the child three time, the cross symbolizing the kiss of the earth around the child. With every cross and prayer, the accompanying women say: "May he / she live!", and the godmother answers "So help us God!". Then, they set out for the church where the ritual is similar to most Orthodox Romanians.

When they return to the godsons' home, the godmother and the accompanying women are served meals, then each of them receives a towel from the goddaughter. They go to their homes and come back in several hours. Now they are more, and there are guests invited both by the goddaughter and the godmother. The godmother and goddaughter set drinks, sweet bread, donuts and sweets on the table; it is the women who wait on the guests, then a plate is put down where each of the guests sets some money. The godmother is first to do so.

This money thus collected are counted by the godmother. If the amount of money is a round figure, they add to it and insert it in the child's cap beside sugar and salt; the cap is tied and set under the child's pillow. This is the chrism.

If the parents are well-off, there is a party organized in a restaurant, with music, Rromani musicians, food and men participate as well. Food is served as at a wedding, in the end the godson / goddaughter is given money, and this is called a well-off baptism – the godson buys gifts for his godparents – scarf, a fabric for a dress, towel, and shirt for the godmother and pajamas for the godfather, as well as a carpet, a Persian set if they had arranged this way. In this case the chrism is done at the restaurant as well.

The following day, in the afternoon, the godchildren got to the godparents' place with gifts – a live hen – and the child is bathed as follows: the godmother warms the water, pours it in the bathing vessel; sugar, coins, salt, geranium leaves, corn kernels, beans, the basil brought in from the church, the *crājma*, then the godmother bathes, wipes, and smears the child with fat at all wrists, in between toes and behind the ears.

When the child turns one year old, he or she is cut his/her forehead hair. The godparents go and get the godchildren after the later have been previously announced. The godmother buys two sets of clothes for the baby, invites, just as on the occasion of the chrism, women among her closest relatives and together with the godfather they dress the child at their place after the child has been fetched ("stolen") by a relative. At the godsons' home, the child is set on the table. The godmother braids his / her hair with a red ribbon (if it's a girl) or blue (if it's a boy), she tied his / her legs together with a thread, then passes the thread around the child's neck. The thread has been previously tied to a bottle of wine set near the child. This is called the "child's lock". He or she has to choose an object from the table among which there are sweets, a notebook, a pen, scissors, money while the people present urge him/her to do so. The choice is said to foresee his or her choice in life. Once the object chosen, the godfather cuts the child's hair which has been braided in four little tails shaped as a cross. With each braid cut, the company wish the godfather "May he/she live long!" and he answers "So help us God!". Before the hair is cut, the child's bread is broken into pieces which the godmother baked sweet and twisted. This round loaf of bread is divided into four pieces and given to the company who, after the hair is cut, must offer the child money that is placed on the plate on the table, little suits or other garments. They eat, drink and party. In recognition, the godsons offer gifts to the godparents and their relatives.

Within their family, beside parents, brothers, sisters, the children learn their mother tongue, how to behave in public and show their respect. When they turn six, they are sent to kindergarten where they'll be educated according to the majority population's values. The community believes educating their children this way is necessary so that the children should be able to adapt to the new reality they come in contact with, to cultivate the inter-human relationships with other fellows of their own ethnic minority. Generally, regardless of their sex, the children compulsorily go to school up to the eighth grade. They have to contribute to their family's living, so many give up their studies. Even if they are enough in their parents' opinion, employers do not think their studies satisfactory, that is why the young unemployed work on a daily basis or, when the family has some trading business, they are merchants.

Since their childhood, they make up groups of people of similar ages whom we call "leaturî". The groups play games such as the "cilicul" (zdrichea), knucklebones or "arşice" (gioale), târşa, işchimiţa (hide-and-seek), and this is how they get close. Friendships last even after the members of the groups get married. The groups go singing carols in wintertime and participate in weddings together.

When they are 14-15, if one member of the group gets married, he /she is followed by the others in turn as they will be hardly accepted in the groups of a younger generation.

At parties, weddings, balls, the youth are "watched" by the parents so that they could choose the future daughter/son-in-law who should be physically and morally appropriate, intelligent enough, have the appropriate financial and social status. Within groups, girls and boys become friends, most of them get married to each other after they get to mutually know each other.

Consanguinity is avoided and compromise in this respect is not accepted.

Outside the group, when girls and boys have become friends, the dates take place in the girl's home under the careful watch of the girl's parents. If the youths are determined to start a family, the boy's parents ask the girl's parents for the girl's hand. If they agree, the date is set and, accompanied by godparents and close relatives, the boy's parents come to the girl's home to make known to the entire community the union of their children. They discuss the conditions, the claims of each family. The date of the wedding is set when they agree on everything. Then, the children are considered engaged until the date of the wedding. The discussions that take place are called "arrangement". Depending on the financial capacity of each family, the claims are settled. Before the December 1989 Revolution each girl was bought from the boy's parents in exchange for an amount requested by the girl's parents and agreed on by both parties.

At present, when the in-laws' financial status is appropriate, the groom's father will provide the young couple a place to live and the bride's father will buy the furniture for it. Under these circumstances, the amount of money or gold is no longer paid as they do when their financial status is precarious and, beside the „babak“, the groom's father is requested by the bride's father both the food and the drink that are necessary for the wedding. The *Babak* is 20-30 grams of gold – jewels for the bride. The food and drink required by the bride's father to the groom's father are approximately: 20-30 liters of wine, 20-30 liters of brandy, 50-60 bottles of sherry of 0.5 liters each, 35-50 bottles of cognac, 3 crates of beer, 3 crates of juice, 2-3 live geese.

All these are brought in one day before the wedding. When the wedding is due more than 2-3 months after the proposal, the bride's father requires the groom's father a party before the wedding to let people know their children are engaged. The groom's father has to offer the bride another set of clothes except for the ones meant for the wedding. The relatives of the bride's father, the groom's father and the godfather participate in this party and the food and drink is provided by the bridegroom's father.

After the wedding, the bride's and groom's fathers go to the groom's godfather and his parents to ask them to be the godparents of the couple. If the godfather can't do it and he can't assign one of his sons to, he lets his godchildren find another godfather.

If he agrees, they decide on the following: the godfather receives from the groom's father the same amounts of food and drink, just like the bride's father, plus an amount between 30 and 35 million Romanian lei. One or two weeks before the wedding, in the godfather's house the bride's virginity is checked, which is a prerequisite of the wedding, the major requirement of the groom's parents and the groom himself, according to her parents' warrantees. If the bride has proved pure, starting the following day, she'll live with her husband in his parents' house until the wedding.

One day before the wedding the fir tree (*kina*) is adorned. The men to participate in the wedding the following day, invited both by the bride's father and the groom's father, as well as by the godfather, come to the house of the groom's father to receive wine or brandy, whichever they prefer, and they are written down on the guests' list so that they should be able to estimate the number of the participants in the wedding.

The women accompany the godmother to the bride's house for the ceremony of the bride's fir tree. She sits on a chair, the godmother smears her toes with fat and two candles are lit that are set between her toes. Two maids invited by the godmother hold the wedding candles near the bride's head. The godfather twists the bride's hair with a pair of pincers, asking: Who does it hurt for? And the bride has to answer three times – for her husband. This is her vow for her future husband in front of everyone. The godfather gives her money and so do the other present women. The last to come up is the groom, having his pockets full of money, to steal as many kisses as he can from the bride.

Everybody goes to the house of the groom's father where the groom's fir ceremony takes place, similar to that of the bride's. However, the participants are men and young men of his group or *leat*. The bride is the last to show up, having money hidden in her scarf, in her bosom, to steal as many kisses as she can from her groom.

The money the groom and bride have raised is theirs. With it they buy things to remind them of their „*kina*“.

The godfather is led by the guests at home where the groom's father fetches him 2-3 trays with rice, chicken legs and breast, bread, tomatoes, and olives. It is only the godfather's guests who stay at the table to eat what the groom's father has brought. Very early in the morning, or as the godmother decides, the women go to the hair dresser's and then dress the bride. The godmother pays for her hairdo, the bride's and the two maids' hairdos. They go to the house of the groom's father where they dance a few dances, then go to the house of the bride's father, and part of the guests to the godparents' house where they all have fun. Around 7-8 o'clock in the evening, the godfather accompanied by his own go to the bride's father where the groom's father deals with transporting the bride's dowry after it has been seen and admired by the guests during the day. Depending on his wealth, the bride's father may offer furniture for the entire house or only what is necessary as a dowry, but he has to provide the bedroom furniture as well. After the dowry has been loaded in trucks, the bride's father says: From God a lot, from me just a little! The bride's relatives and friends are to offer their gifts. Closer relatives (aunts, uncles, grandparents), knowing what the bride may need in her new home, can gather together and buy the necessary items. The bride gives a "ransom" for the gifts she gets, meaning cognac or sherry bottles. Then the bride and the godmother get on the truck, and the bride wears her veil on. The godmother raises a bottle of wine to the bride and

breaks the sweet bread above the bride's head and throws the pieces towards those present. The single girls who catch a piece of this loaf bread think are lucky and will be brides soon as well.

The group goes to the restaurant. At the entrance, the Rromani musicians play the youth's march as they are to go home. It is the guests only who stay in the restaurant and dance along when the „*nuneasca*“ (the godparents' song) is being played. The dance lasts as long as gifts are offered to the godmother and the bride's mother. She offers the godfather a handmade popular cloth, pajamas, a shirt, and the godmother - a scarf, a handmade popular cloth and a fabric for a dress; the groom's father - a shirt and a handmade popular cloth, the groom's mother - a scarf, a cloth and an embroidered apron, the groom - a shirt and a cloth, and so she does to the godparents' godparents. The godmother offers her godparents and her parents-in-law a cloth and a shirt to each man, and a scarf, an embroidered apron and a cloth to each woman.

The godfather gets on the stage and lets the guests know the order they will sit at tables, each family near the group they were invited with. If the guests are too many, the close relatives of the groom's father will offer their seats to the others.

The musicians play the „*geampara*“ and the relatives of the groom's father, *trepăduși* (approx. errand boys), serve the brandy, then dance. When the godfather asks it, the other courses are served as well: hors d'oeuvres, *sarmale*, the steak and in between there is dancing. The godparents' relatives and friends make surprises to them— gifts consisting of furniture, carpets, blankets etc. and receive cognac bottles in exchange. The relatives of the bride's father offer the bride gifts as well.

On the stage, before the gifts are given, the godparents are lured by the *trepăduși* with a live goose which they bargain about for the godparents to buy. The godfather calls for the groom's father and honors the party with money, then asks for a plate and a fork and, together with the groom's father, passes each guest, starting with his own godfather, and raises the money that comes as a gift, and the money given by each guests is spoken out loud. The groom's father and the godfather withdrew to a room to count the money. Meanwhile the youths offer gifts to the couple and, when the groom does not pay attention, they steal the bride who will be ransomed by her husband in exchange for the liquor required by the kidnappers.

The godfather gets on the stage and makes known the amount of the money raised. They all sing "Long Live! / Mulți ani trăiască!". Meanwhile, the godparents, the groom's parents and the bride's parents, on the stage now, throw one to the other, as one does a ball, the money tied up in the apron. The bride's cake is brought in, it'll be cut by the couple and distributed to the guests.

The godmother gets the bride on the stage, has her sit on a chair, sets a bottle of wine beside her, makes a cross, raises the veil and the little wreath on the bride's head and puts a scarf on her head which she ties at the back of her head, which means she is a married woman now. They all sing "Oh, say goodbye, bride / Ia-ți mireasă ziua bună", while the women put money in her hair, under her scarf.

All the guests accompany the godfather at home and on their way the godfather's friends take feathers off the goose and put them on the guests heads. They are offered drinks at the godfather's house.

The following day, gizzard soup is made at the godfather's place, his own guests are invited besides the groom's and bride's fathers. The third day, the party is made at the house of the bride's father with his relatives.

Years ago, on the wedding day, people would go to the photographer and picture were taken and the godfather would pay for them. Nowadays, video tapes are shot that will be viewed when the soup is served at the house of the godfather's and then, of the bride's father.

The houses of the elders all had pictures taken on their wedding day, framed and set in sight in the best room of the house. They were memories over the years. When all souls of the community lived incompactly in the "Spoitori" neighborhood, living in house, traditionally, the young couples who got engaged had to fetch water to all their close relatives who would throw money in the bucket and received water for it. The money raised they used to buy gifts they were going to keep as memories. Part of the money given as a gift to the groom were used to buy adornments for the fir trees carried by two lads. The adornments were sweets, corrugated paper, a mirror and a comb. When the bride's dowry was taken away, the lads would share the sweets in the firs to young maids and throw a fir to the bride and one to the groom.

The Craft

Tens of years ago, the Rromani Tinsmiths traveled in their wagons in the south-eastern part of the country – Dobrogea - in groups of 5-6 families. They settled by the road where they put their tents and tarpaulins up. Each family had its own shelter next to their relatives that formed that group. The men stayed in the wagons, the women left for the village where they cried out loud in the streets "We tin buckets! Win tin buckets!" The boilers brought by the women were tinned by the men, then returned to their owners in exchange for food or money.

The tinning was done the following way: each man made a hole in the ground near his wagon; it was approx. 70 cm in diameter, circular and wood fire was lit in it. On the live coals the item to be tinned was heated after having been rubbed and cleaned well with dross by women so that they should notice potential holes or fissures.

The tools and materials they use for tinning were: the tongues they handled the item with (*silaj*) that had straight tips; the round-tipped tongues (*petaj*); the straight anvil of approx. 1 m. high (*palos*) which they repaired the item on; the hammer and patent; a piece of fur for polishing; the bellows for kindling the fire with (*cumpej* or *mihaj*); the salmiac (*nisadiri*) for cleaning the surface impurities; Zinc oxide (*tuteaua*) to make the tinned item shine after finishing; the punch (*zumbas*) which holes were made with for fixing handles or ears to the item. The holes in the boilers were filled with bolts made of tin.

In October and November they would return to their native places to spend the winter, and once the spring had come, they would leave again. The year was split into two periods: summertime (*o linaj*) adequate for practicing their craft and wintertime (*o ivent*) when they could no longer do their jobs and consumed what they had saved over the year.

The House

In Călărași, the Tinsmiths neighborhood, had houses sheltering over 1000 families. They were small and medium, made of adobe, and most of them had one or two rooms, rarely three of them.

The owner and his relatives would help each other to make the pieces. In a place they called "*xarma*" the heap of earth is mixed with the straw and water by treading on them by 5-6 people. The mixture is poured into wooden moulds which are set in the sun to dry up. One piece is 30 cm. long, 20 cm. wide, and 10 -12 cm. thick. They would also make walls of wooden boards and branches and two casings were connected inside at 20 cm. from each other and the earth and straw mixture would be added in them. There was no foundation dug up and the construction would be raised directly on the surface of the earth. When the house was made of pieces, soft earth was used as mortar. Once the walls built, the house roughcast was done with soft earth containing cereal husk both inside and outside. Over the walls they set the poles on which they set the boards for the ceiling, earth was taken up the loft and spread in an uniform 3 – cm. layer, the rafters and the loft were covered in thatch and hard paper.

Depending on their financial resources, the houses are built of adobe, burnt bricks, B.C.A., are roughcast with earth or cement, are covered in tin or asbestos cement, or roof tiles, and they have 4 or 5 rooms. The well-off have impressive cottages built. The house is adorned with boards, window adornments with sculpted floral motifs, sculpted or forged windows; in some cases, they have soundproof windows, and to the exterior there are flower pots or angel's faces. Inside, on the ceiling's base they have plaster floral motifs made. If they have houses with tin roofs, at times, on the loft's skylight or on their steeples they have tin flowers, roosters or horses.

The Clothes

If at present, the young people wear city clothes, the elders who are more conservative continue to wear traditional clothes: the women – pleated or crease skirts, embroidered aprons and trimmings, with two front pockets, head scarves, handmade cotton blouses with flower motifs that are tied at the neck and wrists with tassels; the men – trousers, shirt, vest, hat.

Their favorite colors are red, yellow, black, green and violet. The women's shirts are always white and the flower motifs are made of blue, red, black or green thread; the head scarf ("*baris*") is completely blue, rarely black; larger head scarves have various lively colors combined with floral motifs; they are square, and when they are worn, they are folded in two; the triangle thus made is set on the head and folded up the forehead for 2 or 3 cm. The ends are loosely tied under the chin and let hang on the chest. When the weather is hot, the ends of the scarf are passed under the pony tail and tied over it at the back of the woman's neck. Older women tie the ends of their scarves on their heads (the Bulgarian way). In wintertime thick fabric scarves and black or grayish Astrakhan hats, sheepskin coats and vests with leather inside and hems with various motifs.

The footwear and clothes were made to order of leather or patent leather, even painted in many colors, with little straps braided together.

The traditional tinsmith's craft is almost forgotten nowadays, few people practice it these days (mostly old people) whereas the young try their hand at business. In the communist era, they were employed in factories doing various jobs depending on what they had trained for.

At weddings, baptisms, parties, the Rromani musicians generally belong to the community. They have made up bands and play musical instruments such as the harmonica, the clarinet, the violin, the drums, the trumpet, the double bass, the organ, the bas guitar, the dulcimer. They usually play Rromani or gypsy music, the so-called *manele*, sorrow music, *hore* and popular music.

Quite a few years ago, there was a dancing group made up of Rromani that performed within the Cultural Community Center. They wore their traditional Roma costumes, the girls - the sequined flowered blouse called *ie*, vest and skirt made of black velvet with sequins and beads, a narrow handmade belt ("*beta*") and low-heeled shoes that would be fastened with small buckled straps, white socks, blue and red ribbons in their pony tails, and roses behind their ears; the boys wore : white shirts, black trousers and boots (high, soldier-like). Their dances were: *ibangi*, *duj-star*, *o romanos*, but also Romanian dances such as *hore* or Romanian witty couplets and lusty cheers during their dance. Their chief guided the entire group as far as the dance music and the number of steps were concerned, in a loud voice so that the audience could hear him as well.

At present, depending on the occasion they dance at, short texts are cried out loud by women that are meant to praise the person they refer to:

For instance :
"May my godchildren live
I am so proud of them!
Three lemons, three oranges
Our godmother (bride) is worthy!
May my godmother live
For she is a good, not bad woman!
Let the wedding get bigger
For my godparents are worth it !

The women wear gold necklaces, earrings, rings, bracelets, chains, wreaths on special occasions. They fasten ten to forty 24 K gold coins (*altija*) on a piece of velvet and this is the necklace that shows their wealth.

The men wear rings, bracelets, chains, little crosses.
They usually have golden teeth put in.
The married couples wear wedding rings.

They speak the Tinsmiths' dialect in their families and community, that was influenced by the Turkish language and includes unexpected words borrowed from the peoples in the Balkans whom they got in touch with, adapted to the specificity of their own language. At present, the Romanian language has a major influence and it supplies the words adapted to the modern reality. These words are in turn phonetically and grammatically adapted to the Rromani flexion.

The youth resorts to words borrowed from Romanian to express numerals (from 59 up except for 100 - *şel*, 1000- *bia* or *mia*) instead of Rromani words or phrases. There are three numbering systems.

Ordinal numerals are taken *ad litteram* from the Romanian language, except for "seftuno" (the first - masculin) and "seftuj" (the first - feminine).

Following the contacts with the Bear Tamers' dialect (the kettle makers) who came from village to towns where they would rent their houses from the Tinsmiths, they also borrowed words from them as well. Other Rromani groups living with the Tinsmiths are the Silversmiths, the Woodworkers, the Kettle Makers, the Brick Makers, the Turkish Gypsy, the Jar Makers, the Comb Makers, the Cotton Workers who preserve their own identity.

In the past, when tinning meant a connection between the kettle makers and tinsmiths, their crafts being complementary to each other, they would set their camps ones near the others.

The Romanian Orthodox religious holidays are celebrated by the Rromani Tinsmiths as well. On these occasions, godchildren have to visit their godparents, their parents, parents-in-law, brothers, older sisters to pay their respect. In their turn, they are visited by their godchildren and younger sisters and brothers.

Though the Turkish population stopped exerting any influence on them more than 20 years ago, the elders have passed to the young generation the holiday of the *hâderlez*, an unique event in the Romanin territory that takes place one week after the Romanian Orthodox Easter, the greatest holiday of the Rromani Tinsmiths.

Rich or poor, the man who sacrifices a lam for the holiday of the *hâderlez* worships God to show he is content and grateful. When he **prays to** God for his family, the Rromani Tinsmith promises God he'll sacrifice a lamb of the *hâderlez* day. Some families sacrifice more lambs, one for each child of the family. The poor will do that on St. Peter's Day. If this duty is not accomplished, they say the family is to have troubles and misfortunes.

INTRODUCTION

Purdanii!

What can you love about them?

The ruffled hair stuck to the their brows
By the heat and dust of the roads?
On their faces, in their eyes and souls
They carry a great fear that wanders in them!
But they carry the „Peace“ in their bosoms
Even that of migration – The first step!
For hundreds of years
Still! People they are!
The Man! By God created!

If they dared, they would go
Over the earth like a storm of howling.
The ends of their villages would be a bee hive
And their humming terrifying - Howl !
That would the world hear – the begging *Purdan*,
with his gored fist, is knocking on the door of „Happiness“.

Let us love and protect our children as they are the continuation of our Roma people!

The future of the Rromani child is not safe in the world yet! The safety of the Rromani child disappears in nothingness together with what the right hand gives and the left hand takes! Always living in foreign places, the mistrust and silent pain impregnate him since young childhood! The grown-ups try to avoid that their children go through this painful experience. It is only the young who stay prisoners. No matter which country they may go to, without knowing the "land of the dream" they have, they are the pray of "illusion" as they hope to return to the "Country" that is lost in nothingness.

Educating their children, the Rromani, a people with no country, no government to represent and protect them, have achieved something that the other peoples, that have been deprived of nothing, didn't: the Rromani resisted, survived. This is, independently of our will, a preparation for life, meaning inherited, specific and efficient forms of education which are so helpful to us.

We attempt to suggest that this is another concept and another practice, education for socialization, an almost unknown practice which has not been studied enough. The child of the *Gabori* is educated day after day to GROW, and he or she is continually given examples of the Great Family he or she lives in. They are inculcated

from an early age the concept that they are a being extremely necessary and significant both to their family and the Great Family. His difficult personality can change "to the better" to become a good craftsman – just like his ancestors, a respected person – just like Papú or his father, and a parent who will raise his children when the time comes, loved and respected by his family.

THE CUSTOMS AND LIFE OF THE *GABORI* Collected from Budiul mic and the town of Reghin

Brief Background – the *Gabori* – Descent – Stock – Line

Not even the elder villagers can remember when the *Gabori* settled at the periphery of their villages. Most of the *Gabori* have stayed nomads up to the present day. They travel in horse-pulled wagons, covered in tarpaulins, leaving behind their homes locked, with boards nailed to their doors and windows.

Here in the village, before 1989, there were two Rromani communities known:

1. Nomad Coppersmiths (*Căldărari*), rich and well-off;
2. *Văiugari*, workers by the day and occasional workers, the poor Rromani.

Only the metal craftsmen settled here: the coppersmiths and the ironsmiths, and the non-ferrous craftsmen. After the revolution, they turned to street trade.

Unfortunately, in a village where there are 20 families that could live like sisters and brothers, today, there are material conflicts instead of work in understanding so that they can abolish the poverty of the *Gabori* families, with the support and contribution of each family.

The *Gabori*, the Poverty in the Brothers' Families

The explanation is that the descendants, settled no one knows when, divided when one family borrowed large amounts of money to have big houses built and let the goblets inherited from the ancestors as a warrantee. As they had financial difficulties and could not return the money, they lost the goblets and got very poor, and this is how they stayed forever the poor families of the village.

The descendants in the village, and generally the *Gabori*, who are directly related by blood to the gipsy stock and the gipsy language speakers, say this is the Curse of the Goblet that ended up in the strange hands of another stock. The loss of the inherited goblet brings disaster and poverty that are eternal and never forgiven.

Many of the young families and several elders moved near Brasov and Timisoara. A new forced migration to an environment where they could find work and live with their families. The poor families, the workers by the day, live on what the others help them with and can hardly provide for their big families. Many have got children educated enough, but can't find jobs, some because of discrimination, others because they are not qualified enough to live up to the requirements.

Those coming from poor families, have become workers, others are in the street trade business (the *cupeți*). But they are enough those who collect recyclable, reusable materials: empty bottles (women contribute to it and wash them) and waste iron and they go the neighboring communes to fix vessels.

The street merchants go to and from Turkey every week and get their supplies in bazaars where they fetch carpets, coats, jeans and other items from and then go from village to village to sell them to the villagers who most of the times order what they wish to buy. They are smart merchants who can sell their merchandise and have a small revenue that exceeds their expenses.

The houses are distinct depending on the family's financial status. The houses of the well-off people are not different from the houses of the Hungarians they live next to. Most of them may be said to be beautiful, even the most beautiful in the village. Many families buy houses only to have a good use for money, but they set out on the road, take their families along so that they can sell their merchandise. Now they don't live only in the outskirts, but also among the others.

However, no family, neither the rich, nor the poor do not mix with the community they live in (the Hungarians). And they keep their customs intact as they are known by the elders from their forefathers. Even in the neighboring village, at Crăciunești, there is a cemetery where they often bury their dead. They don't get married to people from other stocks. Marriages are arranged, the young man brings the inherited Goblet and other valuables, if he has any, and this will decide the money the girl has to bring along, the dowry.

The *Bulibașa* in Budiu Mic - Burcea Pipi- Rupi is the leader of several young families and he carefully supervises the compliance with the ancient family laws.

The *Gabori* – A Proud Stock

A certain Roma stock, at the turn of the Carpathians, where the Seklers live, has been known to be very proud. They are the *Gabori*.

Beside their mother tongue – Rromani – they also speak Hungarian and Romanian pretty well.

The men are handsome, tall, broad-shouldered, have lighter skin than other stocks of gypsies and at all times, summer- or wintertime, they wear black hats with black ribbons. The women are almost all fair – haired and have fair – haired children. The men are good craftsmen, they work with ferrous and non-ferrous metals, they are tinsmiths, coppersmiths, *cocalari*, and lately many of them have turned to street trade, which has made many families rich. They live in big families run by the eldest man who is also the most honest and loved man. This is the case of Budiul Mic-Mureș. Mr. Burcea Pipi-Rupi, the *bulibașa* of the families, is the man who invited me to his home. The big family is organized according to their inner rules and don't really get friends with another stock. One must be a good speaker of their language and close to them so that one could get information.

The Bulibașa, Mr. Burcea, is happy to receive guests. He gathers everybody in the house so that other members of the family could speak as well, tell what they know, maybe some history.

As they are still half nomads, they travel in wagons and try to earn a living. How they settled in Mures it is Mr. Burcea the one who told me. "Good God only knows how many years our stock has been living among Seklers. Along with our families, going from one village to another, looking for work, making or fixing buckets, eaves, tin vessels. But after a while, the families got more numerous, and no work could be found any longer. Then our *Bulibașa* ordered to load our wagons with our children and things and travel the world! This is how we got here where no other family had settled yet. But all these I know from my grandmother (*mami*) who had been told by her grandmother that it happened when my great grandmother was a maid.

But let me tell you even a better story! In our families the name Gabor is very loved and many have it. Often when someone looks for us, things get confused! Once our *Bulibaşa* got terribly angry and let everybody in the tribe know: Change your children's names at once! And almost a wonder happened: all those named Gabor became Gabor Gabor overnight.

We have our own laws, customs, clothes, which means that we have the sacred duty to preserve what we have inherited from our elders unaltered. We have also inherited from them our laws by which we run our Families. He or she who disobeys these rules is not *Gabor*. We haven't got any Roma gentlemen. We work for what we have."

The *Gabori Clothes*

The clothes of the women in Reghin-Budiul Mic

The clothes of the Roma women are very valuable, it is only the sewing that costs several hundred thousand beside the worth of the material that is more than 10 meters. When women have a set of clothes made, they compete with the others and use more material as the others. The more expensive her clothes, the more respect she is granted in the community, and she will wear them on the first special occasion, a wedding or a baptism.

Dikhlo- the scarf that is worn on the head (*sördelin*) has very lively colors, several floral patterns, flower wreaths in the middle and flower bunches at corners. The scarf is the woman's symbol and she wears it all her life. It is only the girls who are allowed not to cover their heads. The scarf is worn one palm from the brow, covers the head and is tied under the chin with one knot. It is very attentively checked especially with young women.

The Rromani national clothes are compulsory, and when a woman refuses to wear Roma clothes she is rejected from their community and they'll say she has "become a lady", which means she no longer belongs to their stock.

The hair is combed the same way regardless of the women's ages, both women and girls and little girls, that is parted on the top of the head and braided in two which girls add ribbons to. The women wear buns, and it is only the girls and little girls that can be bare - headed.

In the summertime they wear blouses, and in the wintertime several jerseys on top of the blouses, but they don't wear winter coats. The name of the blouses in their mother tongue is *gada* (blouse, shirt).

The skirt *-sugna-* is long down to the ankles, pleated, made of fabric or silk (*kežalutni*), decorated with two to three rows of lace or embroidered ribbons (*pasomali*) on their lower part. The skirt must be at least made of 5 meters of fabric, otherwise it is a shame as the conclusion is that the woman has not worked enough for a longer skirt. This is the rule, this is what the family thinks and this is how the old women describe the rule of the women's skirt. They are made by Hungarian tailor women who are specialized in Roma outfits, who are very appreciated by the well-off Roma women as they have five or more sets of clothes, one more beautiful than the other, made every year. Lately shiny threads are used for decorations. Both parts are pleated and ironed on a wet cloth. The pleated skirts are often sown together. Under the silk skirt, in the

wintertime, the women wear three skirts made of thicker fabrics, and in the summertime one other skirt of cotton or calico. The apron is pleated as well and has trimmings in its lower part. They consist of two or three rows of ribbon or lace.

The shirt – like blouse may be made of velvety fabric with shiny threads in. The embroidery is well appreciated and they proudly wear the embroidered pieces. The patterns are flowers, bunches and wreaths.

The rich women often prefer shiny trimming on their garments. Silk meant for duvets is also used for holiday garments.

In wintertime, under their blouses, the women wear long – sleeved blouses.

Wearing these garments, always extremely clean, the women wash or rinse at the well, work in the house, in the yard and anywhere else. They are always clean and tidy. Rich women have up to 10 such sets of clothes of the most expensive ones, which means they are loved family mothers. The men in her family give them money only to have the most expensive dresses made and be the most respected mothers and wives in their community.

The Garments of the Men

The men always wear a black ribbon hat no matter where they go. Even 6-7 year old boys do so. Their shirts are generally white, but on holidays they wear shirts of green, red etc. satin. Their knitted waistcoat is made of quality velvet, and lately of leather. The trousers are made of velvet and fabric, mostly black or brown, and lately jeans but these are worn mostly by young people or at work.

In wintertime, they wear velvet or leather jackets.

The men and women shoes are varied, from sport shoes to sandals and tennis shoes.

They dress their children with ready-made clothes from the shops in the city so that they could boast of their children being better dressed than others. When their children are 4-5, they dress both the boys, and the girls in gypsy suits made to order.

The Interiors of the Houses

The interiors of the houses have changed to the better since the 90's when they turned to the profitable trade of street merchants. Until then, they had one bed, one cupboard, nicely polished brass vessels hanging on the walls. But there is and has never been, as they themselves say it, any house that did not have a photo of Rákóczi Ferencz whom they say was the only king that loved and protected the gypsies. Many of them say their ancestors were part of the king's army both as soldiers and musicians. Even in exile, when he took along the people he loved the most, he did take many gypsies, most of them musicians. If you listen to them, you can understand that they are familiar with the king's Odyssey.

The well-off *Gabori* have modern furniture, but the poor have not changed their living standards.

Religion

After 1990 many Roma have repented and converted to adventism, even the reformed ones, explaining that there is where they belong. They learn many good things

there and, among others, they are called Brothers. The hundreds of years of repeated discrimination forced them to leave the religion they had been rejected from for the slightest error and look for a place where they do not feel useless. They told me the story of a reformed father from one of the neighboring villages where, when the rich of the villages went to church, they asked the priest to take the gypsies out of the church. But the good – hearted priest held the mess at the *Bulibaşa*'s home. Thus, they managed to translate a small Bible together into their mother tongue. But the father ended up arrested and died in prison. This is one proof of the influence of certain happenings in their life, especially that until this day they still remember them. Some Rromologist researchers sustain that the Roma' migration was caused by the Muslin invasion. Their religion was not welcoming and they didn't like it. So they went on to look for a place where they can live and survive, by their ancient laws.

The Children's Education

In the Rromani community, the customs perfectly combine throughout time and they all form a chain that cannot be interrupted but when there are some who try to add something new. This chain includes the customs related to birth as well.

The young families are particularly protected by the Great Family even before their marriage. While the wedding is being prepared, the young are advised by their parents, relatives, they are talked to a lot. Their parents and relatives try to make them think of becoming a family – the example of the Great Family, they should contribute to the natural growth of their tribe, and essentially, the continuation of their tribe. At the wedding the guests wish them healthy children and wealth: *But baxt the galbija, chevorre e gonenta, galbija e vurdoneca!* (Good fortune and lots of money, but even more children whom you should take in your wagon and may you have heaps of money!)

The Rromani woman, who supports and takes care of the family, works a lot and she is supposed to bear many children. The one who cannot give birth to at least a child is chased away by her husband and called bare.

When the *Gabori* are aware that a woman is expecting, they greet her as follows: *Te aves sasasti, thaj te keres jek chavorro baro, thaj sasasto!*

(May you be healthy and have a big healthy boy!)

The boy is joyfully received by the family. When a girl is born, is equally joyous. The father's name is given to the boy, and the girl is named by her godparents. The *Gabori* are realistic enough and respect the mother, they are happy about the new member of the Great Family as the influences of the other world, *gadže*, have lead to the decrease in the number of births among the Rromani as well. There are families who even now have five children, but in the past the *Gabori* would have 10-15 children.

The young families are educated under the parents' attentive supervision, that of the mother – in –law in particular, who has always a word to say as she is the older woman whom all the others owe a lot of respect to. She is often asked for her advice as to the children's education. The Roma is afraid to make a "gentleman" of his child because, if so, he would despise his parents. This is an old logic of the Roma families that in most cases has proved right. This is the reason why the *Gabori* send their children to school for several years and rarely do their children graduated the eighth grade. The primary school they do attend, but when the families start a business in some

other places or have a trip abroad, they take their children with them. Thus, the children get to skip school a lot.

Both the coppersmiths, meaning those working with copper and non-ferrous metals, and the merchants do not trust people, don't make friends easily and keep the strangers at arm's length. They like throwing small parties and obey their ancient customs. The 10-12 year old children already know a lot of the customs and, as they grow up in the Great Family, they have the same purpose in life. They need no other education as the one he or she received from his or her parents and Family is good and beautiful enough. The child is educated during his or her entire childhood by the example of his grandfather, *Pàpu* (grandpa). *Pàpu* is the most respected in the family. This is important especially for boys as they themselves may become *Pàpu* some time, another example for the Great Family. The Family teaches the young ones how to work, face the difficulties of life, never be defeated by hardships. The girls are educated by their mothers to be good housewives and do not go to school too much : just to learn how to read and write. In their community, in their world, they are protected, trusted, sheltered. Ten-year-old boys learn a craft from their fathers or from *Pàpu*. It is *Pàpu* who teaches old trades and crafts. It is still *Pàpu* (*Bulibaşa*) the one who guides their steps towards a land where they could become something. Throughout a child's life, the Great Family has something to say about certain events of the child's life in his becoming a respected member of the Family.

The Child's Baptism and Education with the *Gabori*

The god of the Rromani family is the Child, who embodies absolute purity, the warrantee of the continuation of the tribe.

The birth of the child contributes to the improvement of the status of the family within the community. For the entire community the woman's fertility is vital. Various rites of protection surround the birth, baptism and the very life of the child. It is called *bejer* (guarding), under the pillow a silver coin and a blade of basil, a knife to protect him or her from the evil spirits of the night, chanting is done to chase the bewitching away, a red ribbon is tied to his or her left wrist and also a red bead is set on the ribbon, a symbol of fertility and good fortune. After the baptism, for a while, the mother doesn't go out of the house, doesn't see guests, doesn't cook, doesn't serve the meals because of the confinement after birth when she is said to be unclean.

There are two types of baptism – *bolimos* - a Christian one performed in the church, by all the rules of the religion that includes a priest -*rasaj*- and godparents -*Kirvo aj kirvi*- and one called "*rromano bolimos*" where no priest is involved, moreover, saying the word "priest" is believed to be ill-luck -*bibaxtali*. The child is purified after birth. The Rromani baptism is highly symbolic. It is divided into -*bolimos e phuvaqo*- the baptism of the earth and -*bolimos e jagaqo*- the baptism of fire when the child is carried three times over a fire from his father's arms to the godfather's and vice versa, and all these have a purifying purpose.

The principle that the child's education is based on is the fact that they are considered miniature adults.

The young must ask for the permission to speak in any family meeting "*kamav thaj mangav te phenav vi me jeh vòrba*" (I would like to say a word myself), because of the respect -*pakiv*- that he has to show the elders: "*te des pakiv*" (be respectful).

Suggesting to the boys that they should read books on their own tribe, they answered:

- Grandpa tells us stories, sings to us and learns us how to live!

The Gabori Family at Work (Their Trade)

During the latest years, the street trade has been very appreciated and made many families rich. They bring various clothing items from abroad that can't be found here at the price they sell them at. They often go from one house to another, trying to earn some money. If he doesn't cover the price he himself has paid and an extra quarter of that price, it means he hasn't earned anything. In the evening, the entire family meet, including the children and they are given a rather rough "training". They have to tell how many houses they have been to, how they were received, how they said hello, how they left and each and every word exchanged with the buyer. The family gives valuable advice to them and tells them where they went wrong. The merchant remembers perfectly how many houses he or she has gone to, how much money he has earned and the money he is allowed to spend for food. Drinks are out of the question as they are strictly forbidden. They are not allowed to drink when selling. The *Gabori* are very fond of their own kin, are sociable, friendly, and, if someone of their acquaintances tricks them, they turn their friendship into hate and are capable of murder.

The Inheritance

The elders of the family that are still alive share the fortune they gathered among their sons: the golden and silver goblets, the *Bulibaşã* truncheon, the houses and cars, and their personal effects that they used in a lifetime. After the elder dies, the sons keep the goblets and their father's personal assets their entire life and remember their father with respect. The girls are not supposed to know where the goblets are and who has them. This is how they prevent their fortune from passing to another family as the girls are completely part of the family they married in.

They speak their mother tongue with their friends and family. They speak to strangers in the languages they have been spoken to. They do not agree that strangers should learn their native tongue. They say some others don't need to know their language as they would use it for mockery.

The Gabori Superstitions

Good fortune! This is a significant superstition with the Rromani in general. So is with the *Gabori* who try their fortune every day. They leave the house only when they are certain there have been no bad omens: he or she has not forgotten to lock the door, has spit in all directions to be sure he has got rid of evil luck, puts on the hat he's been recently lucky with. I remember my grandfather whose forefathers had been Rromani musicians, still he played by the rules of luck and many times did he return home soon after he had left. When he got back home, grandma would let him say himself why he had returned.

- Well, woman, you know how things go with our luck! Hardly had I gone out of the door that I met a Hungarian woman! Hardly had I walked ten steps and the

landlord came to talk to me about a rent raise, do you know how much it's gone up? 20 lei! Well, is this good luck, you tell me! And if I had met a gypsy woman, good lord, how much would I have had to bear for this room of ours! I have to avoid Hungarian and Roma women for bad luck they are! You'd better do that yourself unless you want something bad to happen to you!

So do the *Gabori*. They have days and times when they believe they are lucky and, as they live all their lives among people who incessantly talk about good and bad luck, they end up believing in it and making up defenses against bad luck.

To them there are armies of good and evil spirits in the air, on the earth and in the waters waters who help or spoil one's fortune. The spirits of the dead live in the dark, that is why almost all families burn candles at night to be protected from evil spirits. Good is *Devla*, and Evil is *Benga*- the Devil. The devil enters the man and causes him pain. That is why when they take an oath, they curse heavily. There are curses they say will affect their descendants as well. Then, they pray to God to help them and protect their children from cursers. At present they try to heal their sick people with lit candles, prayers and lent as well. When they want to accomplish something, they undertake very strict fasting. When they want to cure a sick person even from bewitching and when they wish for something bad to happen to their enemies, the women wear their skirts inside out and chant as follows: "Listen to me and do as I say – says an elder woman, for this is how you'll convince your judges and your enemy as well and you save your husband." "Take your underwear and turn them inside out three times and even if the third time they are inside out you do put them on this way! Otherwise, go to the cemetery, fetch a handful of dust, put it where you need it and you say in both cases:

- *Kovli phuv, tu vazdesman, koliareslen, lachiareslen the man vazdethe ingeres tute len khere, pase ko mule ke mindre kalce mangen tut, te o "bengas" vazdel tut!* (Soft dust, do your work, and believe me, take them to your place, in the soft dust so that they become as soft for what I have on me prays to and the devil is all around you!)

In most cases, they strongly believe their fate is to live and die with their superstitions always in mind.

Family Life

The nomad life with its hardships, the difficulties of their travels and sufferings which the young were exposed to too early made them get older more quickly. The man at 55 and the woman at 30 were old and all wrinkles looking at least 20 years older than they actually were. Now the well-off community has completely changed its lifestyle. They eat more healthily and live more rationally.

The leader of the gypsy Great family is *Phuro*, *Păpu*, the old man, the grandpa, even when his sons live separately with their families. Their family bond breaks when *Papu* passes away. Then his sons become the leaders of their families and of their descendants for the rest of their lives. The girls belong to the families they marryin. The women who do not bear children are chased away from the family. The foremost duty of the gypsy woman is to bear lots of children, lots of sons. Women who do not have children are very rare. They have 4-5 children even nowadays whom the woman has to raise, wash, nourish. The woman's life is a complete submission, with no rights at all. The woman does not walk down the road with her husband holding hands. She is not

allowed to. She walks one or two steps behind her husband, carrying the luggage and holding the children.

They love their children very much, don't beat them and are puzzled when they see such a thing. They are of opinion that one would better scold the child than beat him with a stick.

The money the men earn must be given to the old *Pàpu* with which he buys valuable goblets, houses that his sons will inherit. The family lives on the food and cloths bought from the woman's earnings. She has always her own small business – fortune telling, selling old clothes or street trade. The men help each other. If they have an order for a gem or ndy boiling bucket, they work together and share the money honestly but only if they are part of distinct families. There is no such sharing within the same family.

The father looks for a wife for his son. That is the reason why there are a lot of divorces. In case the girl elopes with the man she loves, the family who receives her organizes a feast, but they marry legitimately only after several years and only if *Papu* allows it.

That is why many of the children have their mother's name. If the woman has a baby, even the legal divorce is interrupted. If the mother happens to be granted the child and marries again, the second husband must receive the child as his own. In this case the husband and the child's father talk to each other permanently until the child grows and is able to earn his or her own living. Then he or she decides which family he'll go and live with. If it is a boy, he generally joins his father family, if it's a girl (when she is 13 or 14 years old) she gets married and goes to her husband's family.

The *Gabori* have a lifestyle that is different from that of the people they live with and never mingle not even other Roma.

The young do not go to the balls in the communes they live in. In the village they greet and talk to the people of other nationalities (*gadžhei*), be them Hungarian or Romanian, work for them, but they have their own private life, that of their tribe, which they strongly hold to and sustain that this is their world and that it is a beautiful charmed world as they have been told for a lifetime.

The *Gabori* Marriages

With the "*Hatted Roma*" (the Coppersmiths) there is an arrangement between families before the marriage. The wealth of the family -*Taxtaj*- meaning the worth of the goblet decides the category of wealth the families belong to. Besides that, their conduct in the "society of their world" and the community is very important, the conduct and respect as their laws requires, for instance: He can speak nicely! He is not a drunk! He does not get into fights! He knows respect for the elders of the Great Family! These are the criteria that are considered. Families are ranked according to the same criteria. Families with and without any rank. Meaning they are respected and appreciated, or not. On a special occasion such as a wedding, the seats at tables are reserved as follows: in the front room, the richest that also have a rank; in the reception room, the drunkards; in the courtyard, the troublemakers, those who get drunk and start the fights.

In these situations, supervisors are appointed, and if anyone causes trouble, he is taken out of the room. (This is how they do it at funerals as well). The marriage

is organized and supervised by parents. When the girl turns 12, and the boy 14-15, the children's families have an arrangement to get them married. This arrangement concerns the worth of the main factor of the marriage that is the *Textaj* that the boy will receive and the money the girl brings along. After the arrangement, the two children grow up together and if they end up falling in love and wanting to get married to each other they do so. Otherwise, the parents wait for the children's choice. However, marriages are often forced.

The Wedding with the *Gabori*

The wedding takes place as follows:

Before the event, the bride's family and friends gather in her house, and the bridegroom's family and friends gather in his house where they drink and leave for the bride. When they reach her gate, they find it locked, that is why they knock and say they are looking for a bird that flies away from her nest and that they must build her a new nest so that she should not die. They are asked several questions they are supposed to answer. They joke about the wealth, they laugh and say some sort of limericks and eventually they receive the *Bori*, the bride. After that, they are wed by the *Bulibaşa* in the presence of 3, 7 or 9 people. The first person is the *Bulibaşa*, then there are the parents. Salt, bread and wood are set on the ground. The bride sets her index and middle finger on them, and so does the groom. They say: " I swear on bread, salt and wood. I swear! That this woman (man) I love and want to be her husband (his wife). I'll be faithful to her / him and cherish her/him, we'll work and suffer together to raise our children just as our parents have raised us and then, when they have grown we shall give them wings! He who abides this vow, may he have as much happiness as leaves in the tree, and he who doesn't much misfortune and sadness!"

The parents' text is: "If you are in love with our daughter or our son and are faithful to her / him may you have as many joys as the hen or rooster has feathers, and, if you aren't, may you be misfortunate and sad!"

After that the party takes the bride to the groom's house. When they go in, they find a bucket or a broom in their way. To show she's been raised to be a good housewife, the bride must put the bucket where it belongs. The dancing and fun follow. The bride is often kidnapped. This happens when the young couple disobey their parents' will and let love be their guide. There are cases when the bride's parents must return the groom's money, pay money for their shame. This is also how things go on when the bride is found out not to be clean, a virgin.

Myths and Tales

The *Gabori* are a mistrusting people, however they strongly believe in tales. They say the elders' tales proved to have been true.

During a trip by train, almost all seats were taken by *Gabori* and their families. I stopped near a bench where two boys and their *Pàpu* were sitting. He was telling them a story and I started to eavesdrop. When *Pàpu* noticed I was paying attention, he swore at me in Romani. I laughed and asked still in Romani what harm I had caused him to deserve being sworn at? He was surprised and asked me if I was Rromani? I said I was and that I liked our stories.

- Please forgive me, Rromani, *Pàpu* makes mistakes sometimes, but not without a reason. Listen here! In our village we live in a Great Family! Many have come so far -*Gadžhei*- to listen to our stories. After they left we found out they were writers and collected stories. But they are not kind enough to tell us that. After a while, my grandson comes back from school with a book and says: *Pàpu*, look? Our stories signed by *gadžhei*. They didn't even say it was I who had told them those stories! I didn't deserve that! That is why I don't trust anyone!

- But this story is very beautiful!

- I think so too! It's one of those I've told you about!

- What do you mean? The stories are true?

- Yes! Whenever I tell a story, I tell about each character in it with its habits, just as people are: good, bad, thrifty, brazen, big-headed, stupid, and many are exactly like that in the world! My story is about men and their habits.

Unlike other peoples, the *Gabori* believe their myths as being tales of their near past or stories of the present. The myths and stories that talk about the "Rromani's kingdom" and losing it, the country, the church, the religions. They tell about the myth of the creation of man, the birth of the ancestors like that:

One day, God decided to create Man, a tiny piece of clay, and made a being, put it in a vessel to bake it. Then He went for a walk and when He returned, the man was burnt up and completely black. This was the ancestor of the black men.

God started to make a man again. He made another being and put it in the vessel to bake it. For fear that He might burn it too much again, he opened the vessel too early. The man was completely white. This was the ancestor of the white men.

God decided for the third time to make the Man. He made another being and put it in the vessel to bake it. This was burnt just fine as it had a nice copper color. This was the ancestor of the Rromani.

A great legend telling about the Rromani kingdom and the loss of it goes this way:

"We used to live on the bank of the Grange. Our leader was a great chief, a man whose words were obeyed throughout the country that had well-defined boundaries. The chief has one single son named Cen. The country of the Hindi was then ruled by a powerful king whose favorite wife had hidden a child, a daughter called Gan. After our leader's death, his son, Cen, decided to marry Gan whom he thought was his sister, though she actually wasn't. The people split into two sides. A wizard foresaw an invasion and tough times. One of Skinder's generals (Alexander the Great) rushed in like a storm and killed the Hindi king, burnt everything down just as the wizard had said. One of our people went to the victor general and asked him to be the judge of a brother and sister who wanted to get married to each other. The general hit the messenger on the head. That very moment the general and his horse broke into a thousand little pieces like a clay vessel thrown against a rock. The wind spread the warrior's remains into the desert.

Our people split into two sides. The ones against Cen entreated a great wizard to cast a curse on Cen: "May you wander forever on the face of the earth! May you

never sleep in the same place again! May you never drink twice from the same spring again!"

This wonderful legend describes the Rromani marriage customs and the true and well-known law of migration: "The gypsy never walks down the same road twice, when he reaches a crossroad he walks ahead and never goes back and if he can't do otherwise, he goes round and it is only this how he reaches the place he left!" This law is still valid with the *Gabori* even nowadays, and they abide by it as a sacred thing.

Gypsy Tales

The Lying Boy

A lying boy was guarding the sheep near a forest. Suddenly, he started making an incredible noise and shouting:

- Hurry, people, the wolf!

The people hurried and realized he was a liar. The next day he did the same and people ran to him again from the village, but they saw he was a liar. There was no wolf there. They got mad and returned home. The third day the wolf did come and the boy shouted again for help. But the people never came up as they thought he was lying again. But this time the wolf did come and ate the sheep and the boy as well.

Conclusion: Once a liar, always a liar even if he tells the truth.

The Man from the Countryside

The country side man went to work in the field, and left the dog to take care of his child. Hardly had the man left that the dog saw a big snake getting ready to bite the child. The dog grabbed it, bit it until the snake died. When the man returned, he saw the dog with its blood-stained muzzle and got terribly mad and beat the dog. It is only when he saw the dead snake did he understand why the dog was like that. The child was still alive because the faithful dog had saved it. The man was terribly sorry he had beaten the dog.

Conclusion: You' d better do nothing when you are angry or nervous!

Folk Poetry and Music

The Roma are a distinct, mysterious and romantic people! They are very special, have a special logic thinking because their life is logic and special.

Scientists have long researched to find out where from and how the Roma have reached Europe. They dealt with the Rromani customs and language until they got to the conclusion that they came here from the countries of the wonderful East and that they have a vast culture. The Rromani are mostly nomads and have been fond of keeping their customs, the freedom to move in the World, the fear of dead people and their superstitions despite all discriminations in the lives. They have become heroes

of many romantic poems even before the world knew the Roma has his own poetry, a worthy epopee and a popular treasure. In the forest glades, under the moonlight, gathered around the fire, many colorful groups lying down on the ground or just gathered together sing softly, but passionately. They sing gypsy songs, those pain and joy full songs that we remember from old song collections that sound loudly deep in our souls and are a delight to the heart, while singing about the colors, adornments and flowers on their women's garments, the trills and repetitions, all genuine Rromani creations. Whoever hears these songs once will never forget them. This is how Heman A. analyzes the gypsy music:

- The Roma likes singing very much.
- Along their aimless travels, the tribesmen always have time to sing a song.
- Singing the road seems shorter.
- He rests more easily if he sings and releases the pain of his soul.
- He sings when he lies down on the ground of the forest, no grass around, and the color of his skin is no different from the color of the earth. But in the morning when the lark sings, he gets up from the dusty road, and bids himself good morning with an old song, as old as the Earth itself. He doesn't know what exactly he is singing, what old ballad the tune of which he creates, words inspired from his own life, both from joy, pain and misfortune! Otherwise the Roma likes to compare himself to a singing bird that flies from a branch to the other and praises the beauty of the earth in its songs up the sky. The gypsy ending a journey starting another, always on the road sings the perpetual hymn of nature, the wonder of the earth, the man created by the Great *Devla* (the Great God).

I come for a family of musicians and when I think of them I hear wonderful music that filled up my orphan childhood, the Roma music!

Not once did it happen that in my grandma's house our relatives came to visit us, and all the musicians' family got together. They had such "concerts" that I can't describe in words, that beautiful they were. During the breaks, *Pàpu* would tell us what a brave soldier he had been. They laughed heartily and then started singing again and again till morning. When *Pàpu* took the dulcimer in his hands, the man in a suit and hat suddenly became the gypsy in patched clothes who loved his lute and dulcimer more than anything. He sang and played and we gaped at him in wonder. Big tears would often be shed on his lute when he played and sang our wonderful gypsy songs.

At school I was the Roma child in my class. I hadn't turned 12 yet when Moki-néni, my sports teacher asked me to dance a gypsy dance and I did not know the dance of my nation! I cried my way home and told my family what had happened. My mother, though a construction worker, found time to teach me for two or three afternoons. She was a wonderful dancer. You could think her feet were not even touching the ground, this is how well she danced the "*cingardia*" as the people in Ardeal would call that dance. In my class they all wanted to dance it. Eventually, after many arguments and conflicts, the entire class danced it. We even sang a Roma song that I taught my classmates. It was a short song that the people in Valea Ghiurghiului loved very much. At the festival, we managed to get to the county competition, but we were second because of the many arguments and because the first place had been reserved to other children. The hopeful ones of us cried from spite.

Moki-néni stayed with us and told us the story of my people which my classmates and I were very interested in. She also told us a story so funny that all girls, me included, laughed and cried at the same time. This is how I found out that I was descending from the people of the "Prince of the Roads" / "Craiu drumurilor", of the "Cintereț", the companion of the lark who has had children who reached the world's stages, who had the strength to say right there: "I am Roma".

About the need to provide such an education just as in each Rromani people, by trades and family, some have managed to educate their children so that they should know what their expectations should be. To love their family, their nation, to know how to respect everybody, to know how to live because this is how they'll know what other children do not know, how to behave when first facing discrimination. Thus, creating their own World, their life, their defense, we look forward hopefully "The Roma child in the future", "the Gypsy child" both that of *Gabori*, that of other peoples (*Căldărari*, *Zlatari*, *Ciurari*, *Pițulari*, *Muzicanți/Musicians*). These peoples represent a Complete Man, resistant to the strokes of everyday life. He'll say: I am the Man God has created. Just as you are. But I love my people. I cherish and respect my elders. I am "Rromani", I have a Roma heart and Roma blood.

From the *Gabori* songs

- *Lokhes xural e çinege,*
- *Silo bostol leça jevende!*

- Joyously does the lark fly
- The cold can't chase it in winter!

- *Vésa, vésa, kalo vésa,*
Na dikhes o mora romnia?
Ba me dikhliom, kother pale,
Da voj pale çi mai avel!
Phuçhel e car, phuçhel kast,
Láchi romni kaj gileas,
Puchel e suw, phuchel e kat,
Phuchel svako rrom, thaj romni,
Uva, sastiarel amen?

- Black forest, forest,
Can't you see my Rromani woman?
I have seen her, there, in the back,
Still, she does not come!
He asks the winter and the trees,
Where is the good Rromani woman?
He asks the needle and the thread,
He asks all Rromani men and women,
Who has any good news for us?

Panda o plajo zeleno,
Avel o Rupi, hireso!
Gada parne, ilo kalo,
Anda e chiaj, vov xoliardo!

From the green lands,
Here comes famous Rupi!
Dressed in white shirts,
Painfully mourning his woman.

Na maj rus tu,
Rupi phrala!
Arakhesa, chejan,
Sukara, thaj rutonesa,
Romnia tuke arakhesa!

Don't be sad,
Rupi, my brother!
Girls, they are plenty now,
Lovely and ugly,
They'll all break your heart!

THE ROMA IN THE CARPATHIANS

Professor Olga Mărcus^x

General Presentation of the Branch

In their great "passage, adaptation and settlement" in the precincts of the towns in Ardeal, the Roma have adapted to and adopted the way of life of the majority population that has accepted them, and thus they have become an integral part of the community of Ardeal.

The status of the Roma in Ardeal was very different from that of the Roma in other regions, meaning they were not slaves, however their assimilation was a state policy in progress.

The Roma in Ardeal benefited from the protection of the kings of Austrian Hungary due to their skilful crafts, the processing of the construction materials and, last but not least, their talent of entertainers, animators of the community's parties.

The greater majority of the Roma in Ardeal - approx. 85% - are sedentary Roma, attached to the precincts (or "silk" Roma as they call themselves), and only 15% are Gabori who have preserved to the present day their traditions values. Among the Gabori it is only 5-7 % that are nomads.

Subdivisions

The subdivisions of the Roma in Ardeal are determined by their crafts; they are:

- Gabori (traditional Roma)
- Musicians (Roma attached to the precincts)
- Spoon makers (caștalii)
- Comb makers
- Goldsmiths
- Coppersmiths
- Masons
- Horseshoe makers
- Florists

The Family

The family of the Roma in the Carpathians is the fundamental nucleus for the continuity of the Roma; that is the reason why, with the Gabori, the marriage is an agreement between parents when a child is born to the precise end that the name of their families should carry on.

The family of the Gabori is represented by the man, as he is considered the head of the family and the breadwinner.

Most of the times the wife sees to the household, gives birth, raises and educates the children.

If until recently the traditional Roma strictly fulfilled the duties that rested upon each and every member of the family, nowadays both the wife and the husband, sometimes the children, have to work to earn their living.

---

x. With the valuable co-operation of Mr Rudolf Moca and Samuila Dodosiu

Most Gabori deal in the trade with textiles, carpets etc.

Most of the settled Roma have been assimilated by the majority population which they adopted their way of life from, thus their work is identical with that of the majority population, meaning that there are a lot of Roma practicing various professions, working in institutions and having certain qualifications.

Some have an acknowledged status in society, mainly because they have received education in schools.

With the settled Roma there is the tendency of having their own living space, also, the tendency to individually organize their way of life, which is some sort of an escape from the customs of the basic family, even if they are carefully supervised by the parents who assist with this separation; the young man's wedding present is a living space distinct from the one of his parents and the young woman's parents provide the furniture.

This category also includes Roma who live in the peripheral areas of towns who could not be assimilated or who could not adapt to the tough conditions because of the environment they limited to, that is closed, deprived of possibilities of success, insalubrious living spaces for up to 10 people in one 3 – 4 sq. m. room, with no running water or source of heating.

Accessing this environment is difficult, their own efforts and those of the civil society to escape such environment could be a chance for each and every one of them, especially for children, and it is mothers that have a significant part here.

The marriages of the settled Roma are not limited by tradition as those of the Roma Gabori. They are allowed to marry Roma of other tribes and sometimes, even non-Roma.

On the contrary, the Roma Gabori are not allowed to disregard tradition, they are not allowed to marry persons of a different Roma group or Roma who do not obey the tradition; there is a cultural barrier between the community and the rest of the world meant to preserve the equilibrium, protect the values of their identity, and that is why the solution is the marriage inside the group.

The extended family of the Roma Gabori live together and most of the times their neighborhood means relatives; they prefer a place to share with the others rather than a personal room, and everyone is a 'brother', thus the exclusion from the community equals the lack of identity, not being acknowledged by their own people.

The newly weds enjoy their intimacy in a space provided by their parents, under the same roof as them, but in separate rooms.

The child

Most of the times, the traditions related to the important events of one's life: birth, baptism, wedding etc. have deep roots in the ancient anthropology of the Roma.

A few examples from the life of the Roma Carpathian Gabori will be conclusive:

In the past, the Roma baby would first see the light of day in his bed at home or in a tent; nowadays, the Roma women give birth in hospitals and are protected against the complications that may occur during the delivery.

When she is in pain, the future mother withdraws to the tent while all knots in her clothes and even the surroundings are undone.

If the birth is difficult, the handle of the husband's ax or hammer is taken off in order to make the delivery easier.

As soon as the child is born, the young mother is immediately covered with her husband's coat or some other item of his clothing or those of the one assuming paternity, and in front of the place where the delivery took place they make a great fire to keep the bad fairies away from the baby as they want to kidnap the child and turn it into a vampire.

That is the reason why the fire in front of the tent is maintained until the baptism; as soon as the mother is no longer confined, the Roma child is baptized.

The parents agree on the name; usually the mother dreamt before the delivery some acquaintance and then the child receives that person's name.

If the parents fail to agree on the child's name, then they start saying names while the oldest man in the community starts dropping water until one water drop stays suspended; this will be the child's name as an unsuitable name will bring him death.

The baptism with the traditional Roma

The four-month old newly born is taken by the father, the godfather and *bulibasa* to the source of a river.

A bur leave is rolled into a funnel that is attached to a common elder tree stem empty inside so that the child can breathe through the "device".

Thus prepared, the child is sunk into the water and kept there for two or three minutes, then it is taken out and covered in a white kid's or lamb's hide that has been sacrificed on the spot so that the hide can be warm.

A pigeon's feather, an ear of wheat, a snake's scale and a knife blade are set on the child's chest and then the "baba-racii" incantation is said:

"may you be lively and always covered in clothes, bring peace and be gentle as a pigeon, wealthy as the wheat, smart and sly as a snake and courageous and brave, sharp and fast as the knife's blade!".

The ears of the kid or the lamb will be taken by the godparents, the father and the *bulibasa*; when they return home, they will be thrown to the dogs.

If the dogs eat them, the fate will be fulfilled.

The baptism with the settled Roma

The newly-born is kept inside until it is six weeks old; it cannot be taken out of the house in order to be protected from evil; also, his mother doesn't go not even to the well in the courtyard lest she should spoil the water in it.

The relatives and the people close to the family come and visit the child and bring it gifts such as clothes and food to the mother so that she should have the milk to breastfeed it.

After six weeks, the child is baptized, its name is chosen by the godparents, and, if the parents don't like the name, several names are suggested and one name that everybody likes is chosen.

There are rituals related to the child's sleep if the child can't sleep well. These are incantations and also threads are used to trace and make sleep come, a red piece of cloth is set by the child's bed to protect it from bewitching.

The wedding

The marriage with the Carpathian Roma is done with the consent of both families, with no need to make it official, as it is recognized by the authority that the *bulibasa* has.

The marriage results in relations that include ritual, economic relations, solidarity in the spirit of a general brotherhood, a system of common norms and identity – related symbols.

The groom is prepared by twelve lads; the hair of the right side of his head is cut and the hair on his left leg is shaved off to the knee (the "cross" cleaning of the body), then he is washed by the men.

After he is wiped, the hair that is left is cut too and the right leg is shaved, then he is dressed up.

The bride's hair is loose and washed by twelve single young women, it is covered in rose, nut leave, lily-of-the-valley, and chestnut skin oil.

This is the significance of this ritual: as loving as the rose, as rich and strong as the top crown of the nut tree, as pure, chaste and clean as a lily-of-the-valley flower and as committed to her home as a chestnut.

Her red maiden ribbons are removed, the hair is again braided as for a married woman and tied to the back of the head in a bun, meaning that she is one of the wives now, then she is dressed and the wife's head scarf is put on the head.

The day before the wedding by the *bulibasa*, the godparents come to the bride and groom's house, the one where they'll live after the marriage, will come in bare – footed, holding a coin between their toes, meaning they bring wealth to the house.

The godmother will wash the groom's feet, the godfather the bride's feet, the bride and groom will wash their godparents' feet, the groom – the right foot, the bride – the left foot, they'll drink a linden potion in which blood has been dropped three times, from each of them, as a sign of eternal connection.

The godparents will leave the house without being seen to the door by the bride and groom.

The day before the wedding, at midnight, the parents will cut a female lamb and a rooster, stick together their bleeding necks and go round the future spouses' home three times, keeping the sacrificed animals heads down so that all the blood should drip out.

All these are done to chase the evil spirit away and as a token to the great god of marriage.

Only the hearts of the animals (cooked with garlic) will be eaten so that the spouses should be human, kind-hearted and as hot as garlic.

After the wedding is solemnized by the *bulibasa*, they will be welcomed by the groom's and bride's mothers in their future home; they will set in front of the door: a broom, a coin, a scythe, and a mirror for the bride and a horse bridle, a pocket knife, a bag and a bottle for the groom.

If the bride takes the broom, she is hard working, if she does the coin, she is greedy, the mirror – false and a liar, the scythe – querulous and nagging.

If the groom takes the bridle, he'll be a wanderer and a nomad, the pocket knife – a thief and a murderer, the bag – rich and economical, the bottle – a drunk and troublesome.

Then, they'll be wrapped in a scarf and a man's belt for fidelity, they'll be sprinkled with charmed water and basil for blessing and wheat for wealth.

At the end of the wedding, the bride and groom withdraw to a room so that the bride should prove she is a virgin.

With the settled Roma, the wedding follows the tradition of the majority Romanian population, the marriage is done with the consent of both families and each of them participates in the organization of the party the evening or day of the wedding.

The godparents are the groom's godparents and, if this is not possible, they are chosen from the people who are closest to them.

During the party there is the ritual of the "cheering and carrying a hen" when the godmother carries a hen and starts wishing well to the bride and groom.

Each participant must offer a sum of money to help the newly weds to make their start in life.

The clothes

In comparison to other peoples who have cotton, linen, floss silk, fabric as typical elements of their clothes, the Rromani have chosen silk as the raw material for their women's clothes.

The light material as a spring breeze, the soul and eternal capacity of creation of nature is worn by the Rromani women.

The pastel warm colors are visible from a distance, with patterns of wild flowers, symbolizing beauty, the taste for shades as "games of love" and of challenge for love-making and perpetuation.

The men have chosen to be sober and the aristocracy of black and white, a combination of purity and esthetic equilibrium translated into the spiritual pair of good and evil of the divine perception of *lacho/3ungalo* or that of the "great passage" of life or day and night, a configuration of the existentialist philosophy: birth - life - death, in a repeated and natural cycle.

The traditional costume of the Roma woman

There are the head scarf, the larger head scarf, the neck scarf and the long scarf *khozno*. The material is best cashmere of a suitable size, having lively flowery colors, yellow is predominant – wealth, life, light, perspicacity, attention and attraction and also green – quiet, calm, hope and resurrection.

The patterns are large flowers, often sanguine red, agent of action, challenger of love and the "mystic fire". The Roma woman wear her hair with a parting in the middle of the head, arranged in a bun at the back of the head, indicative of the married woman.

The maid has braided hair with a red silk ribbon as a "fire" to become a volcano. The Roma woman from Ardeal does not have coins or necklaces in her hair as she deems "adornments" to be impurities of thinking and to impair her feminine purity.

The earrings, big, golden, with zoomorphic or floral motifs, attract attention to the Roma woman's head.

The blouse, the shirt

It is made of the same silky material, has the same colors and floral patterns, large to give freedom of movement, pleated or folded, worn out of the skirt, has handmade lace around the neck, collar, sometimes, the chest, sleeves and cuffs. Provoking by its largeness – in the area of the "solar plexus", it shows the breasts, free and well-built, symbol of health and fertility.

The sweater

Made of wool, most of the times, green, worn on top of the vest, undone or tied on the heap, it protects the womb, the kidneys and the back – as a prevention of illnesses.

The skirt

Made of "heavy" silk, with floral patterns, green or yellow, minutely pleated, lined with lace. It is one single "sheet", tied with lacings, pleated on the body – frontally – similar to the Indian **sari**.

Large and free it reveals the amphora – like body of the woman with large heaps as a symbol of procreation.

At weddings, everything is white, at funerals – black, with floral archaic elements.

The apron

Made of the same silky material, having the same floral patterns, plated, conical, lined with lace, tied to the back, it has a large pocket.

The footwear

In summertime, the Roma woman is bare-footed or with sandals / slippers, and in autumn and winter, man – like black shoes, men's dark socks or green socks.

The traditional costume of the Roma man

The hat

Made of quality felt, with large brims and a wide ribbon, wider at the back of the head and tilted to the front, lifted at one ear.

The predominant color– the aristocratic **black** revealing provoking masculinity.

The hair, beard and moustache highlight their force and attractiveness, sex appeal and their status of the master of the family.

The shirt

Made of thin poplin, cashmere or silk, always white – symbol of sincerity, purity, openness and understanding.

No woman-like adornments, they breath manhood and force by the simplicity of the cut and color.

The vest or "laibär"

Fabric is nowadays more often used than leather. The predominant color is black. The buttons are made of bone replacing the metal – silver. The only adornment is the silver chain, hanging from a button - hole and hidden in a pocket of the vest.

The coat

Made of black fabric, simply cut, large and always undone, with bone buttons and outer pocket that hides the wallet that is always full.

They do not wear girdles, but black 5-8 cm. wide leather, with large buckles.

The trousers

Made of black fabric, largely cut, no cuffs, most of the times longer than necessary to make folds at the ankle, covering the socks as a sign of masculine protection and modesty.

The footwear

In summertime - sandals / slippers and white socks – never bare-footed. In autumn and wintertime – black leather shoes.

The dances

The dance typical of the Carpathian Roma is *cingherita* (*rupta tigănească*). No other race, minority or community has this dance, game, contest.

The alert rhythm makes the *cingherita* a dance of competition.

The man proves his power of seduction dancing with two, three to eight women at once, within a contest that is even nowadays practiced in the desert by the Roma Tuaregs who, through this dance, choose their wives.

The man wears shoes when dancing on a 15 cm. diameter tin plate, without stepping out, or around his hat without treading on its rims.

The woman is bare-footed and dances on tiptoes in a 20 cm. perimeter.

They'll dance provokingly shaking their heaps, breasts, behinds, shoulders, now, back to back, now side by side, rotating like two roosters in a fight, now face to face.

Rarely, the man slaps his legs with his hands, and this comes as an addition to the Romanian dance *bărbuncul* or the Hungarian *bătuta ceardasului*.

They will never dance belly dances, as the Turkish do.

The melody is tough, rhythmic, with no sentimental tunes.

The county of Mures (General information)

In the county of Mures, across the mountains, coming from the Balkans, the first attestations are dated in 1603, according to the documents held by the "Hatted Gabori"; they are said to have settled 310 years ago in Mures.

Because of forced settlement and assimilation policy, the Roma settled in towns, and became part of the community that accepted them, working in agriculture, constructions, brick – making and wood processing. Few have preserved their traditional trades of spoon makers, sieve makers, smiths, chimney makers, street merchants.

Today they deal in brick – making and wickerwork, pot making and street trade.

Their language has been influenced by the Romanian or Hungarian languages and has become a 300 year old local dialect, recognized as the "Carpathian dialect" of the Roma in Ardeal.

The culture of the Roma in Ardeal called "Hungarian – Roma" or "Hungarian - Wallachian" of a Roma origin proves the capacity of adaptation and endurance of this people believed to have no country of their own.

THE COMB MAKERS – PIEPTANARI

Mihaela Gazsi

Among the various Rromani communities in Transylvania, the Comb Makers' communities are rarer but well-structured, established in the counties of Mureș and Harghita. The Comb Makers had a nomad life because of the craft by which they earned and still do their daily living. The nature of the Rromani comb makes shows a gravity that lacks any prejudice and is based on the men's wisdom. The man is the head of the family, he makes the combs and the mirrors, and his faithful and subdued wife sells them to be able to lead their poor lives.

Generally, the children receive an education that is based on respect towards their parents and close relatives, on competition criteria that sometimes makes them behave rudely towards the others.

In the Rromani Comb Makers' families, the man is the very respected, and the wife and children never disobey him. He is rough, but hard working, he carefully gets the material for the combs from places only he knows that he never discloses to another Comb Maker craftsman. He is selfish and works all day long manufacturing combs with the tools he himself made and carefully maintains. The comb, the basic product, was initially made of bone or horn by an original manual processing technology.

The Transylvanian Comb Makers' technique uses fire to straighten the horn. After the horn has been heated in the fire, held with long tongs, is set into mounds to be straightened. The horn would be split with a little ax called *bărdiță* (little hatchet), then they would cut the small thin teeth with a small-toothed seesaw called *custură* (*knife blade*), and the big and rare teeth would be cut with the big- and thick-toothed seesaw called *tridentos*, to make the combs thinner they would use a rough file called *rașpă* (*rasp*).

The skilful and experimented Comb Makers could make up to 100 combs in one day. The craftsman who could make the most combs was acknowledged and appreciated as being the best of them all.

Other items are no longer manufactured nowadays except for the bone comb. In the past, the Comb Makers would make other objects as well: knife and pocket knife handles, buttons and gun powder. The craft has been preserved to the present day but the combs are made of artificial materials and it is only the technology that has been rudimentarily preserved.

The craftsmen's wives are responsible of selling the combs and mirrors that their husband make, at markets and in fairs. They take care of the children and the household. The woman is traditionally quiet, subdued to her husband and accustomed to the hardships of their existence. Their life as a couple is based on fidelity and trust.

The language they speak between themselves is the Romani language, the Walachian – Romani kind.

Baptism at the Comb Makers in Maramureș

The Roma family has a special cult for the child who embodies the absolute purity and is a warrantee of the continuity of their people.

The baptism with the Rromani Comb Makers is done when the child is six weeks, three months, three years or thirteen years old, depending on the family's financial resources.

After the religious baptism, another baptism is performed at home, in a bathing vessel to "take the smell off the child". The bathing vessel is half filled with water which the following are added to:

- a little chlorine, symbolically, so that the bathing vessel should be disinfected
- sugar so that his or her life should be sweet
- pieces of flowers so that he or she should love and be loved
- money so that he or she should never be short of
- basil so that he or she should be lucky in life.

After the bathing vessel has been prepared, the godparents' candles are lit. The child is set in the water, lying on his or her back, and a piece of cloth called *crâsmă* is set under his head. The child is washed with the water in the bathing vessel and is crossed with small drops of wax from the candles. The godmother takes the child, covers it in a bed cloth and takes it out in the yard with music. A paid midwife brings the bathing vessel outside and throws the water at the root of a plum tree. The midwife will be paid for with the coins left in the child's bathing vessel. After the midwife throws the water, the godmother dresses the child with the new clothes she has brought. After the child has been dressed, it is entrusted to its mother. The godmother puts some money and basil in a little bag that is tied to the child's neck and kept there to protect the child from evil. The child gets money and gold from its godparents, baby girls get earrings and a little necklace and baby boys get a bracelet and a little necklace too.

The Marriage

The marriage with the Rromani Comb Makers is a lifetime alliance between the two families, and the family members have the duty to jointly support the new couple.

The arrangement between the young couple's parents takes place in the young woman's house, and the engagement takes place at the same time. The purity and chastity of the girl are essential in a marriage. The groom's father is very happy for his son's good choice, usually makes a gift to the future father-in-law and sets the date of the wedding. The bride's virginity is a proof of good education, the bride's father becomes even more respected and earns a certain reputation in the community.

The engagement is organized by the bride's father, and the wedding is organized by the bridegroom's father. After the engagement, the bride moves to the groom's house and integrates in his family. If the bride is not a virgin, which rarely happens, the arrangement is broken and the bride's parents and family have to stand this shame; however, if the young pair are in love and the groom accepts her, then his father accepts her too and the marriage is bound to take place. Generally, the bride's father "washes the shame" with a gift to the groom or his father. The wedding is organized in the Rromani spirit. I refer to dressing the bride when a crown is set on her head, and after the wedding, her hair is combed in a bun and tied with a scarf which means she is one of the married women now.

The groom offers the godfather a gift depending on how much money the godfather has given them and hangs a towel on his neck as a sign of recognition and respect. The religious wedding is a regular one according to the pair's religion.

The occupation of the young families is generally the street trade in marketplaces and fairs. There are several superstitions that have become habits in relation to this activity:

- never give another smoker a light because you also give him your good fortune;

- never shake hands with another merchant in the morning because you also give him your own good fortune;

- never give money in the morning under any circumstance because you may lose something that day ;

- do receive money from a man for the first time in the morning because that day you'll have luck on your side;

- never lose the first customer and business will be good that day (they sell the first product at the client's price);

- the money received from the first sale is called *saftea* (handsel);

- the first money received, the hadnsel, is never lent or changed because you may give away your good fortune;

- the merchant touches the handsel against the merchandise and says: "*Ptiu, ptiu saftea*" and to the merchandise "Don't you remain on my counter ", meaning that he wishes the merchandise to be sold;

- the merchant rubs the handsel against his hair or beard and puts it in the pocket separately from other money, wishing the money received that day would be more than the hairs on his head;

- if one day business is bad for a merchant, he says one of the other merchants or an enemy looked at his merchandise in envy and spite and thinking evil thoughts. Consequently, the merchant takes a counter – step, the so-called "turning the merchandise" by rearranging it;

- do not give money to beggars as they are believed to bring poverty and troubles;

- at the end of the day, if they are satisfied with their outcomes, they buy drinks to one another;

In the life of a young couple, the birth of one or several children is an important event. The woman has to be fertile. Her fertility depends on certain superstitions such as:

- she or her family shouldn't have been cursed by an enemy;

- she shouldn't have sat or treaded on spells put by an enemy on her; if she believes she has been put a spell on, she should go to a famous fortune teller or even several of them who will tell her what she has to do or who will undo the spell by means of certain chants or rituals;

- young wives who do not have children go visit young mothers.

If a couple does not have children in the first years of marriage, the woman is suspected to be bare. The bare woman is pitifully looked down on by the community and even the husband. They say that God does not give her children for her own or her

mother's sins. The Rromani man usually does not stay married to a bare woman unless he loves her very much. In the Hungarian Rromani communities there have been cases when bare women allowed their husbands to have children by other women and bring them home to raise and take care of. These cases were rare. The couples where the woman is bare generally fall apart. If this misfortune should take place, which rarely happens with the Rromani, they try to fight it with witchcraft cures. One of the most common cure is to eat grass off the grave of a woman who dies while with child in one of the month when the moon is getting bigger or to drink the water which the man has thrown coals or dropped a little saliva in.

Parting is rare with the Rromani. Even if it chances that the husband and wife do not share their meals and bed with each other, they separate, but eventually they get back together. Unless this happens very soon, they make peace on St. George's Day. On this day, Rromani women bake flavored tasty twisters. These twisters are offered to friends and enemies, and whoever eats the twister has to make peace with the one he or she has received it from, no matter how angry he or she may be. The twister is believed to have secret powers which seem to have something to do especially with love affairs. Women put a spell on their unfaithful men to stay with them and girls steal the hearts and minds of young lads with the twister. As a reward the lads sing various songs to the lassies.

The Wedding at the *Corturari* Rromani in the Area of Mureş

Marriage ties together the lives of two young people who are in love with each other.

The date of the wedding is set between their parents who let people know two or three months in advance that X's daughter marries Y's son and have a big wedding, and also the date of the wedding and that the wedding will be three days and three nights.

At the wedding women bring live hens and men brandy, champagne, carpets and money as the godfather is not known beforehand. Each arriving guest is welcomed. After the guests have arrived, the bridegroom's family summon the men to present the wedding preparations: the meats, halves of pigs, calf legs, rams, cakes, fruit, champagne bottles and many other things. If a guest's wish is not satisfied as far as food is concerned, he tells the groom and everything is immediately dealt with. This is the first day.

The second day the guests gather again, adorn the cars to go to the civil office, a car is filled with drinks and cakes so that the guests should have everything at hand. When they return, men gather separately and agree on the godfather or godfathers who is (are) usually the richest or most wealthy Rromani. The godfathers may be seven – nine depending on the possibilities. The great godfather is the one to have more money. The Rromani musicians split into two groups and play in turn, one group plays, the other sleeps and vice versa as music must be played with no interruption. The tables are loaded with goodies.

On this evening the bride and groom take their faith and fidelity vows the Rromani way. The godfathers stand in a circle and hold their hands around the couple. They utter the vows, and the couple repeats. The vows are religious vows, and if disobeyed turn against the couple. While uttering their vows, wine is poured on the

couple's heads. In the morning, the bride changes her clothes, take the little crown off her head and puts her hair in a bun.

The third day, the wedding looks like a normal Rromani party with its agreeable or disagreeable events. An interesting detail would be that if the guests wish to satisfy some culinary craving, they are served with whatever they wish for, they can even cook their own course. Neighbors and acquaintances of a different nationality may participate in the wedding. A separate table is reserved to the guests that have another nationality, they are welcomed and respected, they are not discriminated against, and the Rromani are even honored to have them.

The spirit of the party is enhanced by wine. Most Rromani drink wine instead of hard drinks, they never say no to a glass of wine when they are offered one, there is a special brotherhood among them. If they do say no, this could end up in a fight or various reproaches.

The Rromani do not consider the party, as the other ethnic populations do, exterior to their lives, distinct from the daily life, an occasion of their existence. They dance a lot at parties and baptisms or wherever they hear music which they like. They are exquisite dancers, it's an innate reflex, they don't have to learn it, they are born with it.

When he or she leaves, each and every guest receives a fried hen, cakes and drinks as a sign of respect for having cherished the married couple.

Each neighbor is heartily invited to the wedding even if he or she is not Rromani, and those who cannot be present are offered cakes and drinks.

Customs with the Rromani in the Area of Reghin

Every day, whether we like it or not, we pass by our fellows – the Rromani, whether they are good or bad. They have lots of old customs. They have preserved or forgotten many of them in time, but they also assimilated other customs from other ethnic minorities whom they live together with.

The Rromani takes a lot of superstitions into consideration:

- he never turns around once he has left;
- he never walks down the same path;
- if he has to go back to where he has left, he'd rather take a roundabout way and go back there;
- at crossroads, he goes straight ahead being certain that this way he avoids the ill-luck;

The woman's complete submission in the Rromani community:

- In the family, the Rromani woman doesn't have rights equal to the man's and doesn't have the right to participate in the *Rromani Criss* or *Cutuma* meetings;
- the woman walks two steps behind her husband, works a lot, raises the children, and her loyalty is easily doubted; long ago, if they were proved to have had extra-marital relations, the women were punished by the elders' council and mutilated.

The people are divided depending on the archaic crafts they have been practicing in order to survive and support the numerous families. The Rromani are divided into clans, communities and families.

Their archaic crafts are: musicians, ironsmiths, coppersmiths, steel workers and jewelers, basket makers, spoon makers etc. They have been practicing these crafts forever.

The musicians' clan has always been a distinct part of the people and they were gifted by nature with the gift of music. They went to restaurants, pubs, clubs and so they got to have good manners and know how to make audience love them.

The behaviour of the Rromani musicians is different from that of other communities that practice archaic crafts. In the town of Reghin, for hundreds of years they have been animating the pubs, restaurants and clubs, especially that the town was well-known and prosperous. But times have changed, modernization made this craft almost extinct in the town though violins are manufactured here.

Superstitions in Vălenii de Mureș

The Spell

The spells are the most common superstitions in the village. They can be: the spoiling - *stricăciunea*, *boscoane*, the pouring - *turnarea*, the lent, the mess etc.

The Spoiling

This spell is most feared by women after they have given birth. According to the superstitions, if someone visits a woman who breastfeeds her child and he or she comes with evil intentions, sits down on the bed and says a prayer to himself or herself, the young mother's milk spoils or drains.

Pena Ana, Bolfaș' wife, remembers how this happened to her.

I quote:

„In 1950 I breastfed my child at the same time with Szabó Júlika. I went to see her and take her some goodies. I took a cake to her and sat on her bedside. The next day I heard I had stolen her milk and she could no longer breastfeed. She sent for me to rid her of the spell. She asked me to put a few drops of my own milk in a spoon and mixed it with flour, baked some sort of bread and ate it. Then the spell turned against me. I lost a lot of weight and withered completely. Then someone taught me to pour a few drops of my milk and hers on a piece of bread which we were supposed to share, eat and get rid of the spells.“

The Pouring

This was one of the most common ways to put a spell on someone. The mixtures that are poured may be liquids or powder. Many people in the village knew how to do it. It had to be poured in that very spot where you knew for sure that person who was supposed to tread on it really would.

Szabo Irén, Kossut Minza's wife, told me how her parents were the victims of such a spell. I quote:

„My father was the son of a great rich man, and my mother a simple poor girl. My father's parents forbade him to meet and marry her. One morning my mother noticed some white powder on the ground from the gate to the toilet in the courtyard. She understood immediately that was a spell. Careful not to tread by chance on it, she took a broom, gathered the powder and threw it in the stove. It exploded so badly that

the stove's roof cracked. That evening my grandmother's hands were full of blisters and wounds, but she could manage to avoid a great tragedy. The couple was not affected by this particular spell.“

The Fasting

The villagers had believed in the power of the fast since ancient times. Through fast, they prayed for their sins to be forgiven, but they also could fast to find out the truth concerning a certain matter. In 1930, the circumstances of a theft were found out by fasting. Quote:

„Aunt Liszets Mari would tell the misfortune of her own family. Between 1927-1930 my father was a sieve maker. Every night I would take the cattle home and in the morning back to the fields. My father would sleep outside to guard the calves. Szikra Janos had two handsome calves, with brown spots and one morning one of them had disappeared. It had been stolen. The owner's son-in-law, Bacoş, sued my poor father. They won the trial and we were supposed to pay 11,000 lei, which was enormous. We could not pay. The authorities informed us they would come to seize the assets and the house until the fine could be paid. My father went to court and my mother fasted for nine Fridays praying to God that He should punish the thief.

The fast worked because my father's fine was suspended, and the thief was actually the owner's son-in-law who became blind and died, therefore received his deserved punishment. The one who had discovered that the calf had been stolen also told the circumstances it had happened. They were sitting opposite to a pub and one night the mayor, deputy mayor, two policemen and two foresters got drunk. They were talking about the stealing the animal and sending it away so that they should not get caught. Someone heard them through the fence, but it was a poor peasant who did not dare witness against the authorities in the village.

The fast had to be done secretly because if the person the fast was meant for had found out, it would have had no results whatsoever, on the contrary he or she should only take seven splinters from his or her courtyard and take them to church and the curse requested during the fast would have turned against the one who fasted. We kept the secret of my mother's fasting, no one could have found it out from us. I was then 14, and my sister 17. They had her marry quickly to save her dowry from the auction of our assets.

The Mess

At a funeral, the dead was to be transported through a man's courtyard so that they should not have a roundabout, but the man did not allow them to pass. The weather was terrible, thunder and lightening. The coffin carriers set it down in front of the gate and got back to the church to pray that the man should lose his minds because he had stopped them and didn't let them pass. The result of the mess was that the man did indeed lose his minds.

Even nowadays, the villagers believe in the power of the mess.

To offer someone an ill-meaning drink

This is some sort of poisoning as well, but such practices could never be punished as they could never be proved.

The Witches

They were many old women who could put spells on people, called witches. One evening, the women were walking back home from a women's sitting. Before them, on the dark road, there was an old woman walking. Some of the women said she had a broom and if they could have managed to tread on exactly nine of her footsteps they could have seen her witch's tail. But they could never do that so they couldn't see her tail. In those times, each and every lass believed in witches. There was a time when the villagers talked that the old women were witches, especially those that had hunches and walked with a walking stick.

The Devil's Doing

Many people said that in the village, at night, there were noises in the loft. They thought it was the devil himself. If someone dared to get in the loft, he could see nothing. When they went back to bed, they would hear steps or noises again. That was indeed the devil's working, something devilish was going on. They finally got angry and started lying in the watch. They could see a few rats looking for food. So it wasn't the devil after all.

Casting an Evil Eye on Someone

It is the popular belief that a person whose eyebrow is a continuous line can cast evil eyes. Even babies may be cast evil eyes on. That is why Rromani mothers would draw a cross with coal on the baby's forehead before taking it for a walk. The village's beautiful girls would raise the hems of their skirts and would make a cross holding the hem. This is how they would protect themselves from being cast evil eyes on.

Evil eyes could be cured only by putting out some live coals. In the village, only a few women knew how to do it.

If some one was suddenly sick, had headaches, nausea, it was the popular belief that he or she had been cast on evil eye on. He or she would go to a woman who knew how to deal with this. She would throw pieces of coal in a mug of water, in turn, and meanwhile she prayed in silence. She had to throw nine pieces of coal in and if they sizzled the person had been indeed cast an evil eye on. If two pieces of coal sank to the bottom of the mug, he or she had been cast an evil eye on by a woman, if more pieces sank, then it had been a man. The victim had to drink that liquid, and make crosses on his or her forehead, chest and sole.

If he or she did not get well, they would resort to pouring tin. The melted hot tin would be poured in the water and as soon as it got cold a figure would appear. Based on it, they would find out who had done it. Only two women knew how to put out the live coals and pour tin in the entire village. Putting out the live coals is still used nowadays with good results. The chant must not be disclosed to anyone or else it will have no effect whatsoever.

The Marten – Some Sort of an Animal

At night, when young people came home would hear noises in the fields. They were really scared and tried to find out what was making that noise. They could see but two cats mewing terribly.

A Rromani woman said that marten would often braid their horse's tail. According to popular belief, if someone is attacked by a marten, their hair would be ruffled for ever and could not be combed at all. The Rromani were the ones to find out that the marten is an animal, some sort of a weasel.

The Spirits - The Ghosts

At village sittings, the Rromani would tell stories about ghosts walking in the cemetery and they were all scared.

The main road in the village that makes the connection between the village and the field that goes near the cemetery. A shortcut passes right near the cemetery. Many are scared even nowadays to walk in the vicinity of their loved ones' graves. This is why they avoid walking by the cemetery.

A long time ago, when the Rromani would come to the spring of the village or the mill, carrying a measure of wheat or corn, or when they came to beg, they would walk down the shortcut to reach their destination. Many women who passed by the cemetery were so scared that they would say out loud to pluck up courage: "*How well you rest here!*" The village's Shepard lying behind a bush answered: "*Come rest with me!*" The woman got scared, dropped the sack and ran away home.

There are no other ghosts that they talk about in the village, but they believe in the spirit of the dead who visit their living loved ones. After a funeral, the light on the catafalque is not put out for a week. The light is said to chase ghosts and phantoms away. If there is an electricity breakdown, they light a candle.

This is how they keep lights on even nowadays to honor their dead and not only to chase ghosts away.

In - between the two World Wars, the healing practices were in fashion. The so-called healers might as well swindle the naïve. Thus we can mention a children's illness that they called Ebac. The village's midwife knew this illness the best. With young children the illness meant that the child could not walk when it was one and a half years or even two. Then, the village midwife advised the women to go to the little island in between the two waters, but neither to nor fro were they supposed to speak to anyone, not even say hello. There they had to look for the fern she needed. When she returned with the fern, the midwife took the children, undressed them and set them on manure. Over their heads she held a leather sieve and two crossed carding combs through which she would pour the potion she had prepared on the child's head. She filled three clay vessels with that potion. The fern was used as a fan for ventilation. This was done three times and shortly after the children would walk. As a reward the midwife requested money and food.

Here is another story about the healing practices. Another Rromani woman says that a woman of another ethnic minority could not wean her boy, so the Rromani woman recommended that she should bake bread from the milk of nine mothers and mix it in the baby's food. The mother did exactly as the Rromani woman said, put the bread on a plate to get cold, but meanwhile the woman's husband came and ate it. The woman was astonished and mad as there was no way to wean the baby anymore. Still the bread had the expected effect because the child did not want to be breastfed anymore.

Prophecies, Fortune Telling

Only one Rromani woman, Lina, in the village knew how to do it. Many of her prophecies came true through the years. She is the most famous fortune teller along the upstream Mureş Valley. Her daughter inherited her fortune telling gift. At times she foresaw unimaginable things that eventually came true. Young people went to see her and be told their fortunes. She could foresee a woman's husband or a man's wife and was never wrong. Those times, the girls always remembered auntie Lina.

A girl in our village was thirteen and the Rromani woman told her to sew on her skirt's hem the root of a plant that she called the root of love so that all men should love her only. The girl accepted the root. She did exactly as the fortune teller had told her. She would proudly go to dances, she sang and danced all the time. The root had the expected results as three – four boys would be after her all the time. Lina also foresaw murder. There was a tall, powerful man in the village, who was afraid of nothing and no one. In 1945 he would take his merchandise in Rapa and then walk to Şacal. When he reached the pasture a Rromani killed him to take his boots. When they found him, the Romanian was still alive and told the men who had tried to kill him. The finders knew who the ill-doer was and what would happen from the fortune teller.

Lina's husband worked for strangers and came home in the weekends. Once Lina told him: "Stop chasing other women for soon you'll die because of a woman." They caught him with a woman where they cut him open and he died. Lina's aunt had one son, Dani, who stole a statue from the village, he took it off its pedestal and threw it in the Mureş River. Lina foresaw that this deed would mean the end to him and that he would drown in the Mureş. In 1970, he was the only person in the village to die in the floods. Ever since Lina died, the village hasn't had a fortune teller. He who wants to know his future goes and sees Dani's wife whom, though not a fortune teller, has worked a few miracles herself so far. People still believe in fortune telling.

A family's pig got ill. Dani's wife went to see them and brought them water from the Mureş River. If one carries water that is meant for miracles, one mustn't speak either to and from the place where the water is taken. That is why the water is called "quiet water". She poured that water on a dog and said: if the dog is dead by next morning, the pig will get well. If not, the pig must be sacrificed. The next morning, the dog was dead and the pig was well.

SALVAȚI COPIII (SAVE THE CHILDREN) AND RESPECTING THE RIGHTS OF THE ROMA CHILDREN

The Rromani – a national and European issue?

During the latest years we have been witnessing many people taking stands, pro and con debates, passionate, reticent or « cold » exaggerations or minimizations in connection with the situation of the Rromani.

How have the Rromani reached the center of attention? Why does the European Union is so interested in it?

As any minority they have to enjoy all the rights provisioned for in the international documents. The fact that the Rromani are the most disfavored and discriminated ethnic group is internationally known. A series of regulations issued by the international authorities come to support the improvement of their situation. Significant funding is granted in this respect, still the political will of each and every state to take the steps necessary that the Rromani should overcome the state they are in at present is primeval.

In Romania important steps have been taken to formulate governmental programs meant to improve the situation of the disfavored groups, including by the approval of a national strategy in this respect (the Government's Decision No. 430/25.04.2001). Their enforcement, however, is not done under the best conditions, the funding of the programs is insufficient, the involvement of the community is almost null, and the Rromani themselves are passive when it comes to changing their life.

The improvement of the Rromani' situation is a priority in the context of the process of Romania's accession to the European Union. That is why it is granted a special attention not only by the state authorities, but also by the civil society in general.

The involvement of *Salvați Copiii* in activities generally meant to the Rromani children started in 1998 when it organized the international seminar in Bucharest *Roma Children in Europe*, with the participation of representatives of Rromani and non-Rromani institutions and organizations in 17 countries.

On this occasion the participants adopted an European Plan of steps in favor of the Rromani children based on which national plans had to be elaborated.

Based on extensive consulting within a technical seminar in 1999 this Plan was elaborated in Romania and conveyed to the authorities to be included in the National Strategy for the Rromani Minority. Though not taken as such, ideas and recommendations in the National Plan of Action in favor of the Rromani children are included in the Government's Strategy.

Starting 1999, *Salvați Copiii* has initiated many projects pursuing three main directions:

1. The change of the mentality and attitude of the teaching staff towards Rromani children

In this respect, since 1999 till 2003 14 information / training courses have been organized which almost 400 people participated in – educators, school teachers, high school teachers, school principals and inspectors for the education of the Rromani children in the entire country.

The courses provided information on the children's rights, the Rromani history and tradition, notions of multicultural education, games and applicative exercises for the manner of working with Rromani families.

The purpose of this training was eliminating the discrimination against the Rromani children in schools and kindergartens, the awareness of the teaching staff of the Rromani children's special need for attention, attracting and maintaining them in the training and education process.

The evaluation questionnaires conveyed by the teaching staff result in the conclusion that there have been certain favorable results, but there is a need for more documentary material set at their disposal and for combining education with financial aid towards disfavored families. Also, where teachers timidly start a multicultural education, both Rromani and non-Rromani students proved interested.

2. Supporting the Rromani children's access to pre-school and school education

Special attention has been granted to the Rromani children's pre-school preparation. Because of material needs, negligence or indolence, most Rromani parents do not send their children to kindergartens, especially in the pre-school year. In the 9 kindergartens where *Salvați Copiii* has implemented projects in Mureș, Dmbovița, Argeș, Dolj and Galați, the situation has changed. Some buildings were renovated, equipped with furniture, teaching games, toys, and in several places there were meals provided to the children. The applications of acceptance in these kindergartens exceeded their capacity, and the intensive program provided to the children showed its results in the first grade when the Rromani children easily adapted to the school discipline, got very good grades, and absenteeism significantly decreased. The Rromani children started their school life on an equal basis with the other children.

In their turn, the 4 schools included in the *Salvați Copiii* projects received computers and printers, books and school materials for disfavored children, they participated in free classes for computer initiation and were trained in joint activities where they had the opportunity to use their traditions and gifts. The teachers provided counseling to the Rromani parents supported by school mediators of the same ethnic minority as the parents and attracted families to extra-curriculum activities. As there was a better cooperation between school and family, the children were the ones to enjoy the benefit as they were sent to school by their own parents. The results at the end of the year were better, many Rromani children in the VIIIth grade passed the graduation exam and some of them managed to be accepted in high schools following an acceptance exam.

3. The children's education on democracy, tolerance and non-discrimination

Based on the idea that the child's mind has not been negatively influenced by the adults' prejudices, *Salvați Copiii* has initiated a series of activities that should bring together children of various ethnic minorities. Thus, in several schools in 10 counties (and the action is still going on) children's debates were organized within which they had the opportunity to get to know one another better, to understand the cultural specificity of the others, learn to accept and respect diversity. During summer camps,

these children had the opportunity to spend 4 to 10 days in democracy and creativity camps where they worked in workshops of plastic and literary creation, of children's rights, played and had fun together. In the camp in Stoenesti, in 2001, the children wrote the *Camp's Magazine*, the works of the participants in the camps organized in 2002 are included in a brochure entitled *The Tolerance of Art*, and the participants in the camps in the year 2003 wrote a camps' magazine *We Are All Children!*

During these joint activities, children of various ethnic minorities proved that the concepts of democracy, equal rights and non-discrimination are better known to them than to grown-ups, they were harmonious and understanding with one another, and they could be an example to adults. In their turn, the teaching staff present in the camps, free from the strict school regulations, were close to children, good friends and advisors.

Published materials:

1. The report of the international seminar *Rromani Children in Europe*
2. The study *Rromani Children in Romania*
3. The documentary film *Equal Chances?*
4. The brochure *Health in the Rromani Family*
5. The brochure *The Rromanipen (Rromani Dharma) and the Family Mystic – The Traditional Family in the Rromani Communities in the Romanian Ardeal (author Delia Grigore)*
6. The brochure *The Tolerance of Art*
7. The leaflet *Education – the Guarantee of a Better Future for Rromani Children*
8. The leaflet *Pre-school Education for the Rromani Children*

Miralena Mamina
Program Coordinator